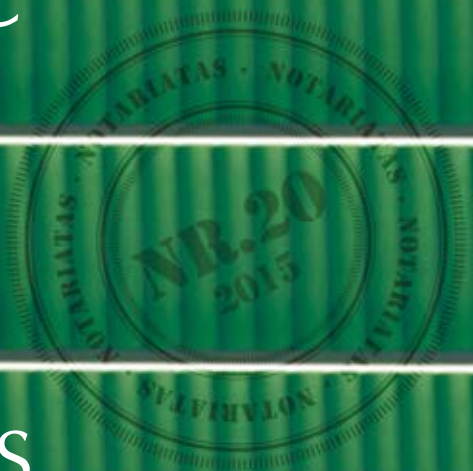

NOTARIATAS

Nr. 20 / 2015

Notaro etika ir atsakomybė

KONSULTACIJOS

„Juozas Jurkus savo darbo vietoje notaro kontoroje Kurpių g. Klaipėdoje. 1946 m.“

Notaro J. Jurkaus dukra Dalia Jurkutė-Žukienė.

„Pastatas Kurpių gatvėje, kur buvo įsikūręs J. Jurkaus notaro biuras, 1968 ir 2015 m.“

Paminėtas pirmojo pokaryje Klaipėdos notaro atminimas

Klaipėdoje birželio 16 dieną paminėtas pirmojo Klaipėdos notaro po Antrojo pasaulinio karo Juozo Jurkaus (1915–1989) atminimas. Šiemet žinomam uostamiesčio teisininkui, kelis dešimtmečius dirbusiam ir advokatu, būtų sukakę 100 metų.

Klaipėdos 1-jame notarų biure prisiminti J. Jurkaus susirinko jo artimieji ir buvę kolegos – dukra Dalia Jurkutė-Žukienė, vaikai Gintaras Steponavičius, buvę advokatai, Kovo 11-sios akto signatarai Zita Šličytė ir Narcizas Rasimavičius, notarai Virgilija Joana Martinauskienė, Marius Stračkaitis.

J. Jurkus iš Plungės, kur dirbo teismo sekretoriumi,

į Klaipėdą atvyko 1945 metų vasarą. Kurpių gatvėje jis atidarė notaro kontorą, kurioje notaru dirbo iki 1952 metų. Neakivaizdiniu būdu užbaigęs teisės studijas Vilniaus universitete, J. Jurkus vėliau dirbo ir advokatu. Iki pat išėjimo į pensiją 1987 metais J. Jurkus buvo laikomas vienu įtakingiausių Klaipėdos advokatų, jį gerbė ir vertino Vakarų Lietuvos teisininkų bendruomenė.

Susirinkusieji prisiminė Juozo Jurkaus gyvenimo ir profesijos momentus, dalinosi prisiminimais apie bendravimą su J. Jurkumi ir kitais to meto žinomais teisininkais.

TURINYS

IŽANGA	5
--------	---

NOTARO ETIKA

Vytautas Nekrošius, Gintaras Švedas NOTARŲ SAŽININGA KONKURENCIJA IR ATSAKOMYBĖ	6
Mindaugas Statkevičius NOTARAS IR SAŽININGA KONKURENCIJA	14

STRAIPSNIAI

Sandra Jarulaitienė SANTUOKOS NUTRAUKIMO IR GYVENIMO SKYRIUM (SEPARACIJOS) ĮTAKA TURTINĖMS SUTUOKTINIŲ TEISĖMS: PANAŠUMAI IR SKIRTUMAI	19
Raimonda Laurinavičienė NOTARO DEPOZITINĖS SAŠKAITOS YPATUMAI	28
Agnė Šimelienė PAGALBA PRIIMANT SPRENDIMUS. IŠANKSTINIS NURODYMAS	36
Tautvydas Miežinis TĖVŲ TEISĖS IR PAREIGOS, SUSIJUSIOS SU JŲ NEPILNAMEČIŲ VAIKŲ TURTU	50

KONSULTACIJOS

ŽEMĖS KLAUSIMAI	58
PAVELDĖJIMAS	62
TURTAS	65
DOKUMENTAI	67
KITI NOTARINIAI VEIKSMAI	73

AKTUALIJOS

SOCIOLOGINIS TYRIMAS Notarai – jau dešimt metų pasitikėjimo viršūnėje	80
--	----

Numerį rengė Lietuvos notarų rūmų darbuotojai:
Justas Čiomanas (teisininkas konsultantas)
Sandra Vencloviėnė (teisininkė konsultantė)
Sandra Vitkauskaitė (teisininkė konsultantė)
Eglė Čaplinskienė (teisininkė konsultantė)
Aleksandras Matonis (atstovas viešiesiems ryšiams)
Laima Mikiparavičienė (konsultantė)
Ieva Mikaliūkšytė (teisininko padėjėja)
Renesta Pudžiuvėlienė (teisininko padėjėja)
Dangyra Bružienė (specialistė)
Egidija Tiesnesienė (valdytoja)
Dalia Jūrevičienė (sekretorė)
Dalia Remeikytė (specialistė archyvarė)
Irena Zacharevičienė (buhalterė)
Notaras Marius Stračkaitis

Edita Birulienė (kalbos redaktorė)

Tiražas 600 egz.
ISSN 1822-8127

Olimpiečių g. 4, Vilnius
El. p. rumai@notarai.lt
www.notarurumai.lt

Rengė spaudai ir spausdino UAB „Druka“
Mainų g. 5, LT-94101 Klaipėda
Tel. (8 46) 380458
Faks. (8 46) 380459
El. p. info@druka.lt
www.druka.lt

© Lietuvos notarų rūmai, 2015
© Notarų herbo autorius Arvydas Každailis, 2007

Gerbiamieji skaitytojai,

Šiame „Notariato“ numeryje ypatingą dėmesį skiriame temai, apie kurią daug diskutuota pastaruosiuose Lietuvos notarų rūmų narių visuotiniuose susirinkimuose – notaro etikai. Akademinių teisės pasaulio autoritetai – Vilniaus universiteto Teisės fakulteto profesoriai Vytautas Nekrošius ir Gintaras Švedas savo tyrime nagrinėja sąžiningos notaro konkurencijos bei notaro civilinės, administracinės, drausminės ir baudžiamosios atsakomybės už pažeidimus problematiką. Notaro sąžiningos konkurencijos temą iš notaro-praktiko pozicijų aptaria Kauno notaras Mindaugas Statkevičius.

Publikuojame net keturių būsimųjų notarų, daktarinių asesorių straipsnius. Sandra Jarulaitienė nagrinėja santuokos nutraukimo ir gyvenimo skyrium

įtaką turčinėms sutuoktinių teisėms. Raimonda Laurinavičienė rašo apie notaro depozitinės sąskaitos ypatumus. Agnė Šimelienė apžvelgia nuo 2016 m. įsigaliojančius pakeitimus, susijusius su asmens neveikumo ir riboto veikumo institutais ir sutarčių dėl pagalbos priimant sprendimus sudarymu. Tautvydas Miežinis rašo apie tėvų teises ir pareigas, susijusias su jų nepilnamečių vaikų turtais.

Atskirą žurnalo skirsnį skiriame Lietuvos notarų rūmų prezidiumo patvirtintoms konsultacijoms žemės, turto, palikimo priėmimo ir paveldėjimo, dokumentų sudarymo klausimais.

Lietuvos gyventojai tarp teisinių profesijų ir institucijų vėl labiausiai pasitiki notarais. Publikuojame tai nustačiusio „Vilmorus“ sociologinio tyrimo rezultatus.

Malonaus ir prasmingo skaitymo,

Jūsų „Notariatas“

**Prof. habil. dr.
Vytautas Nekrošius**

VU Teisės fakultetas
Privatinės teisės katedra

**Prof. habil. dr.
Gintaras Švedas**

VU Teisės fakultetas
Baudžiamosios justicijos katedra

NOTARŲ SAŽININGA KONKURENCIJA IR ATSAKOMYBĖ

(MOKSLINĖ IŠVADA)

UŽDUOTIS:

Lietuvos Respublikos notarų etikos kodekso 7 straipsnis reglamentuoja notarų sąžiningos konkurencijos principus. Šiame straipsnyje nurodyta, kad nesąžininga konkurencija, be kitų jame nurodytų atvejų, gali pasireikšti klientų viliojimu žemesniais nei kitų notarų atlyginimo dydžiais.

Pažymėtina, kad notarų atlyginimo dydžiai yra nustatyti teisingumo ministro įsakymu (<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.13FFBD4957A6/CYRHpZiChm>), t. y. griežtai reglamentuoti. Taigi notarami negali siūlyti klientams / susitarti su klientais dėl mažesnio notaro atlyginimo dydžio už suteiktas paslaugas, nei nustatyta teisingumo ministro įsakyme.

Prašytume Jūsų įvertinti tokį sąžiningos konkurencijos principo pažeidimą, kada notaras paima mažesnę atlyginimą, nei nustatytas teisės akte, drausminės, civilinės, administracinės ir baudžiamosios atsakomybės požiūriu. Taip pat atsakyti į klausimą, ar notarui galėtų būti taikomos minėtos teisinės atsakomybės rūšys ir už kitus sąžiningos konkurencijos principų pažeidimus? Ar šiuo metu būtų teisinis pagrindas / galimybė skirti notarui piniginę baudą, o jei ne, kokie yra būtini teisės aktų pakeitimai, kad tokia sankcija būtų įtvirtinta?

ATSAKYMAS:

1. Dėl notaro teisinės padėties

Lietuvos Respublika, 1992 rugsėjo 15 d. priėmusi naują Notariato įstatymą (Žin., 1992, Nr. 28-810), pasirinko labiausiai pasaulyje paplitusią lotyniškojo notariato formą. Galiojančio Notariato įstatymo 1 straipsnyje teigiama, kad notarams suteikiama teisė juridškai įtvirtinti neginčijamas fizinių ir juridinių asmenų subjektines teises ir juridinius faktus, užtikrinti šių asmenų ir valstybės teisėtų interesų apsaugą. Šio įstatymo 2 straipsnio 1 dalyje akcentuojama, kad notaras yra valstybės įgaliotas asmuo, privalantis užtikrinti civilinių sandorių ir dokumentų teisėtumą. Tad akivaizdu, kad Lietuvos notaras yra lotyniškojo notariato sistemos dalis, todėl valstybė ypač svarbių civilinių sandorių teisėtumo prevencijos užtikrinimą perduoda privačiam asmeniui, pripažįstamam laisvosios profesijos atstovu.

Akreiptinas dėmesys, kad nors Europos Sąjungos Teisingumo Teismas savo sprendime ir konstatavo, kad notarų veikla neapima tiesioginio ir konkretaus dalyvavimo vykdant viešosios valdžios funkcijas, tačiau jų vykdomos funkcijos neabejotinai susijusios su viešuoju interesu ir gali būti vertinama kaip pagalbinių ir parengiamoji veikla, skirta viešosios valdžios funkcijoms vykdyti¹.

Akivaizdus notaro vykdomų funkcijų „viešas“ pobūdis leidžia kiekvienai valstybei pačiai nuspręsti dėl notariato organizacinės struktūros, pavyzdžiui, pasirenkant valstybinio notariato sistemą. Lotyniškajame notariate notaro privatumas iš esmės pasireiškia tik darbo organizavimo srityje (pats sprendžia, kiek ir kokių darbuotojų jam reikia biure, pats privalo jį išlaikyti bei uždirbti sau atlyginimą ir pan.), visose kitose srityse (pirmiausia vykdydamas savo profesines pareigas) jam iš esmės yra taikomi viešosios veiklos standartai. Todėl daugumoje lotyniškojo notariato valstybių notarui nėra taikomi (arba taikomi tik ribotai) komercinėje ūkinėje veikloje reglamentuojantys įstatymai; ribojamas notarų skaičius, taip pat ir jų konkurencija; draudžiama reklama ir pan. Pagaliau ir pati notarų veikla nėra laikoma komercine ūkine.

Taigi, pagrindinis tikslas, kurį valstybė kelia notarui, – užtikrinti civilinės apyvartos teisėtumą veikiant kokybiškai, objektyviai ir nešališkai klientų atžvilgiu.

2. Principai, kurių realizavimas užtikrinamas ribojant notarų tarpusavio konkurenciją

2.1. Vienodas pareigų vykdymo standartas²

Vienodas pareigų vykdymo standartas – labai svarbus notaro veiklos principas, užtikrinantis valstybės jam pavestų viešo pobūdžio funkcijų kvalifikuotą realizavimą vadovaujantis išimtinai įstatymo viršenybe bei civilinės apyvartos teisėtumo užtikrinimu. Jis reiškia, kad notaras savo veiklą grindžia išimtinai įstatymuose nustatytais standartais ir taisyklėmis, taip užtikrindamas efektyviausią preventyvaus teisingumo funkcijos realizavimą. Kad šios viešo pobūdžio funkcijos būtų tinkamai realizuotos, notarams tarpusavyje leidžiama konkuruoti tik paslaugų kokybe ir iš esmės draudžiama taikyti paprastais ūkio subjektams įprastais laikytinus konkurencijos būdus (pvz., kainos kriterijus, reklamą ir pan.).

2.2. Notaro nepriklausomumas ir objektyvumas

Notaro nepriklausomumo ir objektyvumo principai iš esmės reiškia du dalykus. Pirma, tai notaro nepriklausomumą tiek nuo valstybės, tiek nuo klientų, atliekant notarinius veiksmus. Šiuo požiūriu notarui, kaip ir teisėjui, galioja tik įstatymo klausymo taisyklė. Antra, siekiant užtikrinti civilinės apyvartos teisėtumą bei tinkamą įstatymo taikymą notarui priskiriama „išaiškinimo pareiga“, t. y. pareiga išsiaiškinti tikrąją šalių valią. Siekiant maksimaliai efektyviai realizuoti šiuos principus notarų tarpusavio konkurencijos ribojimas yra labai svarbus. Ribojimais siekiama, kad sąžiningai ir kvalifikuotai dirbantiems notarams būtų užtikrinta tam tikra rinkos dalis, garantuojanti orų jų pragyvenimą (taip pat ir galimybę išlaikyti biurą). Be to, ribojimais siekiama užtikrinti, kad „garantuota“ rinkos dalis sudarytų sąlygas notarams tarpusavyje konkuruoti išimtinai paslaugų kokybe, o ne kitais verslui būdingais būdais. Šiuo požiūriu vienodų įkainių visiems nustatymas yra viena iš priemonių, garantuojančių, kad notarų konkurencija bus vykdoma vadovaujantis išimtinai kokybės kriterijumi.

3. Dėl draudimo konkuruoti kaina

Notarų rinkliavų dydis sureguliuotas pasitelkus *ius cogens* (imperatyvias) normas. Jų nustatymo principai įtvirtinti Notariato įstatymo 19(1) straipsnyje (nustatant notaro atlyginimo dydį turi būti atsižvelgiama į tvirtinamo sandorio ar kito notarinio veiksmo vertę; notaro ekonominio nepriklausomumo užtikrinimą

1 2008 m. vasario 12 d. pareiškėtas ieškinys byloje „Europos Bendrijų komisija v. Vokietijos Federacinė Respublika“ (byla C-54/08).

2 Bohrer, M. *Das Berufsrecht der Notare*. 1991, Muenchen, p. 63.

ir kt.), o konkretus dydis nustatomas teisingumo ir finansų ministrų įsakymu. Kadangi notarų įkainiai iš esmės yra paslaugų įkainiai, jų dydis skaičiuojamas ne pagal sugaištas darbo sąnaudas, bet atsižvelgiant į konkretaus sandorio esmę, pobūdį ir dalyką. Tad nustatant notarinių veiksmų įkainius nėra taikomas sąnaudų atlyginimo principas³. Notaras ne tik turi teisę, bet privalo paimti teisės aktų nustatytą mokesť už atliktą notarinį veiksma, išskyrus įstatymų numatytas išimtis⁴. Notariato įstatymo 19 straipsnio 2 dalyje numatyta, kad notaras, atsižvelgdamas į kliento turtinę padėtį, gali jį iš viso arba iš dalies atleisti nuo atlyginimo mokėjimo. Tai vienintelė įstatyme įtvirtinta išimtis. Doktrinoje vienareikšmiškai pripažįstama, kad bet kokie kliento ir notaro susitarimai dėl atlyginimo dydžio yra negalimi ir negaliojantys⁵. Bendra notarams taikoma pareiga surinkti įstatymų nustatyta tvarka nustatytus mokesčius už notarinius veiksmus yra viena iš esminių priedaidų, užtikrinančių notaro nepriklausomumą ir objektyvumą įgyvendinant savo pareigas. Be to, šios taisyklės įtvirtinimas kartu padeda didinti visuomenės pasitikėjimą notaro profesija ir užtikrina, kad renkantis notarą, kuris atliks konkretų notarinį veiksma, bus pasirinkta ne pigiausia, o geriausios kokybės paslauga. Notaro veikla nėra verslas, todėl ir pigiausios kainos principas čia nėra ir negali būti taikomas. Dar daugiau, notarų tarpusavio konkurencija negali priminti verslininkų konkurencijos⁶. Atsižvelgiant į nurodytas priežastis, į notaro tarnybinės veiklos kontrolės sritį taip pat patenka ir kontrolė to, ar notaras dirbtinai nemažina nustatyto atlygio už notarinių veiksmų atlikimą. Bet kokia tokio mažinimo forma (tiek be pagrindo atleidžiant asmenis nuo rinkliavos sumokėjimo, tiek grąžinant dalį sumokėtos rinkliavos, tiek kitais būdais) traktuotina ne tik kaip nesąžininga tarpusavio konkurencija (tiek įstatyme, tiek doktrinoje nekyla ginčų dėl to, kad notarai tarpusavyje turi konkuruoti išimtinai paslaugų kokybe), bet ir kaip šiurkštus notaro etikos pažeidimas, sudarantis pagrindą jam taikyti drausminę atsakomybę.

Kita vertus, leistinu susitarimu dėl rinkliavos mažinimo bus laikoma tokia situacija, kai klientas pasirenka kitokį, neviseiškai įprastą, bet teisėtą ir pigesnį teisinių santykių įforminimo pas notarą būdą⁷. Tad ekonomiškiausio teisėto kelio pasirinkimas yra leidžiamas ir nėra laikomas drausminiu notaro nusižengimu.

4. Dėl konkurencijos teisės taikymo notarų veikloje

Doktrinoje pripažįstama, kad atsižvelgiant į notaro profesijos specifika bei į specifinį notariato veiklos reguliavimą, komercinių teisinių santykių dalyviams konkurencijos teisės nuostatos notarų tarpusavio konkurencijai gali būti taikomos tik ribotai ir tik tiek, kiek neprieštarauja notariato veiklą reguliuojantiems teisės aktams bei atsižvelgiant į šios profesijos specifika⁸. Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatymo (Žin., 1999, Nr. 30-856) 1 straipsnio 1 dalyje teigiama, kad įstatymo tikslas yra saugoti sąžiningos konkurencijos laisvę. Iš šio įstatymo 2 straipsnio 1 dalies seka, kad jis yra taikomas ūkio subjektams, užsiimantiems ūkine veikla. Iš įstatyme pateiktų sąvokų išaiškinimo matome, kad ūkinė veikla – tai visokia gamybinė, komercinė, finansinė ar profesinė veikla, susijusi su prekių pirkimu ar pardavimu. O „prekė – tai kiekvienas pirkimo ar pardavimo objektas, įskaitant visų rūšių paslaugas, darbus, teises ar vertybinius popierius“. Net ir pripažinus, kad notaro vykdomos funkcijos gali būti iš dalies vertinamos kaip prekės, o notaras – kaip ūkio subjektas įstatymo 3 straipsnio 4 dalies prasme (nors ekspertų nuomone, būtina vadovautis lotyniškojo notariato sistemoje egzistuojančia taisykle, kad notaras nėra ūkinės veiklos subjektas), užduotyje įvardyta situacija neleistų nurodytų notaro veiksmų paimant mažesnę rinkliavą (ar dalį jos grąžinant klientui) vertinti kaip nesąžiningos konkurencijos įstatymo 16 straipsnio prasme, o Konkurencijos taryba atitinkamai negalėtų už šiuos veiksmus notarui skirti baudą vadovaudamasi įstatymo 40 straipsnio 1 dalies 3 punktu. Įstatymo 16 straipsnio negalima taikyti pirmiausia todėl, jog nurodyti veiksmai nepatenka į šio straipsnio veikimo sferą dėl specifinio notarų tarpusavio konkurencijos reguliavimo.

5. Civilinė atsakomybė

Esamoje situacijoje vargu ar būtų įmanoma taikyti civilinę atsakomybę⁹, kadangi neegzistuoja subjektas, kuriam padaroma materialinė žala (notaras klientui grąžina dalį sumos, kuri priskirtina notaro pajamoms, o valstybei priklausanti dalis visada yra sumokama visa). Aišku, kiti notarai galėtų bandyti įrodinėti dėl šių veiksmų jiems padarytą žalą negau-

3 Schippel, H. *Bundesnotarordnung*. Kommentar. Muenchen, 2000, p. 240.

4 Ten pat.

5 Ten pat.

6 Ten pat, p. 241.

7 Ten pat.

8 Bohrer M. cit. op. p. 66.

9 Šiame tyrime plačiau neanalizuojama kito asmens, kuriam notaras taiko mažesnę rinkliavos įkainį arba grąžina jo dalį, civilinė atsakomybė ir jos ribos. Apie tokio asmens galimą administracinę arba baudžiamąją atsakomybę žr. plačiau šios mokslinės išvados p. 11.

tų pajamų forma, tačiau sunku įsivaizduoti, kad tokia byla galėtų būti sėkminga, kadangi būtų sudėtinga įrodyti privalomas sąlygas tokio pobūdžio ieškiniui tenkinti (pvz., kaip galėtų konkretus notaras įrodyti, kad klientas būtų atėjęs pas jį, jeigu nebūtų buvusi pritaikyta neteisėta „nuolaida“). Kita vertus, būtina pabrėžti, jog susitarimas dėl dalies sumokėtų sumų gražinimo yra niekinis ne tik dėl prieštaravimo imperatyvioms įstatymo normoms, bet ir geriems papročiams (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (Žin., 2000, Nr. 74-2262) (toliau – CK) 1.80, 1.81 straipsniai). Bet vargu ar notaras reikš ieškinį dėl tokių sumų išieškojimo. Juo labiau keistesnis atrodytų prokuroro ieškinyje dėl atitinkamų sumų priteisimo notariui.

Įvertinant, jog notaras sąmoningai gražina klientui dalį sumokėtų sumų, vargu ar galima būtų traktuoti, kad šioje situacijoje turime reikalą su nepagrįstu ir nesąžiningu praturtėjimu CK 6.237–6.242 straipsnių prasme, kadangi CK 6.242 straipsnio 3 dalyje sakoma, jog praturtėjimas nelaikomas nepagrįstu ir nesąžiningu, jeigu jis atsirado dėl tokio prievolės įvykdymo, kai nuostolių patyrusi prievolių šalis (šiuo atveju notaras) dėl savo pačios kaltės nesugebėjo įgyvendinti savo teisių taip, kad būtų išvengta nuostolių (notaro kaltė tyčios forma yra akivaizdi).

Taigi, reziumuojant galima teigti, civilinės atsakomybės institutas vargu ar galėtų tapti efektyvia užduotyje pateiktos faktinės situacijos kontrolės ir prevencijos priemone.

6. Drausminė atsakomybė

Lietuvos Respublikos notarų garbės (etikos) kodekso 7 straipsnio 2 dalyje numatyta, jog „notaras laikosi sąžiningos konkurencijos principų“, o šio straipsnio 3 dalies 1 ir 2 punktuose numatyti atvejai, kai notaro elgesys yra laikomas pažeidžiančiu sąžiningos konkurencijos principą. Nesąžininga konkurencija gali pasireikšti:

a) notaro išankstiniais susitarimais su fiziniams ar juridiniams asmenims, kurie profesionaliai arba kuria nors kita forma atsiunčia pas notarą klientų, pažeidami laisvo pasirinkimo principą;

b) klientų viliojimu žemesniais nei kitų notarų atlyginimo dydžiais ir dovanomis.

Notariato įstatymo 10¹ straipsnio 1 dalyje numatyta, kad Notarų garbės teismas nagrinėja notarų profesinės etikos ir tarnybinių nusižengimų bylas. Įstatymo 7¹ straipsnyje numatyta, kad drausmės bylą notarui gali iškelti Lietuvos Respublikos teisingumo ministras arba Notarų rūmų prezidentas už Notariato įstatymo, teisingumo ministro patvirtintų teisės aktų

ir notarų garbės (etikos) kodekso pažeidimus. Notarų garbės teismo galimų taikyti nuobaudų išsamus sąrašas yra pateiktas Notariato įstatymo 10² straipsnyje. Atkreiptinas dėmesys, kad garbės teismas gali taikyti tik šiame įstatyme įvardytas drausmines nuobaudas. Baudos, kaip drausminės nuobaudos rūšies, įstatymas nenumato, todėl notaro drausminės atsakomybės atveju ji negali būti taikoma.

Užduotyje nurodyta veika, kai notaras neteisėtai gražina dalį rinkliavos, akivaizdžiai patenka į drausminės atsakomybės sritį. Civilinės atsakomybės bei atsakomybės pagal Konkurencijos įstatymą taikymo galimybės šiuo atveju yra labai abejotinos. Kaip jau buvo paminėta, baudos, kaip drausminės atsakomybės sankcijos, Notariato įstatymo 10² straipsnis nenumato, todėl Notarų garbės teismas jos taikyti neturi teisės. Norint, kad tokia galimybė atsirastų, būtina atitinkamai pildyti Notariato įstatymo 10² straipsnį.

7. Administracinė atsakomybė

Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekse (Žin., 1985, Nr. 1-2) (toliau – ATPK) nėra tiesiogiai numatyta tokia administracinio teisės pažeidimo sudėtis kaip notarų sandorių su klientais, taikant mažesnius įkainius, nei nustatyti teisingumo ministro įsakyme, sudarymas arba dalies rinkliavos neteisėtas gražinimas. Administracinių bylų, kuriose būtų nagrinėta pateikta faktinė situacija, taip pat nepavyko rasti ir Lietuvos teismų jurisprudencijoje.

Kita vertus, notarai savo veikloje privalo vadovautis Lietuvos Respublikos buhalterinės apskaitos įstatymu (Žin., 2001, Nr. 99-3515) ir jo pagrindu priimtais įstatymo įgyvendinamaisiais teisės aktais, kurių pažeidimas užtraukia įstatymuose numatytą atsakomybę. Pateiktos faktinės situacijos notaro veiksmuose neteisingai užpajamuojant gautas ir išduodamas lėšas galima įžvelgti kelis administracinės teisės pažeidimus, pvz., neteisingų duomenų apie pajamas, turtą, pelną ir mokesčius pateikimo (ATPK 172(1) straipsnis), buhalterinės piniginių lėšų ir materialinių vertybių apskaitos taisyklių pažeidimo (ATPK 173(1) straipsnis) požymius.

8. Baudžiamoji atsakomybė

Baudžiamųjų bylų, kuriose būtų nagrinėjamas notarų sandorių su klientais, taikant mažesnius įkainius, nei nustatyti teisingumo ministro įsakyme, sudarymas arba dalies rinkliavos neteisėtas gražinimas, nepavyko rasti nei Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (to-

liu – LAT), nei žemesnių instancijų teismų jurisprudencijoje. Pastebėtina, kad baudžiamosios teisės doktrinoje¹⁰ minėtos arba labai panašios situacijos taip pat nebuvo nagrinėtos.

Pateikta faktinė situacija pagal savo požymius labiausiai sutampa su piktnaudžiavimo, numatyto Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (Žin., 2000, Nr. 89-2741) (toliau – BK) 228 straipsnyje, sudėties požymiais.

Lietuvoje notarai vykdo viešojo pobūdžio funkcijas, tačiau nėra valstybės (ar savivaldybės) tarnautojai – jie verčiasi savarankiška profesine veikla, o jų funkcijas, kitą veiklą bei įgaliojimus apibrėžia įstatymai¹¹. Kita vertus, baudžiamosios atsakomybės kontekste notaro teisinis statusas iš esmės modifikuojasi – už įstatymų ar kitų teisės aktų pažeidimus, padarytus atliekant notarinius veiksmus, už kuriuos taikoma baudžiamoji ar administracinė atsakomybė, remiantis Notariato įstatymo 16 straipsnio 2 dalimi, BK 230 straipsniu, Konstitucinio Teismo ir bendrosios kompetencijos teismų jurisprudencija, notaras atsako kaip valstybės pareigūnas¹². BK 230 straipsnis apibrėžia, kas yra laikomas valstybės tarnautoju ir kurie asmenys prilyginami valstybės tarnautojams nuskaldant veikų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams bylose. Sprendžiant, ar asmuo yra valstybės tarnautojas arba jam prilygintas asmuo, nustatant asmens įgaliojimus ir jų pobūdį remiamasi Konstitucija, įstatymais, kitais teisės aktais, Konstitucinio Teismo jurisprudencija, Europos Sąjungos teisės aktais ir Lietuvos Respublikos tarptautinėmis sutartimis¹³. Baudžiamosios teisės doktrinoje¹⁴ ir teismų praktikoje¹⁵ notaras BK XXXIII skyriaus prasme priskiriamas *valstybės tarnautojui prilyginamų asmenų* kategorijai kaip asmuo, kuris verčiasi profesine veikla ir turi atitinkamus administracinius įgaliojimus¹⁶.

Vertinant, ar pateikta faktinė situacija atitinka pikt-

naudžiavimo objektyviusius požymius, yra svarbi Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. sausio 4 d. Teismų praktikos nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams baudžiamosiose bylose (BK 225, 226, 227, 228, 229 straipsniai) apibendrinimo apžvalga Nr. 2-2007¹⁷ (toliau – Apžvalga). Apžvalgos 25 punkte konstatuota, kad „piktnaudžiavimo, numatyto BK 228 straipsnyje, objektyvieji požymiai pasireiškia: 1) pavojinga veika piktnaudžiavimu tarnybine padėtimi arba įgaliojimų viršijimu; 2) pavojingais padariniais didelės žalos valstybei, tarptautinei viešajai organizacijai, juridiniam ar fiziniam asmeniui kilimu; 3) priežastinio ryšio tarp padarytos veikos ir kilusių padarinių buvimu“¹⁸.

Notarų sandorių su klientais, taikant mažesnius įkainius, nei nustatyti teisingumo ministro įsakyme, sudarymas arba dalies rinkliavos neteisėtas gražinimas, ekspertų nuomone, atitinka alternatyvųjį veikos požymį – piktnaudžiavimą tarnybine padėtimi. Šis požymis minėtoje Apžvalgoje apibrėžiamas kaip „[...] valstybės tarnautojo ar jam prilyginto asmens savo tarnybinės padėties, įstatymais ir kitais teisės aktais suteiktų teisių, pareigų ir įgaliojimų panaudojimas arba nepanaudojimas priešingai tarnybos interesams, jos veiklos principams, esmei ir turiniui“¹⁹ (paryškinta autorių). Piktnaudžiavimas tarnybine padėtimi šiuo atveju padaromas aktyviais veiksmais: „[...] turtines vertybes naudojant ne pagal paskirtį, sudarant neteisėtus, nepagrįstus sandorius, eksploatuojant pavaldinių darbą savo interesais, neteisėtai suteikiant sau ar kitiems asmenims lengvatų (paryškinta autorių) ar privilegijų ir pan.“²⁰.

Pastebėtina, jog baudžiamojoje byloje, kurioje buvo sprendžiamas notarui pagal savo statusą itin artimo subjekto – antstolio baudžiamosios atsakomybės klausimas, LAT pabrėžė, kad „[...] iš antstolio kaip viešosios teisės subjekto reikalaujama veikti pagal jam suteiktus įgalinimus, o bet koks priešingas veikimas vertintinas kaip antstolio veiklos teisėtumo principo pažeidimas, tai reiškia, kad antstolis turi veikti pagal savo kompetenciją, neišeidamas už jos ribų (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-64/2013). Vadinas, antstolis, kaip valstybės tarnautojui prilygintas asmuo, gali veikti tik tokiais būdais ir tokiais formomis, kokios yra įtvirtintos teisės aktuose. Bet koks jo veikimas ar nevei-

10 Prapiestis J. et al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (213–330 straipsniai)*. Vilnius, 2010; Pakštaitis L. *Piktnaudžiavimo kriminalizavimo, vertinimo bei normos tobulinimo problemos // Jurisprudencija*, 2006, Nr. 7 (85); Gutasas A. *Notarų baudžiamosios atsakomybės ypatumai // Notariatas*, 2012, Nr. 3; Švedas G., Merkevičius R., Veršėkys P. *Notaras ir baudžiamoji justicija // Notariatas*, 2014, Nr. 18.

11 Žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. kovo 22 d. nutarimą byloje Nr. 16/08.

12 Žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. kovo 22 d. nutarimą byloje Nr. 16/08.

13 Plačiau žr.: Prapiestis J. et al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (213–330 straipsniai)*. Vilnius, 2010, p. 115–138.

14 Gutasas A. *Notarų baudžiamosios atsakomybės ypatumai // Notariatas*, 2012, Nr. 3, p. 83.

15 Žr., pvz., LAT kasacinė nutartį baudžiamojoje byloje Nr. 2K-809/2003; Vilniaus apygardos teismo nuosprendį baudžiamojoje byloje Nr. 1-41-303/2013.

16 Švedas G., Merkevičius R., Veršėkys P. *Notaras ir baudžiamoji justicija // Notariatas*, 2014, Nr. 18, p. 33.

17 Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas ir lydimoji medžiaga pasitraipsniui. Vilnius, 2009, p. 600–628.

18 Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas ir lydimoji medžiaga pasitraipsniui. Vilnius, 2009, p. 625.

19 Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas ir lydimoji medžiaga pasitraipsniui. Vilnius, 2009, p. 625.

20 Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas ir lydimoji medžiaga pasitraipsniui. Vilnius, 2009, p. 625.

kimas išeinant už griežtai teisės normomis nustatytos kompetencijos ribų ar veikimas kitais nei nustatyta būdais yra neteisėtas ir draudžiamas²¹.

Be to, pagal LAT praktiką piktnaudžiavimo veikos požymiui nebūdingas blanketiškumas. LAT akcentuoja, kad „valstybės tarnautojo ar jam prilyginto asmens veiklos teisėtumą nulemia ne vien tai, jog jis veiktas nepažeidė konkretaus draudimo, nurodyto norminiame teisės akte. Ne mažiau svarbu įvertinti, ar jis atlikdamas pareigas vadovavosi tarnybos interesais ir principais, ar neiškrepė savo tarnybinės veiklos turinio²². Tuo tarpu Lietuvos Respublikos notarų garbės (etikos) kodekso 7 straipsnyje kaip tik ir pabrėžiama: „Notaras gerbia klientų teisę laisvai pasirinkti notarą ir nereklamuoja savo profesinės veiklos. Notaras laikosi sąžiningos konkurencijos principų. Nesąžininga konkurencija gali pasireikšti: 1) išankstiniais susitarimais su fiziniiais ir juridiniais asmenimis, kurie profesionaliai arba kuria nors kita forma atsiunčia pas notarą klientus, pažeisdami laisvo pasirinkimo principą; 2) klientų viliojimu žemesniais nei kitų notarų atlyginimo dydžiais ir dovanomis“.

Piktnaudžiavimo nusikaltimo sudėtis yra materiali, t. y. siejama ne tik su veikos padarymu, bet ir padarinių – *didelės žalos valstybei, Europos Sąjungai, tarptautinei viešajai organizacijai, juridiniam ar fiziniam asmeniui* (toliau – didelė žala) – atsiradimu. Pažymėtina, kad, BK 228 straipsnio prasme žala suprantama kaip turinio ar kitokio pobūdžio žala, dėl kurios nukentėta valstybės, tarptautinės viešosios organizacijos, juridinio ar fizinio asmens turtinė padėtis arba (ir) padaromas neigiamas poveikis jų neturtiniams interesams. Kitokio pobūdžio žala yra fizinė, moralinė, organizacinė ar kito neturtinio pobūdžio žala, padaryta teisės ginamoms ir saugomoms nematerialioms vertybėms (asmens sveikatai, garbei, orumui, juridinio asmens reputacijai, valstybės tarnybos autoritetui ir pan.)²³.

Pažymėtina, kad „[...] pagrindinis kriterijus, atibojantis piktnaudžiavimą, kaip nusikalstamą veiką, nuo tarnybinio (arba drausminio) nusižengimo, yra didelės žalos požymis, žymintis padidintą piktnaudžiavimo pavojingumą²⁴. Didelės žalos požymis apima tiek turtinę, tiek neturtinio pobūdžio žalą. LAT atskleidžia, jog didelės žalos požymis yra vertinamasis, todėl kiekvienu atveju nustatomas atsižvelgiant į konkrečias bylos aplinkybes: veiksmų, kuriais buvo piktnaudžiuojama, pobūdį (ar padaryti formaliai tei-

sėti ar aiškiai neteisėti veiksmai), pažeistų interesų ir kaltininko einamų pareigų svarbą, nukentėjusiųjų skaičių ir jų pareigūno ar jam prilyginto asmens veiksmų vertinimą, padarytos veikos neigiamą poveikį institucijos, kurioje dirba kaltininkas, reputacijai, valstybės autoritetui ir pan.²⁵, taip pat nusikalstamos veikos laiką, trukmę²⁶ ir pan. Be to, LAT yra atskleidęs šių kriterijų vertinimo tvarką: „[...] pirmiausia reikia nustatyti, kurioje valstybės tarnybos srityje ir kokioms vertybėms padaryta žala, po to įvertinti jos dydį ir pažeistų objektų reikšmingumą²⁷. Sprendžiant klausimą, ar turtinė žala yra didelė, atsižvelgiama ne tik į žalos pinigines išraiškos dydį²⁸, bet ir į tai, kiek ji reikšminga tokią žalą patyrusiam asmeniui (pvz., nukentėjusiajam, kurio materialinė padėtis yra sunki, didelė žala pripažįstama ir tokia žala, kuri pagal jos pinigines išraišką nėra didelė)²⁹.

Be to, LAT yra išaiškinęs, kad neturtinio pobūdžio žala paprastai pripažįstama didele, jeigu dėl to pažeidžiamos Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtintos teisės ir laisvės, sumenkinamas valstybės institucijų autoritetas, sutrikdomas darbas. Kiekvienu konkrečiu atveju apie žalos dydį sprendžia teismas, atsižvelgdamas į konkrečios bylos aplinkybes: kokio pobūdžio, kokiais teisės aktais pažeidžiami ginami interesai, nukentėjusiųjų skaičių, jų vertinimą pareigūno padarytos veikos, nusikalstamos veikos trukmę, kaltininko einamų pareigų svarbą, rezonansą visuomenėje dėl padarytos veikos ir įtaką valstybės tarnautojo bei valstybės institucijų autoritetui ir kt.³⁰ Pastebėtina, kad baudžiamosios teisės doktrinoje nurodoma, jog „tokia žala laikytinas [...] trukdymas konkurencijai; monopolizmo skatinimas ar įtvirtinimas ir pan.“³¹.

Taigi, atsižvelgiant į LAT jurisprudenciją ir baudžiamosios teisės doktriną galima pabandyti įvertinti notarų sandorių su klientais, taikant mažesnius įkainius, nei nustatyti teisingumo ministro įsakyme, sudarymo arba dalies rinkliavos neteisėto grąžinimo padaromą žalą ir jos galimą dydį. Neabejotina, kad šiuo atveju padaroma neturtinio pobūdžio žala, nes menkinamas notaro vardas, diskredituojamas notariato autoritetas ir pažeidžiama jo reputacija ir pan. LAT yra pastebė-

25 Žr. LAT kasacines nutartis baudžiamosiose bylose Nr. 2K-16/2010; Nr. 2K-100/2014.

26 Žr. LAT kasacinę nutartį baudžiamojoje byloje Nr. 2K-100/2014.

27 Žr. LAT kasacinę nutartį baudžiamojoje byloje Nr. 2K-305/2011.

28 Paprastai praktikoje didelės turtinės žalos atskaitos taškas – 250 BBND (bazinis bausmių ir nuobaudų dydis; buvęs MGL) dydį viršijanti žala.

29 Gutasakas A. *Notarų baudžiamosios atsakomybės ypatumai* // Notariatas, 2012, Nr. 3, p. 84

30 Žr. LAT kasacines nutartis baudžiamosiose bylose Nr. 2K-7-512/2004; Nr. 2K-7-638/2005; Nr. 2K-232/2012; Nr. 2K-7-335/2013; Nr. 2K-100/2014.

31 Plačiau žr.: Prapiestis J. et al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (213-330 straipsniai)*. Vilnius, 2010, p. 103.

21 Žr., pvz., LAT kasacinę nutartį baudžiamojoje byloje Nr. 2K-100/2014.

22 Žr. LAT kasacines nutartis baudžiamosiose bylose Nr. 2K-660/2007; Nr. 2K-190/2008.

23 Žr. LAT kasacinę nutartį baudžiamojoje byloje Nr. 2K-100/2014.

24 Žr. LAT kasacines nutartis baudžiamosiose bylose Nr. 2K-407/2009; Nr. 2K-100/2014.

jęs, jog „valstybės tarnautojas ar jam prilygintas asmuo, neatlikdamas arba netinkamai atlikdamas savo pareigas, visada diskredituoja savo vardą, tačiau ne bet koks valstybės tarnautojo ar jam prilyginto asmens vardo diskreditavimas gali būti vertinamas kaip didelė žala valstybei. Didelės žalos valstybei požymis turi būti konstatuojamas nurodant argumentus, iš kurių būtų aišku, kodėl padaryta žala valstybei vertinama kaip didelė (pvz., dėl valstybės tarnautojo ar jam prilyginto asmens poelgio sutriko normali valstybės veikla, buvo sudarytos sąlygos kitiems asmenims atlikti neteisėtus veiksmus, pažeisti daugelio žmonių interesai, pakirstas pasitikėjimas valdymo tvarka ir pan.)³². Ekspertų nuomone, nors „[...] Notariato įstatymas įtvirtina svarbius reikalavimus notarams, dėl kurių jų veikla yra išskirtinė ir unikali³³“, tačiau vienkartinio sandorio su klientu, taikant mažesnius įkainius, nei nustatyti teisingumo ministro įsakyme, sudarymo arba dalies rinkliavos neteisėto grąžinimo atveju didelės žalos kilimo tikimybė yra nedidelė. Tokią nuomonę iš dalies pagrindžia baudžiamoji byla³⁴, kurioje notarė V. P. pagal BK 228 straipsnio 1 dalį buvo kaltinama tuo, kad ji, viršydama savo įgaliojimus, pažeidė Notariato įstatymo 31 straipsnio reikalavimus, t. y., nesant akivaizdoje įgaliojančio asmens, jau išduotame įgaliojime išbraukė žodį „neapibrėžtam“ ir įrašė žodžius „dvejų metų“. Įrašą notarė V. P. patvirtino savo parašais ir notarių biuro antspaudais bei perdavė įgaliojimą R. D., kuris šį įgaliojimą panaudojo sudarydamas pirkimo-pardavimo sutartį, priešingą įgaliotojų interesams, ir padarė jiems didelę 88 500 Lt turčinę žalą. Taip V. P. diskreditavo notariato, kaip valstybės institucijos, autoritetą ir padarė didelę žalą valstybei. Vis dėlto LAT konstatavo, kad „ištaisydama įgaliojimą (sukonkretinant jo galiojimo terminą) ne įgaliojančio asmens akivaizdoje, notarė pažeidė Notariato įstatymo reikalavimus, tačiau teismai tinkamai įvertino šį pažeidimą kaip neperžengiantį drausminio nusižengimo ribų. Ši išvada yra pagrįsta, nes nepasivirtino esminės kaltinimo aplinkybės, jog kaltinamosios veiksmai, ištaisant įgaliojimą ir tvirtinant pastato pirkimo-pardavimo sandorį, būtų atlikti priešingai įgaliotojų valiai, ir kad dėl šių veiksmų šie būtų patyrę žalą“. Be to, LAT pabrėžė, kad tokią išvadą paneigia ne tik teismų nustatytos faktinės bylos aplinkybės, bet ir Notarų atestacijos komisijos, Lietuvos notarų rūmų prezidiumo, Teisingumo ministerijos oficialios išvados vertinant notarės veiksmus, taip pat Vilniaus apygardos administracinio teismo ir Vyriausiojo

administracinio teismo sprendimai, kuriuose iš esmės konstatuotas formalus V. P. padaryto pažeidimo pobūdis, neleidžiantis daryti išvados apie notariato autoriteto menkinimą ir didelę žalą valstybei.

Tuo tarpu nevienkartinį arba pastovių notarų sandorių su klientu, taikant mažesnius įkainius, nei nustatyti teisingumo ministro įsakyme, sudarymo arba dalies rinkliavos neteisėto grąžinimo atveju didelės žalos kilimo tikimybė, ekspertų nuomone, yra nemaža. Šiuo atveju tokios žalos tikimybę didina sisteminga neteisėta veika, galimai didesnis nukentėjusiųjų skaičius, ilgesnė neteisėtos veikos trukmė ir intensyvumas. Be to, šią neteisėtą veiką notaras padaro iš anksto apgalvota, tiesiogine tyčia, į šią veiką įtraukiamas kitas asmuo, kuris taip pat padaro neteisėtą veiką, siejamą su nepagrįstu, neteisėtu praturtėjimu ir pan. Atkreiptinas dėmesys, jog tokio asmens neteisėta veika (atsižvelgiant į įvairias galimas objektyvias ir subjektyvias veikos aplinkybes) gali sudaryti tiek administracinio teisės pažeidimo, pvz., neteisingo duomenų apie pajamas, turtą, pelną arba mokesčius pateikimo, siekiant nuslėpti arba nuslepianč mokesčius (ATPK 172(1) straipsnio 3 dalis), sudėtį, tiek nusišalstamų veikų, pvz., mokesčių nesumokėjimo (BK 219 straipsnis), neteisingų duomenų apie pajamas, pelną ar turtą pateikimo (BK 220 straipsnis) ir pan., sudėtis. Tiesa, šiuo atveju baudžiamoji atsakomybė nekils už neteisėtą praturtėjimą, nes BK 189(1) straipsnis „sudaro pagrindą patraukti baudžiamojon atsakomybės asmenis, kurie yra sukaupe ir disponuoja neproporcingai dideliu pagal jų pajamas turtu, kai yra pagrindas manyti, jog turtas gautas iš neteisėtos veiklos, taip pat tuos, kurie padeda nuslėpti tokio turto kilmę ir savininkus“³⁵. Šis BK straipsnis paprastai taikomas, kai turto, kurio vertė didesnė negu 500 MGL, gavimo šaltiniai nėra nustatyti. LAT yra konstatavęs, kad „aiškinant neteisėto praturtėjimo kaip nusišalstamos veikos taikymo ypatumus, atkreiptinas dėmesys į tai, kad iš šios normos turinio išplaukia, jog teismas, nustatydamas, kad turtas negalėjo būti įgytas iš teisėtų pajamų, nesaistomas būtinumo remtis vien tik įrodytais faktais apie neteisėtą turto kilmę. Loginė konstrukcija „turtas, kuris negalėjo būti įgytas teisėtomis pajamomis“ iš esmės reiškia, kad finansiniai šaltiniai turtui įgyti tiksliai nenustatyti, tačiau, patikrinus visus galimus teisėtus šio turto gavimo būdus, aiškiai matyti, jog turtas negalėjo būti įgytas ne vienu iš jų“³⁶.

Pabrėžtina, jeigu teismas, įvertinęs didelės žalos vertinamojo požymio turinio atskleidimo kriterijų visumą,

32 Žr. LAT kasacinę nutartį baudžiamajoje byloje Nr. 2K-100/2014.

33 Vilniaus apygardos teismo nutartis Nr. 1A-433-648-2013.

34 LAT kasacinė nutartis baudžiamajoje byloje Nr. 2K-407/2009.

35 Žr. LAT kasacinę nutartį baudžiamajoje byloje Nr. 2K-P-93/2014.

36 Žr. LAT kasacinę nutartį baudžiamajoje byloje Nr. 2K-75/2014.

konstatuotų, kad kilo didelė žala, tai padarytą veikturėtų kvalifikuoti pagal BK 228 straipsnio 2 dalį, nes ja buvo siekiama turčinės ar kitokios asmeninės naudos³⁷. LAT jurisprudencijoje³⁸ ir minėtos Apžvalgos 30 išvadoje nurodoma, jog „siekimas turčinės naudos suprantamas kaip siekimas **bet kokios turčinio pobūdžio naudos** (pvz., neatlygintinai naudotis įmonės turtu ar įsigyti jį sumažintomis kainomis, gauti jo iš kitų asmenų) ne tik sau, bet ir savo giminėms, šeimos nariams ar kitiems asmenims, su kuriais kaltininkas susijęs draugystės, partnerystės ar pan. ryšiais (**paryškinta autorių**)“³⁹. Iš esmės analogiška pozicija išsakoma ir baudžiamosios teisės doktrinoje: „Kaip nusikalstamos veikos apibendrintas

dalykas turčinė nauda gali būti suprasta kaip būklė, atsirandanti įgyvendinus tam tikrą turčinį interesą, kuris savo ruožtu sietinas su asmens valia (noru) daryti poveikį savo ar kito asmens turčinėi sferai arba išsaugoti ją nepakitusia. Jeigu asmens turčinė sfera suvokiama kaip abstrakti piniginė vertė, tai apie turčinės naudos gavimą galima kalbėti visuomet, kai ši vertė *didinama, mažinama arba išsaugoma nepakitusia*“³⁹.

Tuo tarpu iš užduotyje pateiktos faktinės situacijos akivaizdu, kad notaro motyvai yra savanaudiški ir priveda prie galutinio tikslo – gauti turčinės naudos – realizavimo, t. y. sudaromas sandoris (-iai) ir gaunamos pajamos. ■

37 LAT kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-89/2009.

38 LAT kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje LAT 2K-7-638/2005.

39 Fedosiuk O. Turčinė nauda kaip nusikalstamos veikos dalykas: sisteminė normų analizė // Jurisprudencija, 2004, t. 60 (52), p. 84.

Notarų rūmų svetainės mobilioji versija nurodys kelią pas artimiausią notarą

Sparčiai gausėjant mobilių išmaniųjų įrenginių vartotojų gretoms, Lietuvos notarų rūmai įdiegė savo svetainės mobiliąją versiją, kuri suteiks galimybę vartotojams greitai rasti artimiausią notaro biurą.

„Ir iki šiol mūsų svetainės notarurumai.lt lankytojai galėjo pagal veiklos teritoriją rasti notarus ir sužinoti jų biurų adresus, jų padėtį žemėlapyje. Įdiegta naujoji mobilioji svetainės versija pasiūlo vartotojui sužinoti, kokie notaro biurai yra artčiausiai. Tai patogiu, kai notaro klientas informacijos ieško internete, jungdamasis per mobilųjį telefoną ar planšetinį kompiuterį“, – sakė Lietuvos notarų rūmų prezidentas, Klaipėdos notaras Marius Stračkaitis.

Lietuvos notarų rūmų svetainės mobiliąją versiją kūręs įmonės „iTree Group“ generalinis direktorius Darius Lazauskas teigia, kad šis projektas – tik nedidelė technologinė naujovė pakeliui į kuriamą elektroninio notariato sistemą.

„Laimėjusi Lietuvos notarų rūmų skelbtą konkursą, įmonė „iTree“ keliais etapais kuria sistemą „e.Notaras“, kuri, užtikrindama notaro vykdomą teisės prevencinę funkciją, perkels dalį notarinių veiksmų į elektroninę erdvę. Notarų rūmų svetainės mobiliosios versijos sukūrimas ir įdiegimas buvo nedidelis, tačiau svarbus elementas pratinant notarų paslaugų vartotojus prie naujųjų technologijų“, – sakė D. Lazauskas.

Prisijungus prie Lietuvos notarų rūmų svetainės iš mobiliojo įrenginio – išmaniojo telefono arba planšetės,

Notaras

Notaras (lot. *notarius* - greitai rašantis; raštininkas) - asmuo, kuriam pavestos dokumentų, sandorių (pa)tvirtinimo funkcijos ir turintis užtikrinti, kad civiliniuose teisiniuose santykiuose nebūtų neteisėtų sandorių ir dokumentų. Notaras teisiškai įtvirtina neginčijamas fizinių ir juridinių asmenų subjektyvias teises ir teisinius faktus, užtikrina šių asmenų ir valstybės teisėtų interesų apsaugą. Notarai savo įgaliojimus vykdo, nepaisydami valstybinės valdžios bei valdymo institucijų įtakos, ir paklūsta tik įstatymams. – wikipedia.org

aktyvavus vietos nustatymo funkciją, vartotojui bus pasiūlyta galimybė rasti artimiausią notaro biurą. Taip pat vartotojai galės ir toliau ieškoti notarų pagal jų veiklos teritorijas savivaldybėse, skaityti Notarų rūmų naujienas, gauti kitą su notariatu susijusią informaciją. ■

Mindaugas Statkevičius

Kauno m. 24-ojo notaro biuro notaras

NOTARAS IR SĄŽININGA KONKURENCIJA

Lietuvos Respublikos notariato įstatymo (toliau – Įstatymas) 3 straipsnio 2 dalyje numatyta, kad notaru gali būti fizinis asmuo, jeigu jis, be kita ko, yra nepriekaištingos reputacijos, o pagal Įstatymo 3 straipsnio 3 dalies 4 punktą asmuo negali būti laikomas nepriekaištingos reputacijos ir skiriamas notaru, jeigu jis neatitinka Lietuvos Respublikos notarų garbės (etikos) kodekso reikalavimų. Pažymėtina, kad Įstatymas nenumato jokio termino, kuriam suėjus, asmuo galėtų būti nelaikomas neatitinkančiu Lietuvos Respublikos notarų garbės (etikos) kodekso reikalavimų. Taigi, vadovaujantis Įstatymo logika, neatitinkdamas notarų garbės (etikos) kodekso reikalavimų, asmuo niekada negalės būti notaru. Tačiau manytina, kad toks teisinis reguliavimas nėra nuoseklus, nes pagal Įstatymo 3 straipsnio 3 dalies 2 punktą asmuo galės būti laikomas nepriekaištingos reputacijos ir skiriamas notaru, jeigu pašalinus ar atleidus iš pareigų už profesinės ar tarnybinės veiklos pažeidimus arba iš pareigų valstybės tarnyboje, įsiteisėjus teismo nuosprendžiui už nusikalstamą veiką valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams, po šio atleidimo praėjo penkeri metai. Manytina, kad sąžiningos konkurencijos principų pažeidimas (nors jis ir numatytas Lietuvos Respublikos notarų garbės (etikos) kodekse) visais atvejais traktuotinas kaip profesinės ar tarnybinės veiklos pažeidimas.

Atsižvelgiant į tai, jog galiojantis įstatymas numato, kad asmuo negali būti skiriamas notaru, jeigu jis neatitinka Lietuvos Respublikos notarų garbės (etikos) kodekso reikalavimų, darytina išvada, kad *notaro sąžiningos konkurencijos principų nesilaikymas savaime yra neabejotinas pagrindas Notarų garbės teismui siūlyti Lietuvos Respublikos teisingumo ministru atleisti notarą iš pareigų (Įstatymo 102 straipsnis), kadangi neatitinkdamas Lietuvos Respublikos notarų garbės (etikos) kodekso reikalavimų, asmuo negalės būti laikomas nepriekaištingos reputacijos, todėl negalės būti skiriamas notaru.* Logiškai akivaizdu, kad jeigu už tam tikrus veiksmus asmuo negali būti skiriamas notaru, tai už tokių veiksmų atlikimą jis turėtų būti atleistas iš pareigų. Kitaip tariant, paaiškėjus faktui, kad nesilaikoma sąžiningos konkurencijos principų, notaras rizikuoja būti iš karto atleistas iš pareigų. Taip nustatyta galiojantiame notariato įstatyme.

2015 m. balandžio 11 d. Lietuvos notarų rūmų susirinkimo nutarimu Nr. 6 patvirtinto Lietuvos Respublikos notarų garbės (etikos) kodekso 7 straipsnio 2 dalyje numatyta, kad notaras laikosi sąžiningos konkurencijos principų, o vadovaujantis nurodyto straipsnio 3 dalimi, klientų viliojimas žemesniais nei kitų notarų atlyginimo dydžiais ir dovanomis traktuotinas kaip notaro nesąžininga konkurencija.

Taigi, klientų viliojimas žemesniais nei kitų notarų atlyginimo dydžiais ir dovanomis įstatymo prasme yra pagrindas atleisti notarą iš pareigų. Juo labiau kai tokie veiksmai yra sistemingi (pasikartojantys).

Akivaizdu, kad toks notaro elgesys ne tik prieštarautų įstatymams, bet kartu būtų neetiškas, prieštarautų sąžiningai praktikai, būtų amoralus ir prieštarautų geriems papročiams. Ypač atsižvelgiant į tai, kad notaras yra valstybės įgaliotas asmuo (Įstatymo 2 straipsnio 1 dalis), užtikrinantis valstybės teisėtą interesų apsaugą (Įstatymo 1 straipsnis). Todėl gali kilti klausimas, ar nesąžiningos konkurencijos veiksmais, pasireiškiančiais klientų viliojimu žemesniais nei kitų notarų atlyginimo dydžiais ir dovanomis, nebūtų pažeisti **baudžiamosios teisės** priemonėmis saugomi teisiniai gėriai ir vertybės. Pabandysime tokius veiksmus teisiškai kvalifikuoti, aptardami LR BK 228 straipsnyje numatytą atsakomybės subjektą, objektyviuosius ir subjektyviuosius požymius bei didelės žalos sampratą.

Pažymėtina, kad Lietuvos Respublikos BK 228 straipsnyje numatyta, jog valstybės tarnautojas ar jam prilygintas asmuo, piktnaudžiavęs tarnybine padėtimi arba viršijęs įgaliojimus, jeigu dėl to didelės žalos patyrė valstybė, Europos Sąjunga, tarptautinė viešoji organizacija, juridinis ar fizinis asmuo, baudžiamas bauda, arba areštu, arba laisvės atėmimu iki penkerių metų. Tas, kas padarė šio straipsnio 1 dalyje numatytą veiką siekdamas turinės ar kitokios asmeninės naudos, jeigu nebuvo kyšininkavimo požymių, baudžiamas bauda arba laisvės atėmimu iki septynerių metų.

Baudžiamosios teisės pamatiniai principai teigia, kad nusikalstamos veikos sudėčiai konstatuoti būtina objektyviųjų ir subjektyviųjų požymių visuma. Baudžiamoji atsakomybė už minėtame straipsnyje nurodytą nusikalstamą veiką kyla valstybės tarnautojui ar jam prilygintam asmeniui. Pirmiausia pažymėtina, kad notaras nėra valstybės tarnautojas, jis nėra nei valstybės, nei savivaldybės institucija. Lietuvoje notarai vykdo viešo pobūdžio funkcijas, tačiau nėra valstybės (ar savivaldybės) tarnautojai – jie verčiasi savarankiška profesine veikla, o jų funkcijas, kitą veiklą bei įgaliojimus apibrėžia įstatymai. Tačiau sprendžiant klausimą, ar asmuo yra valstybės tarnautojas arba jam prilygintas asmuo, vadovaujamasi LR BK 230 straipsnyje pateiktu valstybės tarnautojų ar jiems prilygintų asmenų sąvokų išaiškinimu. Remiantis LR BK 230 straipsnio 3 dalies nuostatomis, valstybės tarnautojui prilyginamas asmuo, kuris dirba arba kitais įstatyme numatytais pagrindais eina pareigas viešajame arba privačiam juridiniame asmenyje ar kitoje organizacijoje **arba verčiasi pro-**

fesine veikla ir turi atitinkamus administracinius įgaliojimus, arba turi teisę veikti šio juridinio asmens ar kitos organizacijos vardu, **arba teikia viešąsias paslaugas**, taip pat arbitras arba prisiekusysis. Taigi, nekyla abejonių, kad notaras, būdamas valstybės įgaliotu asmeniu (Įstatymo 2 straipsnio 1 dalis), užtikrinančiu valstybės teisėtą interesų apsaugą (Įstatymo 1 straipsnis) ir teikdamas viešąsias paslaugas, teismo būtų pripažintamas valstybės tarnautojui prilygintu asmeniu, todėl patenka į nusikaltimų bei baudžiamųjų nusižengimų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams sferą.

Kaip minėta, Lietuvos Respublikos BK 228 straipsnis saugo bei gina viešuosius interesus, o nusikalstama veika padaroma vienu iš alternatyvių elementų – *piktnaudžiavimu tarnybine padėtimi arba įgaliojimų viršijimu*. *Piktnaudžiavimas tarnybine padėtimi* – tai tyčinis priešingais tarnybai interesais pasinaudojimas arba nepasinaudojimas savo tarnybine padėtimi, įstatymais ir kitais aktais suteiktomis teisėmis, pareigomis bei įgaliojimais. Ją darydamas asmuo išoriškai atlieka jam paskirtas pareigas, įgyvendina suteiktas teises ir pareigas, tačiau iš tikrųjų savo veikimu ar neveikimu pažeidžia tarnybos principus ir tikslus. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. sausio 4 d. teismų praktikos, nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams baudžiamosiose bylose (BK 225, 226, 227, 228, 229 straipsniai) apibendrinimo apžvalgos išvadų 25 punkte išaiškinta, kad, piktnaudžiavimas tarnybine padėtimi padaromas aktyviais veiksmais (turtines vertybes naudojant ne pagal paskirtį, sudarant ne teisėtus, nepagrįstus sandorius, eksploatuojant pavaldinių darbą savo interesais, **neteisėtai suteikiant sau ar kitiems asmenims lengvatų ar privilegijų** ir pan.,) arba neveikimu, t. y. neatlikimu veiksmų, kurie, tinkamai atliekant savo pareigas ir įgaliojimus, buvo būtini. **Paprastai piktnaudžiavimas tarnybine padėtimi yra susijęs su norminių aktų, reguliuojančių valstybės tarnautojo ar jam prilyginto asmens veiklą, draudimų pažeidimu**. Piktnaudžiavimu taip pat pripažįstami ir tokie veiksmai, kurių joks norminis aktas nedraudžia, bet kurie yra priešingi tarnybos principams, nes kaltininko veikloje dominuoja ne viešas, bet asmeninis arba savanaudiškas interesas.

Piktnaudžiavimas tarnybine padėtimi pirmiausia neatsiejamas nuo teisės norminių aktų, reguliuojančių valstybės tarnautojo ar jam prilyginto asmens veiklą, nustatytų draudimų tinkamo teisinio kvalifikavimo. Taigi, šiuo atveju svarbu, kad piktnaudžiavimas tarnybine padėtimi būtų tinkamai apibrėžtas vidiniuose teisės norminiuose aktuose. Šiame kontekste pažymėtina, kad esamas sąžiningos konku-

rencijos reglamentavimas notariato sferoje yra iš tiesų pakankamas. Minėta, kad Lietuvos Respublikos notarų garbės (etikos) kodeksu notaras ne tik įpareigotas laikyti sąžiningos konkurencijos principų, bet jame *expressis verbis* nurodoma, kad klientų viliojimas žemesniais nei kitų notarų atlyginimo dydžiais ir dovanomis savaime yra notaro nesąžininga konkurencija. Taigi, esama teisinė bazė tikrai netrukdytų baudžiamojo persekiojimo institucijoms suformuluoti kaltinimą, t. y. esant hipotetinei situacijai, baudžiamojo persekiojimo institucijai nebūtų sunku nustatyti, kokie konkrečiai teisės aktai pažeisti, taip pat kvalifikuoti valstybės tarnautojui prilyginto asmens veiksmus, jo teises ir pareigas, kylančias iš jo tarnybinę (darbinę) veiklą reguliuojančių teisės aktų. Atkreiptinas dėmesys, kad aptariamais hipotetiniais veiksmais būtų pažeistas ne tik Lietuvos Respublikos notarų garbės (etikos) kodeksas, tačiau tam tikrais atvejais ir Notariato įstatymas, numatantis kliento teisę pasirinkti notarą, kadangi notariniai veiksmai gali būti atliekami pas bet kurį notarą (Notariato įstatymo 28 straipsnio 1 dalis). Be to, šiais veiksmais būtų sulaužyta notaro priesaika (Notariato įstatymo 5 straipsnis). Atkreiptinas dėmesys, kad tokie hipotetiniai notaro veiksmai leistų baudžiamojo persekiojimo institucijoms jo veiksmus kvalifikuoti pagal sunkesnes pasekmes numatančią (kvalifikuotą) – LR BK 228 straipsnio 2 dalį, kadangi šie hipotetiniai veiksmai būtų atlikti siekiant turitinės ar kitokios asmeninės naudos.

Minėta Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pateikiama piktnaudžiavimo tarnybine padėtimi interpretacija leidžia teigti, kad sąžiningos konkurencijos principų pažeidimas, pasireiškiantis klientų viliojimu žemesniais nei kitų notarų atlyginimo dydžiais ir dovanomis, formaliai patektų į *piktnaudžiavimo tarnybine padėtimi* apibrėžimą; be to, tokie veiksmai yra tyčiniai, jais tyčia pažeidžiami tarnybos principai.

Kadangi aptariamo nusikaltimo sudėtis yra materialioji, tai ši nusikalstama veika laikoma baigta tik atsiradus numatytoms pasekmėms (padariniams). Todėl būtinas ir svarbiausias piktnaudžiavimo kaip nusikalstamos veikos požymis yra padariniai – didelės žalos dėl minėtų veikų atsiradimas valstybei, Europos Sąjungai, tarptautinei viešajai organizacijai, juridiniam ar fiziniam asmeniui. Nesant minėtų padarinių, piktnaudžiavimas tarnybine padėtimi ar (ir) tarnybos įgaliojimų viršijimas bus pripažįstamas tik tarnybiniu (drausminiu) nusižengimu.

Nustatyti, kokiais veiksmais padaroma didelė žala, yra gana sudėtinga ne tik dėl to, kad įstatymas nenumato, kokie yra konkretūs didelės žalos kriterijai, bet ir todėl, kad šis požymis kiekvienu atveju nusta-

tomas atsižvelgiant į konkrečias bylos aplinkybes: *kilusios žalos pobūdį, pažeistų interesų ir kaltininko einamų pareigų svarbą, nukentėjusiųjų skaičių ir tai, kaip jie vertina kaltinamojo veiksmus, padarytos veikos neigiamą poveikį institucijos, kurioje dirba kaltininkas, reputacijai, valstybės autoritetui, rezonansą visuomenėje ir pan.* (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis 2K-294/2013). Sprendžiant, ar kaltininkas piktnaudžiavo tarnybine padėtimi, turi būti įvertinti valstybės tarnautojo (jam prilyginto asmens) veiksmai atsižvelgiant į jo teises ir pareigas, kylančias iš jo tarnybinę (darbinę) veiklą reguliuojančių teisės aktų. Šiuo atveju turi būti įvertintas tokio veikimo (neveikimo) pobūdis (pvz., iš teisės aktų kylančių reikalavimų pažeidimų šūrkštumo laipsnis, pažeidimų akivaizdumas, intensyvumas), kaltininko tyčios turinys (pvz., veikimo (neveikimo) priešingai tarnybos interesams suvokimas, tyčios kryptingumas), veikimo (neveikimo) motyvai, tikslai (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis Nr. 2K-248/2015).

Valstybės tarnautojui prilygintas asmuo, netinkamai atlikdamas savo pareigas, visada diskredituoja savo vardą, tačiau ne bet koks valstybės tarnautojui prilyginto asmens vardo diskreditavimas gali būti vertinamas kaip didelė žala valstybei. Didelės žalos valstybei požymis turi būti konstatuojamas nurodant argumentus, iš kurių būtų aišku, kodėl padaryta žala valstybei vertinama kaip didelė. Akiuozdu, kad notaras vykdo tokias funkcijas, kurių vykdymą valstybė privalo užtikrinti. Užtikrinti šių funkcijų vykdymą – viešasis interesas ir valstybės priedermė. Viešieji interesai, kaip įstatymo saugoma vertybė, gali būti suprantami ir kaip visuomenės suinteresuotumas, kad notaras, įgalioti spręsti įvairius visuomenei svarbius klausimus (valstybės tarnautojui prilyginti asmenys), darytų tai nešališkai, teisingai ir įstatymų nustatyta tvarka. Žalą viešiesiems interesams (ar grėsmę tokiai žalai atsirasti) gali sukelti ne tik notaro, bet net ir asmens, turinčio teisę atstovauti privačiam juridiniam asmeniui piktnaudžiavimas tarnybine padėtimi ar tarnybos įgaliojimų viršijimas. Notaro veikla grindžiama *inter alia* nepriklausomumo principu. Notarui atliekant savo profesines pareigas atsiranda juridiniai faktai, kurie keičia civilinius santykius. Tokia socialinė teisinė padėtis įpareigoja notarą būti ypač atidų. Dėl to jam taikomi griežtesni atidumo, atsargumo, rūpestingumo reikalavimai (CK 6.263 straipsnio 1 dalis) (žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. liepos 18 d. nutartis, priimta c. b. Nr. 3K-3-405/2013). Pabrėžtina, kad vadovaujantis Lietuvos Respublikos notariato įstatymo 5 straipsniu, notaras prisiekia būti ištikimas Lietuvos Respublikai, laikytis

jos Konstitucijos ir įstatymų, visada būti sąžiningas ir dorai vykdyti notaro pareigas. Taigi, vien tas faktas, kad notaras, būdamas aukščiausios kvalifikacijos teisininku, kuriam keliama aukšti profesiniai ir etiniai reikalavimai, pažeistų sąžiningos konkurencijos principus, ir tai padarytų tokiais veiksmais, kurie pasireikštų klientų viliojimu žemesniais nei kitų notarų atlyginimo dydžiais ir dovanomis, leistų neabejotinai teigti, kad notaras sulaužė priesaiką. Šiais veiksmais būtų diskredituojamas valstybės institucijų autoritetas, viešieji interesai ir prestižas, nukentėtų ne tik notaro, bet ir Notarų rūmų reputacija, kadangi Lietuvos Respublikos notarai vienijasi į Notarų rūmus, o kiekvienas notaras yra Notarų rūmų narys (Notariato įstatymo 8 straipsnis). Neabejotina ir tai, kad tokie veiksmai sukeltų neigiamą visuomenės reakciją (tai, beje, nepriklausytų nuo notaro valios) ir kartu diskredituotų notaro vardą, pakirstų pasitikėjimą juo. Be to, tai leistų konstatuoti, kad tokie veiksmai padaryti tyčia, nes notaras supranta, kad pasinaudoja savo tarnybine padėtimi priešingais tarnybai tikslais, ir numato, kad dėl to gali atsirasti didelė žala valstybei, juridiniam asmeniui (Notarų rūmams), fiziniam asmeniui (bet kuriam kitam notarui), bei sąžiningai leidžia tokiai žalai atsirasti. Neabejotinai galima teigti, jog konstatavus, kad notras tokius veiksmus atlieka sistemingai, vienareikšmiškai kiltų jo baudžiamoji atsakomybė.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra konstatavęs, kad nepagrįstas verslo varžymas ar trukdymas konkurencijai galėtų būti vertinamas kaip didelė žala. Pavyzdžiui, kasacinėje nutartyje baudžiamosiose bylose Nr. 2K-76/2007, 2K-7-335/2013 teismas konstatavo, kad „atsižvelgiant į tai, kad šio nusikaltimo objektas yra normali, veiksminga, Lietuvos Respublikos Konstitucijai, įstatymams bei kitiems teisės aktams, taip pat tarptautinėms sutartims neprieštaraujanti institucijų, įstaigų, įmonių, organizacijų ar profesinė veikla besiverčiančių asmenų veikla, neturtinė žala gali būti padaroma sutrikdžius tokią veiklą. Be to, didelė žala bus laikomas bet koks neteisėtas konstitucinių žmogaus teisių ir laisvių apribojimas ar pažeidimas, nepagrįstas verslo varžymas ar trukdymas konkurencijai bei ja sumenkinamas valstybės institucijos autoritetas, sutrikdomas šios ar kitos organizacijos darbas. Toks pažeidimas, autoriteto sumenkinimas ar kiti esmingai žalingi padariniai paprastai pripažįstami didele žala ne tik tarnybai ar asmeniui, bet ir valstybei“.

Aukščiau nurodyti argumentai leidžia teigti, kad tokie veiksmai, kuriais notaras pažeistų sąžiningos konkurencijos principus ir kurie pasireikštų klientų viliojimu žemesniais nei kitų

notarų atlyginimo dydžiais ir dovanomis, galėtų būti kvalifikuojami kaip piktnaudžiavimas Lietuvos Respublikos BK 228 straipsnio prasme. Esant padarytai didelei žalai, tokiais veiksmais padarytas piktnaudžiavimas tarnyba peržengtų tarnybinio nusižengimo ribas. Civilinių teisinių santykių bei asmenų ir valstybės teisėtų interesų apsauga, kaip viena iš valstybės gyvavimo sąlygų yra viešasis interesas, kurį privalo užtikrinti valstybė. Įstatymų nustatyta tvarka tai dažniausiai priklauso ir nuo notarų veiklos efektyvumo, kuri glaudžiai susijusi su jų patikimumu, autoritetu ir pasitikėjimu jais. Priešingi valstybės interesams notaro veiksmai gali pakenkti valstybės autoritetui, pakirsti pasitikėjimą notarais, todėl tai galėtų būti teismo vertinama kaip viešojo intereso pažeidimas.

Vis dėlto yra argumentų, leidžiančių kitaip interpretuoti tokio pobūdžio veiksmus. Šiuolaikinėje demokratinėje valstybėje baudžiamoji atsakomybė yra kraštutinė ir paskutinė priemonė (*ultima ratio*), naudojama saugomų teisinių gėrių ir vertybių apsaugai tik tada, kai švelnesnėmis priemonėmis tų pačių tikslų pasiekti nepavyksta. Todėl manytina, kad tuo atveju, jeigu už aptariamus veiksmus notarui jau būtų pritaikyta drausminė atsakomybė, tai visais atvejais šalintų baudžiamosios atsakomybės galimybę *ad hoc* ne tik dėl to, kad niekas negali būti baudžiamas už tą patį nusikaltimą antrą kartą – *non bis in idem* (Konstitucijos 31 straipsnio 5 dalis), bet ir dėl to, kad vienintelė logiškai ir sistemiškai pateisinama drausminės atsakomybės priemonė už aptariamus sąžiningai konkurencijai nusižengiančius veiksmus, kaip nurodyta aukščiau, turėtų būti griežčiausia – notaro atleidimas iš pareigų. Šie argumentai pateisintų drausminės, bet ne baudžiamosios atsakomybės taikymą. Baudžiamosios atsakomybės kaip kraštutinės ir paskutinės priemonės (*ultima ratio*), saugomų teisinių gėrių ir vertybių apsaugai suvokimas leistų preziumuoti (arba prioritetiškai taikyti) drausminę atsakomybę. Kitaip tariant, esant tokioms faktinėms aplinkybėms, būtų galima konstatuoti, kad tokiu elgesiu pažeisti interesai jau apginti drausminės atsakomybės tvarka atleidžiant asmenį iš notaro pareigų, todėl tikslai pasiekti ir nėra jokio pagrindo tokius veiksmus vertinti taikant baudžiamąją teisę. Tai atitiktų Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nustatytą (formuluojamą) baudžiamosios ir kitų teisinės atsakomybės formų sankirtą. 1997 m. lapkričio 13 d., 2005 m. lapkričio 10 d. nutarimuose Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas yra pabrėžęs, kad siekiant užkirsti kelią neteisėtoms veikoms ne visuomet yra tikslinga tokią veiklą pripažinti nusikaltimu ir taikyti pačią griežčiausią priemo-

nę – kriminalinę bausmę. Nusikalstamos veikos – tai teisės pažeidimai, kuriais itin šiurkščiai pažeidžiamos žmonių teisės ir laisvės, kitos Konstitucijos saugomos ir ginamos vertybės. Todėl kiekvieną kartą, kai reikia spręsti, pripažinti veiką nusikaltimu ar kitokiu teisės pažeidimu, labai svarbu įvertinti, kokių rezultatų galima pasiekti kitomis, nesusijusiomis su kriminalinių bausmių taikymu, priemonėmis (administracinėmis, drausminėmis, civilinėmis sankcijomis ar visuomenės poveikio priemonėmis ir pan.). Be to, Konstitucinis Teismas, aiškindamas konstitucinį teisinės valstybės principą, ne kartą yra konstatavęs, kad nustatant teisinius apribojimus bei atsakomybę už teisės pažeidimus privalu paisyti protingumo reikalavimo, taip pat proporcingumo principo, pagal kurį nustatytos teisinės priemonės turi būti būtinos demokratinėje visuomenėje ir tinkamos siekiamiems teisėtiems bei visuotinai svarbiems tikslams (tarp tikslų ir priemonių turi būti pusiausvyra), jos neturi varžyti asmens teisių labiau, negu reikia šiems tikslams pasiekti (Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d., 2004 m. gruodžio 29 d., 2005 m. rugsėjo 29 d., 2006 m. sausio 16 d. nutarimai).

Šiame kontekste pažymėtina, kad teismas neretai atsižvelgia į drausminės atsakomybės pirmenybę baudžiamosios atsakomybės atžvilgiu, tačiau tai dažnai priklauso jau ne nuo paties kaltinamojo valios. Pavyzdžiui, argumentas netaikyti baudžiamosios atsakomybės gali būti jau pritaikyta drausminės atsakomybė ar veiksmų vienkartiškumas, siekis nesukelti rezonanso visuomenėje (žr., pvz., 2014 04 23 Kauno apygardos teismo nutartį baudžiamojoje byloje Nr. 1A-222-478-2014). Tačiau aptariamam hipotetiniu atveju tikėtis, kad tokie veiksmai nesukeltų rezonanso visuomenėje, būtų pernelyg naivu.

Belieka pasidžiaugti, kad šiuo klausimu kol kas nėra teisminės praktikos. ■

Sandra Jarulaitienė

Asesorė (kandidatė į notarus)

*Įstatymas, slypintis mummyse, vadinasi sąžinė.
Sąžinė iš teisybės yra mūsų poelgių derinimas su šiuo įstatymu.
I. Kantas*

SANTUOKOS NUTRAUKIMO IR GYVENIMO SKYRIUM (SEPARACIJOS) ĮTAKA TURTINĖMS SUTUOKTINIŲ TEISĖMS: PANAŠUMAI IR SKIRTUMAI

Jau nuo seno notaras buvo pagrindinis šeimos patarėjas, išklauso tytojas, konsultantas. Šių dienų notarui taip pat kiekvieną dieną neišvengiamai tenka atlikti notarinius veiksmus šeimos teisiniuose santykiuose, t. y. tvirtinti šeimos turto perleidimo sandorius, vedybų sutartis, santuokoje įgyto turto padalijimo sandorius, bendrąjį sutuoktinių testamentą, peryvenusiam sutuoktiniui išduoti nuosavybės teisės ir paveldėjimo teisės liudijimus ir kt. Nustatyti juridinius faktus ir juos apibrėžti notarui itin svarbu, kadangi jie gali paveikti atitinkamų turtinių teisinių pasekmių, kurios svarbios notariniėje praktikoje atliekant notarinius veiksmus sutuoktiniams, pradėjusiems santuokos nutraukimo procedūrą teisme arba sutuoktiniams, kurie gyvena skyriumi, atsiradimą.

Pagal Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – CK) 3.7 straipsnyje pateiktą santuokos apibrėžimą santuoka yra dviejų juridinių faktų – vyro ir moters susitarimo sukurti šeimos santykius ir šio susitarimo įforminimo – sudėtis. Iš šio apibrėžimo matome, kad santuokai, kaip sandoriui, keliamas formos reikalavimas – ji turi būti įforminta, t. y. registruojama, įstatymų nustatyta tvarka. Neįformintas vyro ir moters susitarimas sukurti šeimą ar net faktinis šeimos santykių sukūrimas nėra laikomas santuoka¹. Lietuvos Respublikos teritorijoje santuoka gali būti sudaroma civilinės metrikacijos įstaigoje arba Lietuvos valstybės pripažįstamų bažnyčios

¹ Mikelėnas, V. Šeimos teisė. Vilnius, 2009, p. 158.

(konfesijų) nustatyta tvarka.

Vadovaujantis CK 3.23 straipsnio nuostatomis, **santuokos akto įrašas ir jo pagrindu išduotas santuokos liudijimas yra santuokos įrodymas.** Taigi šio straipsnio norma išskiria du juridinius faktus, kuriems esant laikoma, kad santuoka yra sudaryta. Sutinkant su Lietuvos Respublikos civilinio kodekso trečiosios knygos komentaro autoriais, jokie kiti dokumentai negali patvirtinti santuokos sudarymo fakto. Ši taisyklė taikoma ir bažnyčios (konfesijos) nustatyta tvarka sudarytoms santuokoms. Todėl yra pripažįstama tik CK 3.304 straipsnyje nurodyta tvarka į apskaitą įtraukta santuoka, sudaryta bažnyčios (konfesijų) nustatyta tvarka, o jos įrodymas yra vien remiantis tokia apskaita civilinės metrikacijos įstaigos išduotas santuokos liudijimas (CK 3.304 straipsnio 2 dalis)².

Momentas, nuo kurio atsiranda santuokos nutraukimo ir gyvenimo skyrium (separacijos) pasekmės sutuoktinių turтинėms teisėms

Notarinėje praktikoje santuokos nutraukimo ir gyvenimo skyrium (separacijos) momento nustatymas turi svarbią teisinę reikšmę, nes su juo siejamas tiek turтinių, tiek asmeninių neturтinių sutuoktinių tarpusavio santykių pasibaigimas. CK 3.66 straipsnio 1 dalyje reglamentuojama, kad **santuoka laikoma nutraukta nuo teismo sprendimo ją nutraukti įsiteisėjimo dienos.** Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra nurodęs, kadangi „pagal CK santuoka nutraukiama tik teismo tvarka, todėl ji baigiasi įsiteisėjus teismo sprendimui ją nutraukti. Pirmosios instancijos teismo sprendimas įsiteisėja pasibaigus apskundimo apeliacine tvarka terminui, jeigu sprendimas nėra apskūstas. Apskūstas apeliacine tvarka teismo sprendimas, jeigu nėra panaikinamas, įsiteisėja apeliacine tvarka išnagrinėjus bylą (CPK 279 straipsnio 1 dalis). CPK 18 straipsnis, apibrėžiantis teismo sprendimo privalomumą, numato, kad tik įsiteisėjęs teismo sprendimas yra privalomas valstybės ar savivaldybių institucijoms, tarnautojams ar pareigūnams, fiziniams ir juridiniams asmenims ir turi būti vykdomas visoje valstybės teritorijoje. Įsiteisėjęs teismo sprendimas yra pagrindas civilinės metrikacijos įstaigai įregistruoti santuokos nutraukimo faktą (CK 3.66 straipsnio 2 dalis)“³.

Iki naujojo CK įsigaliojimo (2001 m. liepos 1 d.)

pagal 1969 m. Santuokos ir šeimos kodekso (toliau – SŠK) straipsnį santuoka buvo laikoma pasibaigusia vienam iš sutuoktinių įregistravus santuokos nutraukimą civilinės metrikacijos įstaigoje. Tokios registracijos terminas įstatymuose nebuvo numatytas. Sutinkant su CK Trečiosios knygos komentaro autoriais, tokia nuostata sukeldavo⁴ teisiškai neapibrėžtą padėtį, nes, nei vienam sutuoktiniui neįregistravus ištuokos, santuoka formaliai galiodavo, nors santuokiniai sutuoktinių ryšiai buvo seniai pasibaigę⁵. Pažymėtina, kad pradėtos prieš įsigaliojant CK santuokos nutraukimo procedūros baigiamos pagal galiojusius įstatymus (civilinės metrikacijos įstaigoje pradėta santuokos nutraukimo procedūra baigiama šioje įstaigoje, teisme pradėtą procedūrą baigia teismas)⁶. Šiuo klausimu Lietuvos Aukščiausiasis Teismas taip pat yra išsakęs savo poziciją vienoje iš bylų dėl turto bendrosios jungtinės nuosavybės teisinio režimo nustatymo: „Pagal nurodytoje teisės normoje įtvirtintą teisinį reglamentavimą teismo sprendimo dėl santuokos nutraukimo įsiteisėjimas jos nenutraukia, t. y. iki ištuokos įregistravimo santuoka laikoma galiojančia su visais teisiniais to padariniais. Dėl to darytina išvada, kad aplinkybės dėl buto įgijimo nuosavybėn po to, kai santuoka buvo nutraukta teismine tvarka, bet dar neįregistravus ištuokos civilinės metrikacijos įstaigoje, apeliacinės teismo buvo tinkamai teisiškai kvalifikuotos ir ginčo butas, įsigytas iki ištuokos įregistravimo, pagrįstai pripažintas įgytu šalims dar esant santuokoje.“⁷

Pažymėtina, kad santuokos nutraukimo bei gyvenimo skyrium (separacijos) įtaka sutuoktinių turтинėms teisėms atsiranda gerokai anksčiau nei įsiteisėja teismo sprendimas dėl santuokos nutraukimo bei gyvenimo skyrium (separacijos) nustatymo. CK 3.67 straipsnio 1 dalyje reglamentuojama, jog **santuokos nutraukimas sutuoktinių turтинėms teisėms teises pasekmes sukelia nuo santuokos nutraukimo bylos iškėlimo.** CK 3.77 straipsnio 4 dalyje reglamentuojama, kad **gyvenimas skyrium sutuoktinių turтинėms teisėms teises pasekmes sukelia nuo bylos iškėlimo.** Tiek CK 3.67 straipsnio 2 dalis, tiek CK 3.77 straipsnio 4 dalis analogiškai atkartoja viena kitą bei nurodo, jog santuokos nutraukimo bei gy-

2 Bakanas A., Bartkus G., Dominas G. ir kt. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Kn. 3: Šeimos teisė. Vilnius, 2002, p. 61.

3 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. sausio 22 d. konsultacija „Dėl kai kurių Civilinio kodekso ir Civilinio proceso kodekso normų taikymo“, Nr. A3–96.

4 Toks SŠK reglamentavimas sukelia nesupratimų sutuoktiniams ir šių dienų realijose. Praktikoje pasitaiko situacijų, kai teismo sprendimas nutraukti santuoką yra įsigaliojęs iki 2001 m. liepos 1 d., tačiau nė vienas sutuoktinis nėra pateikęs teismo sprendimo civilinės metrikacijos įstaigai, nes mano, kad santuoka teisiškai yra nutraukta.

5 Bakanas A., Bartkus G., Dominas G. ir kt. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Kn. 3: Šeimos teisė. Vilnius, 2002, p. 139.

6 Vileita, A. *Paveldėjimo teisė*. Vilnius, 2011, p. 41.

7 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. kovo 29 d. nutartis c. b. Nr. 3K-3-128/2012.

venimo skyrium (separacijos) įtaka sutuoktinių turtinėms teisėms gali atsirasti anksčiau. Sutuoktinis, išskyrus tą, kuris buvo pripažintas kaltu dėl santuokos iširimo (gyvenimo skyrium), gali prašyti, kad teismas nustatytų, jog **santuokos nutraukimas ar gyvenimas skyrium (separacija) sutuoktinių turtinėms teisėms teisinės pasekmės sukėlė nuo tos dienos, kai jie faktiškai nustojo kartu gyventi.**

Kyla klausimas, kaip notarui nustatyti bei žinoti tokius juridinius faktus, kai jam tenka tvirtinti sandorius, susijusius su bendra jungtine nuosavybe? Kol vyksta teisminiai santuokos nutraukimo ir gyvenimo skyrium procesai, Gyventojų registro informacinėje sistemoje jokių duomenų nėra. Lietuvos Respublikos gyventojų registro įstatymo 4 straipsnio 7 punkte nurodyta sąvoka „asmens civilinės būklės pasikeitimo“, t. y. kokie duomenys yra registruojami registrą tvarkančioje įstaigoje: „Asmens civilinės būklės pasikeitimas – gimimas, tėvystės nustatymas, tėvystės atėmimas, mirtis, santuokos sudarymas, *santuokos nutraukimas*, įvaikinimas, vardo, pavardės pakeitimas ir kiti su asmens civiline būkle susiję pasikeitimai.“⁸ Pastebėtina, kad gyvenimo skyrium (separacijos) faktas registre nėra kaupiamas. Atsakymas būtų paremtas Lietuvos Respublikos notariato įstatymo 51 straipsnio 1 dalyje numatyta pareiga notarui patikrinti valstybės registru centriniuose duomenų bankuose esančius duomenis, turinčius esminės reikšmės notarinio veiksmo atlikimui ir asmenų teisėtų interesų apsaugai bei asmens (sutuoktinio) sąžiningumu, visų esminių juridinių faktų atskleidimu notarui (plačiau žr. skyriuje „Bendrosios jungtinės nuosavybės režimo pasibaigimas“).

Paminėtinas šiuo metu Lietuvos Respublikos Vyriausybės Seimui pateiktas projektas „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.51, 3.53, 3.57, 3.61, 3.64, 3.66, 3.67, 3.73, 3.75, 3.76, 3.77, 3.79, 3.85, 3.103, 3.126, 3.140, 3.305, 3.306 ir 5.7 straipsnių pakeitimo, kodekso papildymo 3.76¹, 3.115¹ straipsniais ir 3.52, 3.54 straipsnių pripažinimo netekusiais galios įstatymas“ (toliau – Projektas). Projekte pateikti aktualūs dalykai, susiję su santuokos nutraukimo ir gyvenimo skyrium (separacijos) teisinėmis pasekmėmis sutuoktinių turtinėms teisėms, kai santuokos nutraukimo bei gyvenimo skyrium (separacijos) procese atsiras naujas subjektas – notaras. Projekte numatyta pakeisti 3.67 straipsnio 1 dalį: „Santuokos nutraukimas sutuoktinių turtinėms teisėms teisinės pasekmės sukelia nuo santuokos nutraukimo bylos iškėlimo teisme arba įsigaliojus

notaro patvirtintai sutarčiai dėl santuokos nutraukimo pasekmių.“⁹, taip pat 3.77 straipsnio 4 dalį: „Gyvenimas skyrium sutuoktinių turtinėms teisėms teisinės pasekmės sukelia nuo bylos iškėlimo arba įsigaliojus notaro patvirtintai sutarčiai dėl gyvenimo skyrium pasekmių.“¹⁰

Bendrosios jungtinės nuosavybės režimo pasibaigimas

CK 3.87 straipsnyje apibrėžta įstatymų nustatyto sutuoktinių turto teisinio režimo sąvoka. Šio režimo esmė, kad turtas, sutuoktinių įgytas sudarius santuoką, yra jų bendroji jungtinė nuosavybė. Bendrosios jungtinės nuosavybės teisinis režimas taikomas, jeigu sutuoktiniai nėra sudarę vedybų sutarties¹¹. Principinė nuostata, kad po santuokos sudarymo abiejų ar vieno iš sutuoktinių vardu įgytas turtas yra jų bendroji jungtinė nuosavybė (CK 3.87 straipsnio 1 dalis, 3.88 straipsnio 1 dalies 1 punktas). Tokio turto savininkai yra abu sutuoktiniai.

Bendrosios jungtinės nuosavybės pasibaigimo pagrindai įtvirtinti CK 3.100 straipsnyje. Tarp įstatymo nustatyto turto teisinio režimo pagrindų įvardytas santuokos nutraukimas bei gyvenimas skyrium (separacija). Vadovaujantis CK 3.67 straipsniu ir 3.77 straipsnio 4 dalies normomis, pažymėtina, kad santuokos nutraukimas ir gyvenimas skyrium (separacija) turtnės teisinės pasekmės sutuoktiniams sukelia nuo bylos teisme iškėlimo dienos arba net nuo juridinio fakto, kai sutuoktiniai faktiškai nustojo gyventi kartu, todėl teorijoje pripažįstama, jog bendrosios jungtinės nuosavybės teisinis režimas pasibaigia atsiradus aukščiau minėtiems juridiniams faktams. Pasak CK Trečiosios knygos komentaro autorių, tokia nuostata įtvirtinta todėl, kad santuokos nutraukimo bylos nagrinėjimas, atsižvelgiant į tai, jog kartu tenka spręsti ir kitus su jos nutraukimu susijusius klausimus, gali trukti ilgai. Todėl būtų neteisinga ir nelogiška pripažinti, kad, pavyzdžiui, per visą santuokos bylos nagrinėjimo laiką įgytas turtas turi būti laikomas bendrąja jungtine sutuoktinių nuosavybe, nors galbūt bendras jų gyvenimas pasibai-

8 Lietuvos Respublikos gyventojų registro įstatymas // Valstybės žinios, 2012, Nr. XI-2138, Valstybės žinios, 2012, Nr. 80-4142.

9 Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos projektas „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.51, 3.53, 3.57, 3.61, 3.64, 3.66, 3.67, 3.73, 3.75, 3.76, 3.77, 3.79, 3.85, 3.103, 3.126, 3.140, 3.305, 3.306 ir 5.7 straipsnių pakeitimo, kodekso papildymo 3.76¹, 3.115¹ straipsniais ir 3.52, 3.54 straipsnių pripažinimo netekusiais galios įstatymas // http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=1049344&p_tr2=2 (prisijungta 2015 09 25).

10 Ten pat.

11 Bakanas A., Bartkus G., Dominas G. ir kt. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Kn. 3: Šeimos teisė. Vilnius, 2002, p. 181.

gęs dar prieš iškeliant santuokos nutraukimo bylą¹². Tačiau turtas, įgytas bendrai prieš iškeliant santuokos nutraukimo bylą, laikomas bendrąją jungtine nuosavybe, kol bus padalytas teismo sprendimu¹³. Tokios pačios taisyklės dėl įstatymo nustatyto turto teisinio režimo pasibaigimo taikomos ir iškelus bylą dėl gyvenimo skyrium (separacijos) nustatymo.

Atsižvelgiant į aukščiau išdėstytas įstatymo bei teryjos nuostatas, panagrinėtina situacija, kaip turėtų elgtis notaras, kai į jį kreipiasi vienas iš sutuoktinių sudaryti nekilnojamojo turto įgijimo sandorį ir atskleidžia notarui informaciją, kad teisme yra iškelta byla dėl santuokos nutraukimo bei pageidauja įgyti turtą asmeninės nuosavybės teise. CK 3.100 straipsnio 1 dalies 4 punktą reglamentuoja, kad bendroji jungtinė sutuoktinių nuosavybė pasibaigia nutraukus santuoką, o santuoka laikoma nutraukta nuo teismo sprendimo ją nutraukti įsiteisėjimo dienos. CK 3.88 straipsnio 1 dalies 1 punktą nustato, kad bendroji jungtinė sutuoktinių nuosavybė yra turtas, įgytas sudarius santuoką abiejų sutuoktinių ar vieno iš jų vardu. Sutinkant su profesoriaus V. Mikelėno nuomone, ši norma įtvirtina vienintelį – *laiko kriterijų*, pagal kurį nustatomas turto teisinis režimas. Turtas, įgytas sudarius santuoką, t. y. gyvenant susituokus, yra bendroji jungtinė nuosavybė¹⁴. Tuo tarpu CK 3.67 straipsnyje įtvirtinta nuostata, jog santuokos nutraukimas sutuoktinių turtinėms teisėms, taip pat ir bendrosios jungtinės nuosavybės teisės režimui, pasekmes sukelia nuo santuokos nutraukimo bylos iškėlimo. Ši norma yra svarbi, kai, sutuoktiniui įgijus turtą bendrosios jungtinės nuosavybės teise nuo bylos dėl santuokos nutraukimo iškėlimo dienos iki santuokos nutraukimo (teismo sprendimo įsiteisėjimo dienos), teismui pateikiami įrodymai ir aplinkybės, kurių pagrindu teismas gali pripažinti turtą, kurį sutuoktiniai įgijo faktiškai gyvendami skyrium, kiekvieno asmenine nuosavybe. Tačiau net ir šiuo atveju prof. V. Mikelėnas rekomenduoja šį klausimą spręsti labai atsargiai, nes nutraukus bendrą gyvenimą bendroji jungtinė nuosavybė lieka nepadalyta, todėl gali būti, kad turtas, kurį sutuoktiniai įgyja faktiškai gyvendami skyrium, įgyjamas iš bendrų lėšų, gautų jiems gyvenant kartu¹⁵. Atsižvelgiant į tai, notaras negalėtų drąsiai tvirtinti sutartį vienam iš sutuoktinių bei sutartyje įrašyti faktą, kad turtas įgyjamas asmeninės nuosavybės teise. Kaip buvo minėta aukščiau, CK 3.67 straipsnio nuostata įtvirti-

na sutuoktiniui prielaidą pateikti įrodymus ir prašyti teismo, kad įgytas turtas būtų pripažintas asmenine nuosavybe. Tokia situacija buvo nagrinėjama vienoje iš Lietuvos Aukščiausiojo Teismo bylų, kurioje Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija pasisakė dėl sutuoktinio turto, įgyto dar esant santuokoje, režimo. Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija nurodė, kad „esant bendra tvarka nepaneigtai prezumpcijai pagal CK 3.88 straipsnio 3 dalį, kad pareiškėjas ginčijamą žemės sklypą įsigijo asmeninės nuosavybės teise, ir *esant byloje nustatytai aplinkybei, kad pareiškėjo ir jo buvusios sutuoktinės bendrosios jungtinės nuosavybės teisė yra pasibaigusi iki šio turto įsigijimo*, nėra teisinio pagrindo konstatuoti, jog Kasaciniam teismui apskūsta teismo nutartis turės įtakos buvusios pareiškėjo sutuoktinės teisėms ir pareigoms“¹⁶.

Notaras yra valstybės įgaliotas asmuo ir jo pareiga užtikrinti, kad civiliniuose teisiniuose santykiuose nebūtų neteisėtų sandorių ir dokumentų, tiek sudarant turto įgijimo, tiek perleidimo sandorius. Notarui ypač svarbu ne tik nustatyti esamo turto savininko nuosavybės formą, bet ir nuosavybės formą įvardyti tvirtinamame turto įgijimo sandoryje, kad ateityje neatsirastų grėsmė kilti teisiniams ginčams. Pažymėtina, kad notarų praktikoje didelę reikšmę turi valstybės registruose kaupiama informacija, o bendrosios jungtinės nuosavybės teisinį statusą lemia turto įsigijimo pagrindas ir momentas. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra pasisakęs, kad „pagal CK 3.88 ir 3.89 straipsnius turto priskyrimui prie asmeninės ar bendrosios jungtinės nuosavybės reikšmingi šie kriterijai: **turto įsigijimo laikas ir pagrindas, turto pobūdis**“¹⁷. CK 3.88 straipsnio 3 dalies nuostata dėl turto įregistravimo viešajame registre vieno iš sutuoktinių vardu yra svarbi trečiųjų asmenų teisių ir teisėtų lūkesčių apsaugai. Tokia yra esminė viešojo registro funkcija, nes tretieji asmenys, tarp jų ir notaras, kuris tvirtina sandorius, teisiniuose santykiuose su sutuoktiniais, be registro duomenų, dažnai neturi daugiau informacijos, ar konkretus turtas yra asmeninė, ar bendroji jungtinė sutuoktinių nuosavybė. Atsižvelgiant į tai, notarinėje praktikoje notarui ypač svarbūs būtent valstybės registruose esantys duomenys (Gyventojų registro tarnybos, Vedybų sutarčių registro, Nekilnojamojo turto registro ir kt. duomenys).

CK 3.68 straipsnyje dėl sandorių, sudarytų po santuokos nutraukimo bylos iškėlimo, pripažinimo negaliojančiais reglamentuojama dar viena teisinė

12 Ten pat, p. 140.

13 Ten pat.

14 Mikelėnas V. Šeimos teisė. Vilnius, 2009, p. 270.

15 Ten pat.

16 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. lapkričio 30 d. nutartis c. b. Nr. 3K-3-522/2007.

17 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 rugpjūčio 28 d. nutartis c. b. Nr. 3K-3-422/2008.

pasekmė, kuri galima iškėlus teisme bylą dėl santuokos nutraukimo, tačiau kuri nėra numatyta iškėlus teisme bylą dėl gyvenimo skyrium (separacijos) nustatymo. Įstatyme nurodyta, kad sandoriai, susiję su sutuoktinių bendrąja jungtine nuosavybe, kuriuos sudarė vienas sutuoktinis po bylos dėl santuokos nutraukimo iškėlimo dienos, gali būti pripažinti negaliojančiais pagal kito sutuoktinio ieškinį, jeigu tas sutuoktinis įrodo, kad sandoris buvo sudarytas turint tikslą pažeisti jo turtines teises, o trečiasis asmuo buvo nesąžiningas¹⁸.

Atsižvelgiant į tai, kad gyvenimas skyrium (separacija), priešingai nei santuokos nutraukimas, nėra negrįžtamas atvejis, todėl panaikinus gyvenimą skyrium (įsiteisėjus teismo sprendimui) sutuoktinių įgyjamam turtui vėl bus taikomas įstatymo nustatytas turto teisinis režimas.

Vadovaujantis praktika bei Lietuvos notarų rūmų rekomendacijomis, tvirtinant pirkimo-pardavimo bei kitas turto perleidimo sutartis, būtina nurodyti nuosavybės formą, kuria pirkėjas (įgijėjas) įsigyja turtą (t. y. asmenine, bendrąja jungtine ar bendrąja daline). Notaras, siekdamas nustatyti, kokia nuosavybės forma turtas įsigyjamas, turi patikrinti Gyventojų registro tarnybos duomenų bazę (santuokinei padėčiai išsiaiškinti) bei Vedybų sutarčių registrą, taip pat atsižvelgti į aiškiai sutuoktinio išreiktą valią įgyti turtą asmeninės nuosavybės teise, vadovaujantis LR civilinio kodekso normomis. Tais atvejais, kai turtą įsigyja užsienio pilietis ir Lietuvos duomenų bazėse informacijos apie jį nėra, jis turi raštiškai patvirtinti, kad sandorio sudarymo metu nėra sudaręs santuokos. Jei užsienio pilietis yra sudaręs santuoką užsienio valstybėje, notarui turi būti pateiktas legalizuotas ir išverstas tos užsienio valstybės išduotas santuokos liudijimas, taip pat, jei yra sudaryta, legalizuota ir išversta vedybų sutartis.

Šeimos turto statuso pasibaigimas

Šeimos turto institutas, įtvirtintas CK 3.84–3.86 straipsniuose, iš kitų sutuoktinių turtinius santykius reglamentuojančių normų išsiskiria savo tikslu – apsaugoti gyvybinius šeimos interesus – gyvenamosios patalpos ir namų ūkio poreikius. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje ypač pabrėžiama nepilnamečių vaikų ir silpnėsiojo (visų pirma ekonomiškai) sutuoktinio teisių ir teisėtų interesų apsaugos svarba, aiškinant ir taikant šeimos turto insti-

tutą sudarančias teisės normas¹⁹.

Lietuvos Respublikos notariato įstatymo 46 straipsnyje reglamentuojama, sandorį dėl nekilnojamojo daikto, kuris yra vieno sutuoktinio asmeninė nuosavybė ir tas daiktas priskirtas šeimos turtui, perleidimo, įkeitimo ar kitokio teisių į jį suvaržymo notaras tvirtina tik tada, kai yra kito sutuoktinio rašytinis sutikimas. Jeigu šeimoje yra nepilnamečių vaikų, sandorį dėl nekilnojamojo daikto, kuris yra šeimos turtas, notaras tvirtina tada, kai yra teismo leidimas.

Siekiant užtikrinti veiksmingą šeimos turto teisinio režimo įgyvendinimą, įstatymų leidėjas CK 3.85 straipsnio 4 dalyje nustatė draudimą sutuoktiniams sutartyje (vedybų ar kitoje) keisti šeimos turto teisinį režimą ar jo sudėtį, nes normos, reglamentuojančios šeimos turto teisinį statusą, yra imperatyvios²⁰. Šeimos turto samprata atskleista CK 3.84 straipsnyje, kuriame įtvirtinta, kad šeimos turtu, neatsižvelgiant į tai, kurio sutuoktinio nuosavybė iki santuokos sudarymo buvo ar po jos sudarymo yra šis turtas, nuo santuokos sudarymo pripažįstama: šeimos gyvenamoji patalpa, kilnojamieji daiktai, skirti šeimos namų ūkio poreikiams tenkinti, įskaitant baldus, taip pat teisė naudotis šeimos gyvenamąja patalpa.

„Šeimos turto teisinis režimas pasibaigia pasibaigus sutuoktinių šeimai, t. y. bendram gyvenimui (CK 3.86 straipsnio 1 dalis); dėl teisės toliau naudotis šeimos turtu teismas sprendžia, atsižvelgdamas į nepilnamečių vaikų interesus.“²¹

CK 3.86 straipsnio 1 dalyje reglamentuojama, kad šeimos turto teisinis režimas pasibaigia nutraukus santuoką, ją pripažinus negaliojančia ar sutuoktiniams pradėjus gyventi skyrium. Ar pasibaigus šeimos turto teisiniam režimui taikomos CK 3.85 straipsnio nuostatos, kai perleidžiant asmeninės nuosavybės teise priklausantį turtą, kuris yra šeimos turtas, imperatyviai reikalingas kito sutuoktinio rašytinis sutikimas, arba teismo leidimas, jeigu sutuoktiniai turi nepilnamečių vaikų?

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas vienoje iš santuokos nutraukimo bylų nurodė, kad „pagal CK 3.71 straipsnio 1 dalį, jeigu gyvenamoji patalpa yra vieno sutuoktinio nuosavybė, teismas savo sprendimu gali nustatyti uzufuktą ir palikti joje gyventi kitą sutuoktinį, jeigu su juo po santuokos nutraukimo lieka gyventi nepilnamečiai vaikai; CK 3.86 straips-

19 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. lapkričio 9 d. nutartis, priimta civilinėje byloje V. U. v. O. U., bylos Nr. 3K-3-426/2005.

20 Bakanas A., Bartkus G., Dominas G. ir kt. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Kn. 3: Šeimos teisė. Vilnius, 2002, p. 179.

21 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. lapkričio 14 d. nutartis c. b. Nr. 3K-3-571/2013.

18 Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2013, 3.68 straipsnis.

nio 2 dalyje nustatyta, kad sutuoktiniui, su kuriuo lieka gyventi nepilnamečiai vaikai, teismo sprendimu gali būti suteikiama teisė naudotis šeimos turto ar jo dalimi (uzufрукtas)²². Sutinkant su CK Trečiosios knygos komentarais, „nors turtiniams sutuoktinių tarpusavio santykiams taikomas šeimos turto teisinis režimas baigiasi, tačiau šeimos turto teisinis režimas net ir šiais atvejais lieka galioti nepilnamečiams vaikams. Todėl, esant nepilnamečių vaikų, sandoriams, susijusiems su nekilnojamuoju daiktu, priskirtu prie šeimos turto, reikia teismo leidimo (CK 3.85 straipsnio 2 dalis)“²³.

Analogiška situacija yra nustačius gyvenimą skyrium (separaciją). Patvirtinus gyvenimą skyrium, baigiasi šeimos turto teisinis režimas, tačiau, jeigu sutuoktiniai ir toliau lieka gyventi vienintelėje šeimos gyvenamojoje patalpoje, kuri nuosavybės teise priklauso vienam iš sutuoktinių, ir sutuoktiniai turi nepilnamečių vaikų, siekiant apsaugoti vaikų interesus sandoriams dėl tos gyvenamosios patalpos perleidimo ar suvaržymo reikalingas teismo leidimas, nors kito sutuoktinio sutikimo ir nereikia²⁴. **Atnaujinus bendrą gyvenimą, šeimos turto teisinis režimas atsinaujina automatiškai.** Todėl CK 3.84–3.86 straipsniai pradėdami taikyti nuo teismo sprendimo panaikinti gyvenimą skyrium įsiteisėjimo dienos²⁵.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo suformuotos nuostatos, kad tam, jog „nekilnojamasis turtas būtų pripažintas šeimos turto, būtinos dvi sąlygos: tai turi būti turtas, nuosavybės teise priklausantis vienam arba abiem sutuoktiniams, ir šis turtas turi būti šeimos gyvenamoji patalpa“²⁶. Atsižvelgiant į tai, kad nepilnamečiui vaikui šeimos turto teisinis režimas nepasibaigia tėvams nutraukus santuoką ar pradėjus gyventi skyrium, notarui svarbu nustatyti ne tiek teisinę, kiek faktinę vaiko gyvenamąją vietą. Būtina nustatyti, ar ta gyvenamoji patalpa yra būtent vaiko, o ne suaugusių šeimos narių nuolatinė gyvenamoji vieta. Faktiniai duomenys visų pirma yra vaiko registracijos vieta, kurią notaras gali nustatyti vadovaudamasis Gyventojų registro duomenimis. Remiantis Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika, faktiniai duomenys gali būti seniūnijos pažyma, Vaiko teisių

apsaugos tarnybos tyrimo aktas ar pažyma²⁷. Teismo leidimo gauti nereikia norint sudaryti perleidimo ar daiktinių teisių suvaržymo sandorį vienam iš tėvų nuosavybės teise priklausancio turto, kuriame nepilnametis vaikas faktiškai negyvena. Tokią nuomonę ne kartą yra išsakęs ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. Vienoje iš bylų Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija nustatė, kad „ginčijama sutartimi perleistas turtas asmeninės nuosavybės teise priklausė atsakovei, tačiau jos šeima sutarties sudarymo metu tame name negyveno. Šią aplinkybę pripažino ir atsakovė. Taigi, nagrinėjamu atveju turtas neatitinka įstatymo nustatytų reikalavimų šeimos turto statusui įgyti, nes nėra vienos iš būtinų sąlygų, reikalingų gyvenamąsias patalpas pripažinti šeimos turto“²⁸. Tačiau nustačius, kad nei vaiko tėvas, nei motina neturi kitos nuosavybės teise priklausancios patalpos, notaras turėtų nustatyti, kur faktiškai nepilnametis vaikas gyvena, bei įsitikinti, kad toks sandoris nepažeis jo teisių ir teisėtų interesų. Paminėta viena iš Lietuvos Aukščiausiojo Teismo bylų, kurioje buvo ginčijama apeliacinio teismo nutartis, pagal kurią, vienas iš tėvų asmeninės nuosavybės teise turėjo gyvenamąją patalpą, tačiau kurioje nepilnametis vaikas faktiškai negyveno. Apeliacinio teismo teisėjų kolegija gyvenamąją patalpą, kurioje nepilnametis vaikas faktiškai negyveno, pripažino šeimos turto, o šį faktą argumentavo taip, jog: „<...> Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 4 straipsnio 5 punkte įtvirtinta imperatyvi nuostata, kad nė vienas vaikas negali būti paliktas be gyvenamojo būsto; sandoriai, dėl kurių sudarymo vaikai lieka be gyvenamojo būsto, pripažintini negaliojančiais (nurodyto įstatymo 4 straipsnio 1 dalies 6 punktas).“²⁹

Vedybų sutarties galiojimo pasibaigimas

Vedybų sutartimi sutuoktiniai bendru susitarimu turi teisę pakeisti įstatymų nustatytą turto teisinį režimą. Įstatymas vedybų sutartį apibrėžia kaip sutuoktinių susitarimą, nustatantį jų turtines teises ir pareigas santuokos metu, taip pat po santuokos nutraukimo ar gyvenant skyrium (separacija) (CK 3.101 straipsnis). CK 3.107 straipsnio normoje nurodyta, kad **vedybų sutartis baigiasi nutraukus santuoką ar sutuoktiniams pradėjus gyventi sky-**

22 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. sausio 18 d. nutartis c. b. dėl teismo teisės nustatyti uzufрукtą gyvenamajai patalpai, kuri nuosavybės teise priklauso kitam sutuoktiniui, Nr. 3K-3-49/2010.

23 Bakanas A., Bartkus G., Dominas G. ir kt. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Kn. 3: Šeimos teisė. Vilnius, 2002, p. 180.

24 Ten pat, p. 222.

25 Ten pat, p. 224.

26 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. kovo 29 d. nutartis c. b. Nr. 3K-3-232/2006.

27 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. kovo 14 d. nutartis c. b. Nr. 3K-3-90/2005.

28 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. rugsėjo 15 d. nutartis c. b. Nr. 3K-3-416/2008.

29 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. lapkričio 6 d. nutartis c. b. Nr. 3K-3-580/2006.

rium. Tačiau šiais atvejais lieka galioti tos vedybų sutarties sąlygos, kurios nustato sutuoktinių ar buvusių sutuoktinių tarpusavio teises ir pareigas nutraukus santuoką ar sutuoktiniams gyvenant skyrium. Pavyzdžiui, lieka galioti sąlygos, nustatančios jų tarpusavio išlaikymo teises ir pareigas³⁰. Vedybų sutarties pabaiga registruojama Vedybų sutarčių registre. Su šio fakto įregistravimu siejama galimybė panaudoti vedybų sutarties nutraukimą prieš sąžiningus trečiuosius asmenis (CK 3.106 straipsnio 2 dalis)³¹.

Pažymėtina, kad, **panaikinus gyvenimą skyrium (įsiteisėjus teismo sprendimui), automatiškai neatsiranda tas sutuoktinių turto teisinis režimas, kuris buvo nustatytas vedybų sutartyje**. Sutuoktiniai turėtų sudaryti naują vedybų sutartį, kuri nustatytų kitokį nei įstatymo nustatytas sutuoktinių turto režimą.

Notaras, kuriam įstatyme numatyta pareiga prieš tvirtinant sandorį patikrinti juridinius faktus ir duomenis valstybės registruose, informaciją dėl sudarytos vedybų sutarties, jos galiojimo ar pasibaigimo patikrina Vedybų sutarčių registre.

Bendrojo sutuoktinių testamentų galiojimo pasibaigimas

Vadovaujantis CK 5.43 straipsniu, bendroju sutuoktinių testamentu abu sutuoktiniai vienas kitą paskiria savo įpėdiniu ir vienam sutuoktiniui mirus visą turtą paveldi pergyvenęs sutuoktinis, išskyrus privalomąją palikimo dalį. Bendrąjį sutuoktinių testamentą gali sudaryti specialus subjektas – sutuoktinis.

Bendrasis sutuoktinių testamentas netenka galios, jeigu iki palikimo atsiradimo momento nutraukiama santuoka arba pareiškiamas ieškinys (paduodamas prašymas) nutraukti santuoką arba sutuoktinis davė sutikimą išsituokti³². Taigi gyvenimo skyrium (separacijos) nustatymas sudaryto sutuoktinių bendrojo testamentą nepanaikina ir testamentas galioja.

Bendrasis sutuoktinių testamentas baigia galioti esant juridiniams faktams, kurie susiję su santuokos pasibaigimu:

1) **kai santuoka nutraukiama prieš atsirandant palikimui**. Pasak doc. dr. Alfonso Vileitos, šiuo atveju testamentas netenka galios ne tik kai teismo sprendimas nutraukti santuoką įsigalioja prieš atsirandant palikimui, bet ir kai teismas pri-

ėmė sprendimą nutraukti santuoką, kol atsirado palikimas, o teismo sprendimas įsigaliojo šiam atsiradus³³. Ši pozicija diskutuotina, kadangi vadovaujantis CK 3.66 straipsnio 1 dalimi, santuoka laikoma nutraukta nuo teismo sprendimo ją nutraukti įsiteisėjimo dienos. Manytina, kad šis pagrindas turėtų būti taikomas, kai jau yra įsiteisėjęs teismo sprendimas nutraukti santuoką, o bendrojo testamentą negaliojimui taikomi kiti teisiniai pagrindai;

2) **kai pareiškiamas ieškinys (paduodamas prašymas nutraukti santuoką)**. Pats ieškinio nutraukti santuoką pareiškimas bendrąjį sutuoktinių testamentą daro negaliojantį, jeigu palikimas atsiranda po ieškinio pareiškimo dar neišnagrinėjus bylos. Tačiau, kai palikimas neatsiranda, kol byla išnagrinėjama, ieškinio pareiškimas bendrojo testamentą nepanaikina³⁴.

3) **sutuoktinis davė sutikimą išsituokti**. Mirus sutuoktiniui, davusiam sutikimą nutraukti santuoką, bendrasis sutuoktinių testamentas netenka galios. Jeigu sutuoktinis, davęs sutikimą nutraukti santuoką prieš atsirandant palikimui, susitaiko su kitu sutuoktiniu ir savo sutikimą nutraukti santuoką atšaukia, bendrasis sutuoktinių testamentas lieka galioti³⁵. Kadangi santuokos nutraukimo procesas šiuo metu vyksta teisme ir tik teismui yra žinomas sutuoktinių susitaikymo fakto momentas bei sutikimą nutraukti santuoką atšaukusio sutuoktinio valia, tikėtina, jog esant tokiai situacijai įpėdiniai turėtų galimybę informaciją pateikti notarui iš teismo.

Taigi bendrojo sutuoktinių testamentų specifika testamentų galiojimą sieja su santuokos galiojimu, o negaliojimą tik su CK numatytų juridinių faktų atsiradimu, kurių buvimas notarui gali paaiškėti iš kitoms galimiems įpėdiniams žinomos informacijos, teismo sprendime dėl santuokos nutraukimo nurodytų juridinių faktų bei aplinkybių visumos.

Sutuoktinio paveldėjimo teisės pagal įstatymą praradimas

Paveldint pagal įstatymą, **įpėdiniais** gali būti fiziniai asmenys, buvę gyvi palikėjo mirties momentu, palikėjo vaikai, gimę po jo mirties, t. y. asmenys, įpėdinio statusą turintys palikimo atsiradimo laiku, kuris, minėta, yra palikėjo mirties momentas (CK 5.1,

30 Mikelėnas V. Šeimos teisė. Vilnius, 2009, p. 295.

31 Ten pat, p. 227.

32 Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2013, 5.46 straipsnio 3 dalis.

33 Vileita A. *Paveldėjimo teisė*. Vilnius, 2011, p. 66.

34 Ten pat.

35 Ten pat.

5.2 straipsniai, 5.5 straipsnio 1 dalies 1 punktas). „Palikėją pergyvenęs sutuoktinis taip pat turi paveldėjimo teisę (CK 5.13 straipsnis), tačiau **asmuo palikėjo sutuoktinio (kaip įpėdinio) statusą**, kuris sukelia civilines teises pasekmes, viena iš kurių – paveldėjimo teisės atsiradimas, **turi būti įgijęs jau palikimo atsiradimo metu, t. y. palikėjo mirties momentu**“³⁶.

CK 5.7 straipsnio normos reglamentuoja paveldėjimo santykius tarp specialių subjektų – asmenų, kuriuos siejo santuokiniai ryšiai, todėl nagrinėjamos problemos kontekste būtina atsižvelgti į paveldėjimo bei santuokos santykių prigimtį bei šių santykių teisinio reglamentavimo ypatumus. CK 5.7 straipsnio 1 dalyje įtvirtinti iki palikimo atsiradimo įvykę juridiniai faktai, kuriems esant pergyvenęs sutuoktinis paveldėjimo teisės netenka. Pergyvenęs palikėją sutuoktinis netenka teisės paveldėti pagal įstatymą, jeigu iki palikimo atsiradimo:

- 1) **palikėjas buvo kreipėsis į teismą, kad būtų nutraukta santuoka dėl pergyvenusio sutuoktinio kaltės ir teismas buvo nustatęs pagrindą nutraukti santuoką.** Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra nurodęs, kad „pagal CK 5.7 straipsnio 2 dalies normą to paties straipsnio 1 dalies 1 ir 3 punktuose įtvirtinti paveldėjimo teisės praradimo pagrindai teismo gali būti nustatyti iki palikimo atsiradimo momento arba jau atsiradus palikimui“³⁷. „Jeigu miręs sutuoktinis buvo išreiškęs savo valią dėl santuokos nutraukimo bendru abiejų sutuoktinių sutarimu (CK 3.51 straipsnis), teismas negali šios jo valios paneigti ir nustatyti, kad santuoka turėjo būti nutraukta dėl pergyvenusio sutuoktinio kaltės (CK 3.60 straipsnis)“³⁸. Tuo atveju, kai nėra nustatyti šiame punkte nurodyti juridiniai faktai, santuoka laikoma pasibaigusia dėl sutuoktinio mirties. Tokią nuomonę yra išdėstęs ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas: „Kadangi teises pasekmes sukuria tik įsiteisėjęs teismo sprendimas dėl ištuokos (CK 3.66 straipsnio 1 dalis), tai tuo atveju, kai vienas iš sutuoktinių miršta neįsiteisėjęs teismo sprendimui, santuoka baigiasi dėl sutuoktinio mirties (CK 3.50 straipsnio 1 dalis)“³⁹.
- 2) **teismas buvo nustatęs gyvenimą skyrium (separaciją).** Pažymėtina, kad teismo sprendimas dėl separacijos turi būti priimtas tik iki palikimo atsiradimo.

Sutuoktinių gyvenimas skyrium (separacija) savarankiškas šeimos teisės institutas, reglamentuotas CK 3.73–3.80 straipsnio normų; įstatyme nurodytas pasekmes sukelia tik teismo sprendimu nustatyta separacija, faktinis sutuoktinių gyvenimas skyrium neprilyginamas teisei separacijai ir nesukelia separacijos teisių pasekmių⁴⁰. Vadovaujantis CK 3.77 straipsnio 5 dalimi, jeigu po teismo sprendimo dėl sutuoktinių gyvenimo skyrium vienas jų miršta, tai pergyvenęs sutuoktinis išsaugo visas teises, kurias įstatymai suteikia pergyvenusiam sutuoktiniui, išskyrus atvejus, kai pergyvenęs sutuoktinis teismo sprendimu yra pripažintas kaltu dėl gyvenimo skyrium. Ta pati taisyklė taikoma ir kai sprendimą dėl gyvenimo skyrium priima teismas pagal bendrą abiejų sutuoktinių prašymą, jeigu sutuoktinių sutartyje nenumatyta ko kita. Tačiau pergyvenęs sutuoktinis negali paveldėti mirusio sutuoktinio turto;

- 3) **buvo pagrindas santuoką pripažinti negaliojančia, jeigu buvo pareikštas ieškinys dėl santuokos pripažinimo negaliojančia;** šis punktas netaikomas sutuoktiniui, nekaltam dėl santuokos pripažinimo negaliojančia.

Sutuoktinis, kuris praranda paveldėjimo teisę pagal įstatymą, taip pat praranda teisę gauti privalomąją palikimo dalį. Kadangi, anot doc. dr. A. Vileitos, įpėdiniai, kurie negali paveldėti pagal įstatymą, neturi teisės į privalomąją palikimo dalį⁴¹. Nors sutuoktinis yra praradęs paveldėjimo teisę pagal įstatymą, tačiau savo dalies bendrojoje jungtinėje nuosavybėje nėra praradęs. Notaras turėtų išduoti nuosavybės teisės liudijimą į santuokos metu įgytą turto dalį. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija yra nurodžiusi, kad „Notariato įstatymo 26 straipsnio 1 dalies 3 punkte ir 52 straipsnyje vartojama sąvoka „sutuoktinis“ reiškia, kad, atliekant straipsniuose nurodytus notarinius veiksmus, santuoka nebūtinai turi būti galiojanti“⁴².

Taigi darytina išvada, kad tiek santuokos nutraukimo, tiek gyvenimo skyrium (separacijos) teisinės turtinės pasekmės yra labai panašios, išskyrus bendrojo sutuoktinių testamentinio galiojimą, kuris siejamas išskirtinai su santuokos galiojimu. Įsiteisėjus teismo sprendimui dėl gyvenimo skyrium (separacijos) nustatymo, santuoka nėra laikoma nutraukta, o

36 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. lapkričio 13 d. nutartis c. b. Nr. 3K-3-481/2007.

37 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. lapkričio 20 d. nutartis c. b. Nr. 3K-3-518/2009.

38 Ten pat.

39 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. sausio 22 d. konsultacija „Dėl kai kurių Civilinio kodekso ir Civilinio proceso kodekso normų taikymo“, Nr. A3–96.

40 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. lapkričio 20 d. nutartis c. b. Nr. 3K-3-518/2009.

41 Vileita A. *Paveldėjimo teisė*. Vilnius, 2011, p. 73.

42 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. lapkričio 20 d. nutartis c. b. Nr. 3K-3-499/2007.

asmens vis dar laikomi sutuoktiniais. Atsižvelgiant į nagrinėtus probleminius aspektus, galime teigti, jog tam, kad notaras visapusiškai įgyvendintų Lietuvos Respublikos notariato įstatyme numatytą pareigą užtikrinti teisėtumą ir stabilumą, civilinėje apyvarčioje itin svarbus notaro bendradarbiavimas su valstybės registrais bei juridinių faktų konstatavimas vadovaujantis valstybės registru centriniuose duomenų bankuose esančiais duomenimis, turinčiais esminės reikšmės notarinio veiksmo atlikimui ir asmenų teisėtų interesų apsaugai. Pažymėtina, kad ši notaro teisė yra ribota, kadangi ne visą informaciją jis gali gauti patikrinęs registruose, pvz., tokie juridiniai faktai, kaip sutuoktinių gyvenimas skyrium (separacija), Gyventojų registro tarnyboje nėra kau-

piami. Atsižvelgiant į tai, sandorio sudarymui ypač svarbus yra asmens (sutuoktinio) sąžiningumas, visų esminių juridinių faktų atskleidimas notarui. Tik sandorio šalis iškilus tam tikroms situacijoms žino dar notarui nežinomus juridinius faktus ir turi pareigą sąžiningai juos atskleisti. CK 6.158 straipsnyje nustatyta kiekvienos sutarties šalies, turinčios sutartinių santykių, pareiga elgtis sąžiningai. Todėl sandorėje visada tikslinga paminėti sandorio šalies sąžiningą pareiškimą, jog *sandorio sudarymo metu nėra nutraukęs santuokos, nėra įsisteijusio teismo sprendimo dėl gyvenimo skyrium (separacijos) nustatymo bei nėra iškelta byla dėl santuokos nutraukimo ir / ar gyvenimo skyrium (separacijos), turinti esminės reikšmės sutuoktinių turtinėms teisėms.* ■

Taline įvyko kasmetinis Baltijos šalių notariatų susitikimas

2015 m. rugsėjo 19 d. Taline vyko Baltijos šalių notariatų trišalės tarybos posėdis - kasmetinis susitikimas, kuriame dalyvavo Lietuvos, Latvijos ir Estijos notariatų delegacijos.

Lietuvos notariatui atstovavo Lietuvos notarų rūmų prezidento nariai bei darbo grupės eNotaras nariai, dalyvaujantys kuriant elektroninę notariato sistemą. Lietuvos notarų rūmų prezidentas Marius Stračkaitis pristatė teisės ir notariato naujoves Lietuvoje.

Siekiant geriau supažindinti eNotaras darbo grupės narius su Estijos eNotary sistema, Lietuvos notarų rūmų prašymu buvo organizuotas pažintinis vizitas Estijos registru centre, o viename iš Estijos notarų biurų susitikimo dalyviams buvo pademonstruota, kaip Estijos notariatai dirba eNotary sistemoje.

Baltijos šalių notariatų trišalė taryba posėdžiauja kiekvienais metais paeilui kiekvienoje Baltijos šalių. Kitąmet šis susitikimas vyks Latvijoje. ■

Raimonda Laurinavičienė
Asesorė, Vilniaus m. 32-asis notarų biuras

NOTARO DEPOZITINĖS SĄSKAITOS YPATUMAI

Lietuvos Respublikos notariato įstatymo (toliau – Notariato įstatymas) 26 straipsnis reglamentuoja, kokius notarinius veiksmus atlieka notariai. Vienas iš jų – piniginių sumų į notaro depozitinę sąskaitą priėmimas. Šis notarinis veiksmas taip pat įtvirtintas Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse (toliau – LR CK), 2008 m. vasario 11 d. Lietuvos notarų rūmų prezidiumo nutarimu Nr. 11 patvirtintose (papildyta 2011 m. gruodžio 22 d. Lietuvos notarų rūmų prezidiumo nutarimu Nr. 11 ir 2015 m. balandžio 23 d. Lietuvos notarų rūmų prezidiumo nutarimu Nr. 9.4) Pinigų priėmimo į notaro depozitinę sąskaitą ir jų išmokėjimo taisyklėse bei kituose teisės aktuose (pvz., Lietuvos Respublikos įsakomųjų ir paprastųjų vekselių įstatyme, Lietuvos Respublikos žemės įstatyme).

Kad ir kaip keista, tačiau depozitinės sąskaitos sąvoka nėra apibrėžta nei šiuo metu Lietuvos Respublikoje galiojančiuose įstatymuose, nei jų įgyvendinamuosiuose teisės aktuose, nors kai kuriems subjektams teisės aktai numato pareigą depozitinę sąskaitą turėti. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas byloje Nr. 3K-3-97-313/2015 yra padaręs išvadą, kad „depozitinė sąskaita vadinama sąskaita, kurioje sąskaitos savininkas laiko ne jam nuosavybės teise pri-

klausančias lėšas“¹. Vis dėlto Pinigų priėmimo į notaro depozitinę sąskaitą ir jų išmokėjimo taisyklėse yra įtvirtinta depozitinių sumų sąvoka – „tai laikinai notaro depozitinėje sąskaitoje esančios pinigines lėšos, priklausančios tretiesiems asmenims“².

Šiuo metu galiojantis depozitinių sąskaitų reglamentavimas labai nenuoseklus. Kaip tik dėl šios priežasties Lietuvos Respublikos Seime yra svarstomi kelietais įstatymų projektų, kuriais siekiama patobulinti depozitinių sąskaitų teisinį reguliavimą. Visų pirma, siūloma panaikinti LR CK 6.56 straipsnio 8 dalį, kuria numatyta, kad bankroto atveju depozitinėje sąskaitoje esančios pinigines lėšos neįtraukiamos į bankrutuojančio banko ar kitos kredito įstaigos turtą, iš kurio tenkinami kreditorių reikalavimai, motyvuojant tuo, jog nesant depozitinėse sąskaitose esančių lėšų atskyrimo nuo kito banko ar kitos kredito įstaigos turto mechanizmo, šių lėšų išėmimas iš

¹ LAT CBS teisėjų kolegijos 2015 m. balandžio 20 d. nutartis civilinėje byloje „Uždaroji akcinė bendrovė finansų maklerio įmonė „Orion Securities“ v. Likviduojama akcinė bendrovė bankas „Snoras“, Nr. 3K-3-97-313/2015, kat. 66; 126.5 (S).

² Pinigų priėmimo į notaro depozitinę sąskaitą ir jų išmokėjimo taisyklės (su papildymais) // Lietuvos notarų rūmų informacija.

bankrutuojančio banko ar kitos kredito įstaigos turto pažeidžia Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatyme nustatytą kreditorių reikalavimų tenkinimo eiliškumą³. LR CK 6.928 straipsnį siūloma papildyti nustatant, kad įstatymuose nustatytais atvejais bankuose ar kitose kredito įstaigose atidaromos depozitinės sąskaitos, kuriose gali būti laikomos tik kitiems asmenims nuosavybės, patikėjimo teise ar kitais pagrindais priklausančios pinigines lėšos ir į kurias negali būti nukreiptas išieškojimas pagal tokios sąskaitos savininko prievolės. Šio pakeitimo tikslas – depozitinėse sąskaitose esančių kitiems asmenims priklausančių lėšų apsauga nuo šių sąskaitų savininkų kreditorių reikalavimų.

Taip pat siūloma keisti ir Lietuvos Respublikos indėlių ir įsipareigojimų investuotojams draudimo įstatymą. Pakeitimo esmė – patikslinti indėlininko apibrėžimą. Pagal įstatymo projekto nuostatas indėlininku laikomas kiekvienas asmuo, kuriam priklausančios lėšos laikomos kito asmens vardu atidarytoje depozitinėje sąskaitoje (sąskaitose) ir kuris yra arba gali būti nustatytas iki draudžiamoji įvykio. Tokiu būdu bankų ar kitų kredito įstaigų bankroto atveju maksimali 100 000 eurų draudžiamoji suma būtų išmokama kiekvienam tokioje sąskaitoje laikomų piniginių lėšų savininkui atskirai. Be to, atsižvelgiant į tai, kad dėl neaiškaus teisinio reguliavimo praktikoje prievolės įvykdymas į banko ar kitos kredito įstaigos depozitinę sąskaitą netaikomas, siūloma atsakyti nuostatą dėl prievolių įvykdymo į banko ar kitos kredito įstaigos depozitines sąskaitas.

Taigi depozitines sąskaitas Lietuvoje savo profesinei veiklai vykdyti turi notarai, antstoliai, advokatai, prokuratūros, teismai, valstybinės įstaigos, finansų maklerio įmonės, bankai, kitos kredito įstaigos ir kt.

Toliau šiame straipsnyje bus nagrinėjama tik notaro depozitinės sąskaitos paskirtis ir praktinis jos naudojimas Lietuvos Respublikoje bei Rusijos Federacijoje ir Vokietijos Federacinėje Respublikoje.

1. Notaro depozitinės sąskaitos paskirtis ir naudojimas Lietuvos Respublikoje

Pagal šiuo metu Lietuvos Respublikoje galiojančius teisės aktus notaro, banko ar kitos kredito įstaigos depozitinė sąskaita galima pasinaudoti siekiant tinkamai įvykdyti prievolę, tačiau tik tais atvejais, kurie yra aiškiai apibrėžti įstatymuose ir kituose teisės aktuose, arba kai dėl tokio prievolės įvykdymo būdo

susitaria pačios sandorio šalys.

Taigi LR CK 6.56 straipsnyje įvardytas baigtinis aplinkybių sąrašas, kada prievolę (nesant šalių susitarimo) galima įvykdyti pinigų sumokant į notaro, banko ar kitos kredito įstaigos depozitinę sąskaitą:

- 1) vietoje, kurioje turi būti įvykdyta prievolė, nėra kreditoriaus ar kito priimti prievolės įvykdymą įgalioto asmens;
- 2) kreditorius yra neveiksnius ir neturi globėjo (nuo 2016 01 01 vadovaujantis LR CK 6.56 straipsnio 2 punkto pakeitimu ir šio straipsnio papildymu 5 punktu atitinkamai – kreditorius yra neveiksnius šioje srityje ir neturi globėjo bei kreditorius yra ribotai veiksnus šioje srityje ir jam nepaskirtas rūpintojas);
- 3) kreditorius vengia priimti prievolės įvykdymą;
- 4) kreditorius neaiškus dėl to, jog vyksta kelių asmenų ginčas dėl teisės priimti prievolės įvykdymą.

Visos reikalingos sumos sumokėjimas į aukščiau nurodytą depozitinę sąskaitą yra laikomas tinkamu prievolės įvykdymu ir skolininkas nebeturi pareigos mokėti kreditoriui palūkanų ar bet kokių kitų mokėjimų.

LR CK yra įtvirtinta ir daugiau atvejų, kada skolininkas gali pasinaudoti notaro teikiama paslauga – pinigų į depozitinę sąskaitą priėmimu. Pvz.:

- **Akcijų (pajų) priverstinio pardavimo atveju**, jei atsakovas nevykdo pareigos perduoti akcijas (pajus), juridinis asmuo turi perduoti akcijas (pajus) atsakovo vardu ir išduoti ieškovui dokumentus, liudijančius nuosavybės teisę į priverstinai parduodamas akcijas (pajus), o ieškovas, gavęs dokumentus, patvirtinančius nuosavybės teisę į akcijas (pajus), sumoka kainą į notaro, banko ar kitos kredito įstaigos depozitinę sąskaitą (LR CK 2.120 straipsnio 3 dalis);

- **Skolos išieškojimo hipotekos kreditoriaus naudai atveju**, jei iki vykdomojo įrašo pateikimo antstoliui vykdyti skolininkas prievolę įvykdo sumokėdamas pinigus į notaro depozitinę sąskaitą, skolininko ar kreditoriaus prašymu notaras vykdomąjį įrašą panaikina ir apie tai praneša kreditoriui ir Hipotekos registruui (LR CK 4.192 straipsnio 6 dalis);

- **Įkeisto daikto pardavimo atveju** gautų lėšų suma, reikalinga hipotekos kreditoriaus reikalavimui patenkinti, turi būti pervesta į notaro, tvirtinančio perdavimo sandorį, depozitinę sąskaitą (LR CK 4.1941 straipsnio 5 dalis);

- **Suėjus skolos grąžinimo terminui, jeigu hipotekos kreditorius atsisako priimti hipoteka užtikrintos prievolės dalyką**, skolininkas gali sumokėti atitinkamą sumą į kredito įstaigos arba notaro depozitinę sąskaitą. Sumokėjus visą skolos sumą į depozitinę sąskaitą, hipoteka baigiasi (LR CK 4.197 straipsnio 4 dalis);

- **Kai įkaito turėtojas nesutinka priimti įkeitimu**

³ Teisės naujienų apžvalga, 2014 m. kovas // <http://www.balciunasgrajauskas.lt/index.php/pageid/747/articlepage/1> (prisijungta 2015 10 27).

užtikrintos piniginės prievolės dalyko, įkaito davėjas gali sumokėti atitinkamą sumą į notaro (jeigu įkeitimo sandoris patvirtintas notaro), banko ar kitos kredito įstaigos depozitinę sąskaitą. Deponavus visą skolos sumą, įkeitimas baigiasi (LR CK 4.226 straipsnis);

- **Jeigu įstatymai nustato, kad pirkimo-pardavimo sutartį būtina sudaryti notarinės formos ir po to įregistruoti viešame registre**, tai pirkėjas kainą sutarties pasirašymo metu privalo sumokėti į notaro depozitinę sąskaitą, o pardavėjui pinigus notaras perduoda po sutarties įregistravimo viešame registre, išskyrus atvejus, kai šalių susitarimas numato kitokią atsiskaitymo tvarką (LR CK 6.344 straipsnio 4 dalis);

- **Gyvenamosios patalpos nuomos mokesčiui sumokėti**, jei tarp šalių kyla ginčas, nuomininkas turi teisę nuomos mokesčių sumokėti į depozitinę sąskaitą LR CK 6.56 straipsnio nustatyta tvarka (LR CK 6.583 straipsnio 7 dalis);

- **Atliktų rangos darbų priėmimo atveju**, jeigu rangos sutartis nenustato ko kita, kai užsakovas vengia priimti atliktą darbą, rangovas turi teisę pasibaigus mėnesio terminui nuo tos dienos, kurią pagal sutartį darbai turėjo būti priimti, ir du kartus raštu įspėjęs užsakovą parduoti darbo rezultata, o gautą sumą, atsiskaitęs visus sau priklausančius mokėjimus, užsakovo vardu sumokėti į depozitinę sąskaitą (LR CK 6.662 straipsnio 6 dalis);

- **Taip pat ir vartojimo rangos darbų rezultato neatsiėmimo atveju**, jeigu užsakovas neatsiėmą darbų rezultato praėjus dviem mėnesiams nuo rašytinio rangovo įspėjimo apie užsakovo pareigą atsiimti darbų rezultata, rangovas turi teisę parduoti sutarties dalyką už protingą kainą, o gautą sumą, atsiskaitęs sau priklausančias sumas, sumokėti užsakovo vardu į užsakovo gyvenamosios vietos notaro, banko ar kitos kredito įstaigos depozitinę sąskaitą (LR CK 6.679 straipsnio 2 dalis).

Atvejus, kada taip pat galima pinigus įmokėti į notaro depozitinę sąskaitą, įtvirtina ir kiti Lietuvos Respublikos įstatymai bei teisės aktai. Pvz., LR įsakomųjų ir paprastųjų vekselių įstatymo 44 straipsnyje nurodyta, kad nepateikus vekselio apmokėti įstatyme nurodytu terminu, skolininkas gali įmokėti vekselio sumą į notaro depozitinę sąskaitą vekselio turėtojo sąnaudomis ir rizika. LR žemės įstatymo 47 straipsnio 5 dalyje numatyta, kad jeigu sutartis dėl žemės paėmimo visuomenės poreikiams ir atlyginimo už ją nesudaroma, laikoma, kad tarp žemės paėmimo suinteresuotos institucijos ir žemės savininko ir (ar) kito naudotojo yra ginčas. Institucija, pateikusi prašymą paimti žemę visuomenės poreikiams, privalo kreiptis į teismą dėl leidimo paimti žemės sklypą pagal priimtą sprendimą, tačiau prieš kreipdamasi

į teismą žemės paėmimu suinteresuota institucija perveda sprendime paimti žemę visuomenės poreikiams nurodytą atlyginimo sumą į notaro, banko ar kitos kredito įstaigos depozitinę sąskaitą. Kontroliuojančiųjų investicinių bendrovių likvidavimo taisyklių, patvirtintų LR vertybinių popierių komisijos 2003 m. gruodžio 18 nutarimu „Dėl kontroliuojančiųjų investicinių bendrovių likvidavimo taisyklių“ Nr. 20, 7 punkte numatyta, kad akcininkų piniginės lėšos, neatsiėmtos iki likvidatoriaus nurodyto termino, apie kurį buvo paskelbta likvidavimo tvarkoje nustatyta akcininkų informavimo tvarka, pervedamos į notaro, banko ar kitos kredito įstaigos depozitinę sąskaitą.

Taigi, aptarėme atvejus, kada asmenys turi teisę įmokėti pinigines sumas į notaro depozitinę sąskaitą, tačiau atkreiptinas dėmesys, kad notaras ne visada šias sumas turi teisę priimti.

Pradėti reikėtų nuo to, kad kiekvienas Lietuvos Respublikos notaras privalo turėti depozitinę sąskaitą, kuri turi būti atidaryta per vieną mėnesį nuo notaro veiklos pradžios. Depozitinę sąskaitą gali būti atidaryta tik notaro, o ne notaro (-ų) biuro vardu, nes notaro (-ų) biuras neturi juridinio asmens teisių. Asmuo, pageidaujantis įmokėti pinigus į notaro depozitinę sąskaitą, gali rinktis bet kurį notarą. Vis dėlto ne visais atvejais notaras gali priimti pinigus į savo depozitinę sąskaitą. Pinigų priėmimo į notaro depozitinę sąskaitą ir jų išmokėjimo taisyklių 8 punkte aiškiai nurodyta, kad įvykdyti prievolę įmokant pinigus į notaro depozitinę sąskaitą galima tik tada, kai prievolės atsiradimo pagrindas yra notariškai patvirtintas sandoris ar kitas notariškai patvirtintas juridinis faktas arba kai pinigų įmokėjimas į depozitinę sąskaitą yra susijęs su būsimo notariniu veiksmu. Atsižvelgiant į aukščiau minėtą LR žemės įstatymo 47 straipsnio 5 dalies nuostata 2011 m. gruodžio 22 d. Lietuvos notarų rūmų prezidiumo sprendimu Nr. 11 šių taisyklių 8 punktas buvo papildytas nurodant, kad „notaras gali priimti pinigus į depozitinę sąskaitą, jei skolininko teisė juos įmokėti kyla teisės akto pagrindu ir nėra aplinkybių, galinčių apsunkinti kreditoriaus identifikavimą ar pinigų jam išmokėjimą“⁴. Kreditoriaus identifikavimo aplinkybė itin svarbi, nes notaras, į kurio depozitinę sąskaitą buvo įmokėti pinigai, turi pareigą per protingą terminą apie tai pranešti kreditoriui raštu arba žodžiu. Taigi, nesant Pinigų priėmimo į notaro depozitinę sąskaitą ir jų išmokėjimo taisyklių 8 punkte aiškiai nurodytų pagrindų, notaras turi atsisakyti priimti pinigus į savo depozitinę sąskaitą.

⁴ Pinigų priėmimo į notaro depozitinę sąskaitą ir jų išmokėjimo taisyklės (su papildymais) // Lietuvos notarų rūmų informacija.

1.1 Pinigų įmokėjimas į notaro depozitinę sąskaitą šalių susitarimu: privalumai ir trūkumai

Pirma priežastis, kodėl asmuo, įmokėjęs pinigus į notaro depozitinę sąskaitą, gali jaustis saugus, yra ta, jog notaras negali savo nuožiūra disponuoti ir naudotis jo depozitinėje sąskaitoje esančiomis pinigėmis lėšomis, t. y. jis negali jų išgryninti ar pervesti į kitas savo sąskaitas, šiomis lėšomis negali vykdyti savo prievolių ir jos yra atskirtos nuo kitų lėšų, kuriomis disponuoja pats notaras. Kadangi šios lėšos netampa notaro nuosavybe, todėl ir išieškojimo pagal notaro prievolės į jas nukreipti negalima. Be to, notarui mirus, jo įpėdiniai šių lėšų taip pat negali paveldėti. O štai mirus kreditoriui, pinigai būtų išmokami kreditoriaus įpėdiniais. Pasibaigus notaro įgaliojimams (tiek mirties atveju, tiek ir visais kitais pagrindais) teisingumo ministras įsakymu perduoda depozitinėje sąskaitoje esančius pinigus ir su jų įmokėjimu susijusius dokumentus kitam veiklą vykdančiam notarui. 2016 m. sausio 1 d. įsigalios Notariato įstatymo pakeitimo įstatymas, kuriuo Notariato įstatymo 24 straipsnis „Notaro veiklos tęstinumas“ papildytas nustatant, kad, pasibaigus notaro įgaliojimams, teisingumo ministras ne tik priima sprendimą dėl tolesnės notaro biuro veiklos, neatliktų notarinių veiksmų tęsimo ir dokumentų perdavimo, bet taip pat ir dėl depozitinėje sąskaitoje esančių lėšų perdavimo, o perdavimo tvarką pavesta nustatyti teisingumo ministrui, susiderinus su Lietuvos notarų rūmais.

Be to, „bankroto atveju depozitinėje sąskaitoje esančios pinigines lėšas neįtraukiamos į bankrutuojančio banko ar kitos kredito įstaigos turtą, iš kurio tenkinami kreditorių reikalavimai“⁵. Pastaruosius kelerius metus Lietuvoje šis veiksnys buvo itin svarbus, kadangi bankrutavo net du Lietuvoje veiklą vykdę bankai – akcinė bendrovė bankas „Snoras“ ir akcinė bendrovė Ūkio bankas. Nors pagal šiuo metu Lietuvos Respublikoje galiojančius teisės aktus depozitinių sąskaitų teisinis reglamentavimas turi nemažai spragų, tačiau didelį indėlį čia įnešė teismų formuojama praktika. Pavyzdžiui, daug aiškumo suteikė 2013 m. gruodžio 5 d. Lietuvos apeliacinio teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-1962/2013 pagal ieškovų antstolių P. K. ir A. B. ieškinį atsakovui likviduojamai akcinei bendrovei bankui „Snoras“⁶. Iki minėtos nutarties priėmimo pagal Lietuvos Respublikos indėlių ir įsipareigojimų investuotojams

draudimo įstatymą praktikoje indėlininkais buvo laikomi depozitinių sąskaitų savininkai, pvz., notari, antstoliai, teismai ir kt., o ne kiekvienas asmuo, kurio lėšos laikomos depozitinėje sąskaitoje. Taigi ir akcinės bendrovės banko „Snoras“ bankroto atveju maksimali 100 000 eurų draudžiamoji suma buvo išmokėta depozitinės sąskaitos savininkams, o ne kiekvienam tokioje sąskaitoje laikomų piniginių lėšų savininkui atskirai. Būtent dėl to minėti antstoliai ir kreipėsi į teismą. Antstolių ieškinys buvo patenkinamas, o Lietuvos apeliacinis teismas patvirtino LR CK 6.56 straipsnio 8 dalyje įtvirtintą išimtį, kad banko bankroto atveju depozitinėje sąskaitoje esančios lėšos išmokamos netaikant Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymo nuostatų dėl kreditorių reikalavimų tenkinimo tvarkos. Teisėjų kolegija taip pat pažymėjo, kad priešingas aiškinimas pažeistų depozitinės sąskaitos paskirtį ir tikslus, nes kreditoriams nebūtų garantuojamas skolos išmokėjimas, t. y. skolininkams, kurie jokiais santykiais nesusiję su banku, įvykdžius prievolę kreditoriams banko bankroto atveju kreditoriai, kurių taip pat nesieja jokie santykiai su bankrutuojančiu banku, negautų arba gautų ne visus jiems priklausančius pinigus. Be to, teismas priėjo prie išvados, kad atsižvelgiant į tai jog sąskaitos depozitinės, antstoliai niekada nebuvo piniginių lėšų, esančių sąskaitose, savininkai, todėl ir nuosavybės teisės bankui perduoti negalėjo, todėl konstatavo, kad iš tokių lėšų banko kreditorių reikalavimai negali būti tenkinami⁷.

Privalumas taip pat yra ir tai, kad į depozitines sąskaitas įmokėtas pinigines sumas galima atsiimti, tačiau tik tol, kol kreditorius nepriėmė įvykdymo arba kol neatliktas notarinis veiksmas. Išimtimi laikytini šie atvejai: kai piniginių sumų atsiėmimas pažeistų trečiųjų asmenų arba solidariają pareigą turinčių skolininkų ar laiduotojų interesus; kai kreditorius jau išreiškė valią priimti sumą kaip prievolės įvykdymą, t. y. pateikė notarui prašymą pinigams išmokėti; kai notarinis veiksmas, susijęs su įmokėta pinigine suma, jau yra atliktas. Be to, jeigu pinigai į depozitinę sąskaitą įmokami teismo proceso metu, juos atsiimti galima tik gavus teismo leidimą. Be abejo, atsiėmus pinigus iš depozitinės sąskaitos laikoma, kad prievolė nėra įvykdyta.

Be to, įmokėti pinigus į notaro depozitinę sąskaitą visiškai nesudėtinga ir patogiu. Pagal šiuo metu galiojančią tvarką asmenys tą gali padaryti banke grynaisiais pinigais arba pavedimu. Atsižvelgiant į tai, kad didžioji dalis bankinių paslaugų vartotojų

5 Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (su pakeitimais ir papildymais) 6.56 straipsnis // Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262.

6 Lietuvos apeliacinio teismo 2013 m. gruodžio 5 d. nutartis civilinėje byloje „Antstoliai P. K. ir A. B. v. Likviduojama akcinė bendrovė bankas „Snoras“, Nr. 2A-1962/2013.

7 Baranauskas K. *Depozitinių sąskaitų reglamentavimo problematika* // <http://vz.lt/archive/blog/2014/4/4/depozitiniu-saskaitu-reglamentavimo-problematika> (prisijungta 2015 08 15).

jau yra sudarę elektroninės bankininkystės sutartis, mokėjimai neretai atliekami ir pasitelkus elektroninės bankininkystės priemones. Be abejo, bet kuriuo atveju, prieš atliekant mokėjimą skolininkas privalo pateikti notarui prašymą dėl pinigų priėmimo į depozitą, o notaras patikrina, ar tuos pinigus priimti gali. Be to, minėtų taisyklių 11 punkte nurodyta, kad asmuo, kuris įmokėjo pinigus į notaro depozitinę sąskaitą, turi pateikti notarui banko dokumentą (kvitą, mokėjimo pavedimą ar kt.). Pritarčiau notaro M. Kačergio nuomonei, kad jeigu notaras gali savo depozitinę sąskaitą valdyti internetu, tai jis pats gali patitikrinti dėl pinigų įmokėjimo ir papildomų dokumentų iš asmenų nebereikalauti⁸.

Dar vienu atveju šalims paranku susitarti pinigines prievolės įvykdyti per notaro depozitinę sąskaitą, kai pinigų sumokėjimas siejamas su tam tikrų sąlygų įvykdymu. Pavyzdžiui, jeigu šalys pirkimo-pardavimo sutartyje susitaria, kad nuosavybės teisė į parduodamą turtą bus perleista sudarius šio turto priėmimo-perdavimo aktą, tačiau tik su ta sąlyga, jog iki nuosavybės perdavimo fakto (priėmimo-perdavimo akto pasirašymo) visa parduodamo turto kaina bus sumokėta į sutartį tvirtinančio notaro depozitinę sąskaitą. Tokiu atveju apsidraudžia abi šalys – pardavėjas yra tikras, kad pinigai jau sumokėti į notaro depozitinę sąskaitą, todėl įvykus sutartyje nustatytai sąlygai pinigai jam bus tikrai išmokėti, o pirkėjas žino, kad jo į notaro depozitinę sąskaitą įmokėti pinigai pardavėją pasieks tik tokiu atveju, jei bus sudarytas turto priėmimo-perdavimo aktas ir pirkėjas įgis nuosavybės teisę į turtą⁹. Šalys yra laisvos susitarti dėl bet kokių sąlygų įvykdymo. Svarbiausia, kad jos būtų aiškiai išreikštos, t. y. kad nei kiekvienai iš šalių, nei notarui nekiltų klausimų dėl sąlygos įvykdymo fakto. Sveikintina, jei stengiamasi naudotis notaro depozitinės sąskaitos privalumais ir siekiama sudaryti būsimą notarinį sandorį. Pavyzdžiui, sudarant preliminarįją sutartį dėl pagrindinės sutarties sudarymo, ypač jei preliminarioji sutartis būtų ne notarinės formos ir pagal ją būtų mokamas avansas, kuris šalių susitarimu būtų įskaitomas kaip dalies kainos mokėjimas pagal pagrindinę sutartį. Šiuo atveju savo interesus, mokėdamas pinigus į notaro depozitinę sąskaitą, maksimaliai apsaugotų pirkėjas. Jeigu pardavėjas būtų nesąžiningas (pvz., pardavėju prisistatytų ne tas asmuo, parduodamam turtui būtų nustatyti tam tikri apribojimai (areštas, hipoteka ir pan.) ar egzistuočių aplinkybės, dėl kurių taptų neįmanoma sudaryti pagrindinę sutartį), tokiu

atveju dėl pardavėjo kaltės nesudarius pagrindinės sutarties pinigai, esantys notaro depozitinėje sąskaitoje, pirkėjui būtų grąžinti. Liktų išspręsti tik netesybų klausimą¹⁰.

Be to, sudarydamos pirkimo-pardavimo sutartį, kuria šalys susitaria, kad galutinis atsiskaitymas pagal sutartį turi būti įvykdytas per tam tikrą laiką po sutarties sudarymo arba iki tam tikros dienos, šalys taip pat gali susitarti, kad, pirkėjui laiku nevykdant savo įsipareigojimų sumokėti likusią nesumokėtą turto kainos dalį, pardavėjas turi teisę vienašališkai nutraukti sutartį (raštu informuodamas apie tai pirkėją per sutartį patvirtinusi notarą) bei grąžinti iki sutarties nutraukimo dienos pirkėjo sumokėtą turto kainos dalį (atskaičius sutartyje šalių aptartas netesybas) sumokant ją į sutartį patvirtinusio notaro depozitinę sąskaitą. Notaras šiuos pinigus Pinigų priėmimo į notaro depozitinę sąskaitą ir jų išmokėjimo taisyklėse nustatyta tvarka grąžintų pirkėjui. Taip vėl būtų užkirstas kelias galimam ginčui.

Teisinėje literatūroje egzistuoja nuomonė dėl naudojimosi depozitinėmis sąskaitomis teikiamos naudos ne tik sutarties šalims, bet ir valstybei, kuriai negalima nepritari¹¹. Pavyzdžiui, sudarant pirkimo-pardavimo sutartis galimi atvejai, kai sutartį sudarancios šalys, norėdamos išvengti mokesčių valstybei ar pagrįsti tariamai gautas pajamas, viena kitai moka mažesnę pinigų sumą nei nurodyta sutartyje arba kai pinigai visai nemokami (neparduodami), t. y. sudaro tariamus sandorius. Be abejo, gali pasitaikyti atvejų ir kai realiai mokama kaina yra didesnė nei nurodyta sutartyje, tokiu atveju šalys elgiasi nesąžiningai taip pat dėl įvairių priežasčių, pvz., siekdamos išvengti mokesčių valstybei ar sumažinti išlaidas už notaro suteiktas paslaugas. Dažnai šalys net nesusimąsto, kas būtų tokių sutarčių nutraukimo atveju. Kai realiai mokama mažesnė turto kaina, labiausiai nukentėtų pardavėjas, nes pirkėjas turėtų teisę reikalauti grąžinti visą sutartyje nurodytą turto pardavimo kainą, o kai mokama didesnė turto kaina – atitinkamai nukentėtų pirkėjas, nes jis galėtų reikalauti grąžinti tik sutartyje nurodytą kainą. Tačiau, jei visais atvejais mokėjimai būtų atliekami tik per notaro depozitinę sąskaitą, tariamų sandorių skaičius gerokai sumažėtų. Be to, tokiu būdu dažnai padidėtų ir valstybės surenkamos pajamos.

Atkreiptinas dėmesys, kad LR CK rengėjai LR CK 6.344 straipsnio 4 dalyje siūlė nustatyti, kad jeigu pirkimo-pardavimo sutartį būtina sudaryti nota-

8 Kačergis M. *Depozitinės sąskaitos* // Notariatas, 2008, Nr. 6, p. 33.

9 Kačergis M. *Depozitinės sąskaitos* // Notariatas, 2008, Nr. 6, p. 32.

10 Kačergis M. *Depozitinės sąskaitos* // Notariatas, 2008, Nr. 6, p. 32.

11 Majūtė V., Čiomasas J., Lukaševičiūtė-Binkulienė D. ir kt. *Notariato teisė*. Klaipėda, 2014, p. 297.

rinės formos ir po to įregistruoti viešame registre, tai pirkėjas kainą sutarties pasirašymo metu privalo sumokėti į notaro depozitinę sąskaitą, o notaras perduoda pinigus pardavėjui tik po sutarties įregistravimo viešame registre. Vis dėlto, atsižvelgiant į tai, kad buvo baiminamasi tiek dėl didelių piniginių sumų, saugomų notaro depozitinėje sąskaitoje, saugumo, tiek dėl šių piniginių sumų likimo kredito įstaigos, kurioje atidaryta notaro depozitinė sąskaita, bankroto atveju, LR CK 6.344 straipsnio 4 dalis buvo papildyta ir šalims suteikta teisė susitarti dėl kitokios atsiskaitymo tvarkos¹².

2013 m. Lietuvos notarų rūmai siūlė įtvirtinti privalomą atsiskaitymą per notaro depozitinę sąskaitą, t. y. buvo siūloma pakeisti LR CK 6.344 straipsnio 4 dalį, papildyti LR CK 6.473 straipsnį 3 dalimi bei papildyti LR CK 6.870 straipsnio 2 dalį numatant, kad tiek pirkimo-pardavimo, tiek pinigų dovanojimo, tiek paskolos sutarties sudarymo atveju, jei sutartis turi būti notarinės formos, pinigai sutarties pasirašymo metu privalo būti sumokėti į notaro depozitinę sąskaitą, o pinigus kitai šaliai notaras atitinkamai perduoda po sutarties įregistravimo viešame registre (pirkimo-pardavimo sutarties sudarymo atveju) arba po sutarties notarinio patvirtinimo (pinigų dovanojimo ir paskolos sutarties sudarymo atveju). Kad ir kaip gaila, šiam siūlymui nebuvo pritarta.

Taigi, aptarus atsiskaitymą per notaro depozitinę sąskaitą teikiamam privalumui atrodytu, kad asmenys turėtų visada rinktis atsiskaitymui būtent šį būdą, tačiau dėl informacijos trūkumo, taip pat vengiant papildomų išlaidų (net rizikuojant savo turto saugumu), mokėjimai per notaro depozitinę sąskaitą Lietuvoje vis dar nėra plačiai naudojami.

Kaip trūkumą galima būtų įvardyti tik tai, kad pinigai į notaro depozitinę sąskaitą gali būti įmokėti ir bus išmokėti tik notaro depozitinės sąskaitos sutartyje numatyta valiuta. Tai reiškia, kad jei prievolė išreikšta užsienio valiuta, asmuo, įmokantis pinigus, papildomai turės valiutos konvertavimo išlaidų. Tiesa, nuo 2015 m. sausio 1 d., kai Lietuvos Respublikos oficialia valiuta tapo euras, ši problema jau nėra tokia aktuali.

2. Notaro depozitinė sąskaita Rusijos Federacijoje

Rusijos Federacijos civiliniame kodekse (toliau – RF CK) yra numatyta galimybė skolininkui įnešti į

notaro (o tam tikromis aplinkybėmis į teismo) depozitą ne tik pinigines lėšas (taip pat kaip ir LR CK), bet ir vertybinius popierius (atkreiptinas dėmesys, kad pagal ankstesnę Lietuvos Respublikos notariato įstatymo redakciją ir Lietuvos Respublikoje į notaro depozitą buvo galima įnešti ne tik pinigus, bet ir vertybinius popierius), jei skolininkas negali įvykdyti prievolės dėl tam tikrų priežasčių, įtvirtintų RF CK 327 straipsnio 1 dalyje, kurios iš esmės nesiskiria nuo LR CK 6.56 straipsnio 1 dalyje įtvirtintų ir jau minėtų aplinkybių. Įdomu tai, kad tik nuo 2015 m. sausio 1 d. Rusijos Federacijos notariatai gali priimti pinigines lėšas ir vertybinius popierius skolininko ir kreditoriaus susitarimo pagrindu. Dėl priimtų papildomų įstatymų tokia norma buvo papildytas ir RF CK 327 straipsnis (pakeitimai įsigaliojo nuo 2015 m. birželio 1 d.). Tame pačiame straipsnyje atsirado ir dar viena naujovė – 3 dalyje įtvirtinta skolininko teisė atsiimti į depozitą įmokėtus pinigus arba vertybinius popierius (ir už juos gautas pajamas), kol jie neperduoti kreditoriui. Jei skolininkas juos atsiėmė, laikoma, kad prievolė nėra įvykdyta.

Rusijos Federacijoje priimti į depozitą pinigines į lėšas arba vertybinius popierius gali ne bet kuris notaras, o turi būti kreipiamasi į notarą pagal prievolės įvykdymo vietą. Jei sutartyje nėra nurodyta tokia vieta, tuomet, vadovaujantis RF CK 316 straipsniu, prievolės įvykdymo vieta yra laikoma kreditoriaus, jei jis yra fizinis asmuo, gyvenamoji vieta prievolės atsiradimo metu arba kreditoriaus, jei tai juridinis asmuo, buvimo vieta (buveinės adresas) prievolės atsiradimo metu. Piniginės lėšos turi būti įmokamos į notaro depozitinę sąskaitą banke, o vertybiniai popieriai taip pat saugomi banke – notaro nuomojame banko seife.

Kaip ir Lietuvos Respublikoje, Rusijos Federacijoje pinigai arba vertybiniai popieriai priimami į notaro depozitą skolininko prašymu, o išmokami vadovaujantis kreditoriaus prašymu. Be abejo, toks piniginių lėšų arba vertybinių popierių įnešimas laikomas tinkamu prievolės įvykdymu. Be to, notaras priėmęs pinigines lėšas arba vertybinius popierius į depozitą taip pat turi pareigą informuoti apie tai kreditorių, tačiau, kitaip nei Lietuvos Respublikoje, jei kreditoriaus buvimo vieta nežinoma, notaras imasi priemonių jam surasti. Jei kreditoriaus buvimo vieta nežinoma nei notarui, nei skolininkui, tai notaras perspėja skolininką, kad jis pats privalo apie tai informuoti kreditorių. Tai, kad Rusijos Federacijos teisės aktuose įtvirtinta notaro pareiga apie piniginių lėšų arba vertybinių popierių priėmimą į notaro depozitą informuoti kreditorių, yra ypač gera praktika, tačiau abejotina, kokių gi veiksmingų priemonių

¹² Stračkaitis M. *Civilinio kodekso dešimties metų taikymo notarinėje praktikoje patirtis ir problemos* // Notariatas, 2012, Nr. 13, p. 60.

gali imtis notaras jam surasti, jei faktinė kreditoriaus buvimo vieta yra nežinoma. Juo labiau jei kreditoriaus gyvenamoji vieta būtų nenurodyta Rusijos Federacijos valstybiniame gyventojų registre. O informavimo pareigos perkėlimas skolininkui, manyčiau, pažeidžia kreditoriaus interesus, nes skolininkas, negalėdamas naudotis valstybiniais registrais, turi dar mažiau galimybių nustatyti kreditoriaus buvimo vietą, be to, niekas negali kontroliuoti, kad skolininkas tikrai dėtų visas pastangas kreditoriui surasti. Dėl to manau, kad šiuo atžvilgiu Lietuvos Respublikoje taikoma praktika, kai notaras gali priimti pinigus į depozitinę sąskaitą tik jeigu nėra aplinkybių, kurios apsunkintų kreditoriaus identifikavimą arba pinigų jam išmokėjimą, yra palankesnė kreditoriui. Juo labiau kad per įstatymuose nustatytą 3 metų terminą kreditoriaus neatsiimti pinigai ir / arba vertybiniai popieriai Rusijos Federacijoje perduodami valstybės biudžetui. Atkreiptinas dėmesys, kad Lietuvos Respublikoje galiojančiuose teisės aktuose, reglamentuojančiuose piniginių sumų priėmimą į depozitines sąskaitas, terminas, kiek lėšos turėtų būti saugomos depozitinėje sąskaitoje, šiuo metu nenustatytas, todėl priimtos piniginės lėšos būtų saugomos iki jų išdavimo kreditoriui arba atsiėmimo momento.

3. Notaro depozitinė sąskaita Vokietijos Federacinėje Respublikoje

Vokietijos Federacinės Respublikos civiliniame kodekse (*Bürgerliches Gesetzbuch*) (toliau – VFR CK) deponavimui skirtas visas skyrius. Vokietijoje į depozitą galima įnešti ne tik pinigines lėšas ir vertybinius popierius, bet ir kitus dokumentus arba vertybes. Tam tikrais atvejais, kai kilnojamas turtas negali būti įneštas į depozitą dėl savo savybių (pvz., sugedimo rizika arba tokio turto saugojimo išlaidos būtų neproporcingai didelės), rengiamas aukcionas, o į depozitą įnešamos už parduotą turtą gautos piniginės lėšos. VFR CK 372 straipsnyje numatyti reikalavimai, kada galima įvykdyti prievolę naudojantis depozitu. Taigi pinigai, vertybiniai popieriai ir kiti dokumentai bei vertybės gali būti skolininko įnešti į viešos institucijos depozitą, jeigu kreditorius atsako priimti prievolės įvykdymą. Tai taikoma ir kai skolininkas negali įvykdyti savo prievolės ar negali būti tikras dėl tinkamo prievolės įvykdymo, kai skolininkas ne dėl savo neapdairumo nėra tikras dėl kreditoriaus tapatybės. Vokietijoje įnešimas į depozitą turi būti atliktas depozitaro (juo nebūtinai gali būti notaras) biure pagal prievolės įvykdymo vietą, o jei pinigai, vertybiniai popieriai, dokumentai ar ki-

tos vertybės buvo įneštos į depozitą kitoje vietoje, tokiu atveju skolininkas privalo padengti visus dėl to kreditoriaus patirtus nuostolius. Be to, pats skolininkas nedelsdamas turi informuoti kreditorių apie prievolės įvykdymą įnešus tam tikrą turtą į depozitą. Pranešti kreditoriui neprivaloma tik tuo atveju, jei tai yra praktiškai neįgyvendinama.

Be abejo, ir Vokietijoje turtą, kuris buvo įneštas į depozitą, galima atsiimti. VFR CK 376 straipsnyje numatyti atvejai, kada negalima atsiimti į depozitą įnešto turto, t. y. jei depozitaro biure skolininkas pareiškia atsisakantis savo teisės atsiimti deponuotą turtą, arba jei kreditorius depozitaro biurui pareiškia savo sutikimą priimti prievolės įvykdymą, arba jei depozitaro biuras jau yra gavęs įsiteisėjusį teismo sprendimą, kuriame išspręstas ginčas tarp skolininko ir kreditoriaus ir į depozitą įneštas turtas pripažintas tinkamu prievolei įvykdyti. Tais atvejais, kai deponuoto turto atsiimti negalima, laikoma, kad skolininkas įvykdė prievolę turto įnešimo į depozitą metu. Jei atsiėmimas galimas ir deponuotas turtas buvo atsiimtas, deponavimas laikomas neįvykusiu.

Be kita ko, VFR CK 382 straipsnyje numatyta, kad jei kreditorius per 30 metų nuo pranešimo apie jo naudai deponuotą turtą gavimo dienos nesikreipia į depozitaro biurą, tai jis prarandą teisę gauti į depozitą įneštą turtą. Šis turtas grąžinamas skolininkui net ir tais atvejais, kai skolininkas buvo atsisakęs teisės atsiimti deponuotą turtą.

Be abejo, piniginių lėšų įnešimas būtent į notaro depozitinę sąskaitą Vokietijoje dažniausiai naudojamas tvirtinant nekilnojamojo turto perleidimo sandorius. Šiuo atveju notaras gali priimti pinigus saugoti į savo depozitinę sąskaitą tik tam, kad būtų kuo geriau apsaugoti teisėti sandorį sudarančių šalių interesai, t. y. atsiskaitymas mokant pinigus per notaro depozitinę sąskaitą galimas tik jeigu atsiskaitymas tarp šalių tiesiogiai ne taip pat gerai apsaugotų sutarties vykdymą. Dažniausiai naudojama tik sudėtingiems sandoriams, kai siekiama apsaugoti tiek pardavėjo (jis gali būti tikras, kad pinigai yra sumokėti laiku, t. y. iki nuosavybės teisės perdavimo), tiek pirkėjo (jis gali būti tikras, kad taps daikto savininku ir tik tada pinigai iš notaro depozitinės sąskaitos bus išmokėti pardavėjui), tiek ir pardavėjo kreditoriaus, jei parduodamas įkeistas turtas (hipoteka nebus išregistruota, kol kreditoriui nebus išmokėta jam priklausanči kainos dalis) interesus.

Taigi, piniginių sumų į notaro depozitinę sąskaitą priėmimas yra itin svarbus (ypač jei skolininkas neturi galybės kitaip įvykdyti prievolę kreditoriui)

ir naudingas tiek asmenims, tiek valstybei notarinis veiksmas. Kartais piniginių sumų įnešimas į notaro, banko ar kitos kredito įstaigos depozitinę sąskaitą yra vienintelis būdas laiku ir tinkamai įvykdyti prievolę.

Išanalizavus atsiskaitymo per notaro depozitinę sąskaitą privalumus ir trūkumus galima daryti išvadą, jog šis atsiskaitymo būdas yra pats saugiausias, galima sakyti, neturintis trūkumų. Vis dėlto, norint paskatinti asmenis aktyviau naudotis šia notarų teikiama paslauga, siūlytina dažniau informuoti visuomenę apie šio notarinio veiksmo teikiamą naudą ne tik skelbiant straipsnius šia tema ar duodant interviu, bet ir kaskart primenant klientams apie tokią atsiskaitymo galimybę.

Be abejo, tobulintinas ir pats depozitinių sąskaitų reglamentavimas. Džiugu, kad šiuo metu svarstomi depozitinių sąskaitų reglamentavimo pakeitimai, suteikiantys asmenims, kuriems bus atliekamas šis notarinis veiksmas, daugiau saugumo. Sveikintina ir tai, kad siūloma atsakyti praktikoje netaikomų nuostatų dėl prievolių įvykdymo į banko ar kitos kredito įstaigos depozitines sąskaitas. Vis dėlto, depozitinių sąskaitų reglamentavimą reikės tobulinti ir toliau. Visų pirma, teisės aktuose reikia apibrėžti depozitinės sąskaitos sąvoką. Be to, praverstų nuostata, nustatanti, kaip turėtų elgtis notaras, jeigu jau priėmus pinigus į depozitinę sąskaitą paaiškėtų, kad kreditoriaus rasti ir jį informuoti apie tai, jog prievolė įvykdyta, neįmanoma. Taip pat sveikintina minėtų užsienio šalių praktika teisės aktuose apibrėžti terminą, kiek laiko pinigines lėšas turi / gali būti saugomos depozitinėje sąskaitoje, jei kreditorius jų neatsiima, ir ką su jomis daryti suėjus nustatytam terminui. Rusijos Federacijos teisės aktuose nustatytas 3 metų terminas gal kiek per trumpas (realusis VFR CK įtvirtintas 30 metų terminas), tačiau visai geras sprendimas per nustatytą terminą neatsiimtus pinigus perduoti valstybės biudžetui. Detalesnis depozitinių sąskaitų reglamentavimas suteiktų daugiau aiškumo tiek asmenims, norintiems įnešti pinigines lėšas į depozitinę sąskaitą, tiek ir patiems depozitinių sąskaitų turėtojams, o tai paskatintų aktyvesnį atsiskaitymų atliekant mokėjimus per depozitines sąskaitas naudojimą.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262.
2. Lietuvos Respublikos notariato įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 1992, Nr. 28-810.
3. Lietuvos Respublikos įsakomųjų ir paprastųjų vek-

selių įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 1999, Nr. 30-851.

4. Lietuvos Respublikos žemės įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 1994, Nr. 34-620.

5. 2003 12 18 Lietuvos Respublikos vertybinių popierių komisijos nutarimas „Dėl kontroliuojančiųjų investicinių bendrovių likvidavimo taisyklių“, Nr. 20 (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 2004, Nr. 13-411.

6. Pinigų priėmimo į notaro depozitinę sąskaitą ir jų išmokėjimo taisyklės (su papildymais) // Lietuvos notarų rūmų informacija.

7. Kačergis M. *Depozitinės sąskaitos* // Notariatas, 2008, Nr. 6, p. 30–33.

8. Stračkaitis M. *Civilinio kodekso dešimties metų taikymo notarinėje praktikoje patirtis ir problemos* // Notariatas, 2012, Nr. 13, p. 55–61.

9. Majūtė V., Čiomasas J., Lukaševičiūtė-Binkulienė D. ir kt. *Notariato teisė*. Klaipėda, 2014, 352 p.

10. Даштоян А. В. *Нотариат. Конспект лекций*. Москва, 2006, 128 p.

Teismų praktika:

1. LAT CBS teisėjų kolegijos 2015 m. balandžio 20 d. nutartis civilinėje byloje „Uždaroji akcinė bendrovė finansų maklerio įmonė „Orion Securities“ v. Likviduojama akcinė bendrovė bankas „Snoras“, Nr. 3K-3-97-313/2015, kat. 66; 126.5 (S).

2. Lietuvos apeliacinio teismo 2013 m. gruodžio 5 d. nutartis civilinėje byloje „Antstoliai P. K. ir A. B. v. Likviduojama akcinė bendrovė bankas „Snoras“, Nr. 2A-1962/2013.

Internetinė medžiaga:

1. Baranauskas K. *Depozitinių sąskaitų reglamentavimo problematika* // <http://vz.lt/archive/blog/2014/4/4/depozitiniu-saskaitu-reglamentavimo-problematika> (prisijungta 2015 08 15).

2. Teisės naujienų apžvalga, 2014 m. kovas // <http://www.balciunasgrajauskas.lt/index.php/pageid/747/articlepage/1> (prisijungta 2015 10 27).

3. Ралько В. *Принятие в депозит денежных сумм и ценных бумаг* // <http://www.zakonia.ru/site/223286/1260> (prisijungta 2015 09 10).

4. <https://notariat.ru/publ/column/16140/> (prisijungta 2015 09 14).

5. <http://stgkrf.ru/> (prisijungta 2015 09 14).

6. http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/englisch_bgb.html#p1383 (prisijungta 2015 09 20)

7. <https://www.immoverkauf24.de/immobilienverkauf/immobilienverkauf-a-z/notaranderkonto/> (prisijungta 2015 09 21). ■

Agnė Šimelienė

Asesorė, Vilniaus m. 32-ojo notarų biuro teisininkė

PAGALBA PRIIMANT SPRENDIMUS. IŠANKSTINIS NURODYMAS

Įžanga

Lietuvos Respublikos Seimas (toliau – Seimas) 2015 m. kovo 26 d. priėmė Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – Civilinis kodeksas) pakeitimo įstatymą Nr. XII-1566¹ ir Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (toliau – Civilinio proceso kodeksas) pakeitimo įstatymą Nr. XII-1567² bei įgyvendinamuosius teisės aktus, kuriais nuo 2016 m. sausio 1 d. keičiami Lietuvos Respublikoje galiojantys asmens neveiknumo ir riboto veiknumo institutai, juos priartinant prie 2006 m. gruodžio 13 d. priimtos Jungtinių Tautų Neįgaliųjų teisių konvencijos (toliau – Konvencija), kuri įsigaliojo 2008 m. gegužės 3 d., bei įgyvendinami Konvencijos 12 straipsnio reikalavimai, susiję su pagalbos teikimu priimant sprendimus negalią turintiems asmenims.

Civilinio kodekso ir kitų aukščiau nurodytų susijusių įstatymų galiojusių nuostatų dėl negalią turinčių asmenų teisinio veiknumo, šių asmenų kaip civilinių teisių subjektų teisinio statuso bei kitų prigimtinių šių asmenų žmogaus teisių užtikrinimo ir efektyvaus realizavimo pakeitimui iš esmės turėjo įtakos šiuo metu Lietuvos Respublikoje galiojančių negalią turinčių asmenų teisinę padėtį reglamentuojančių įstatymo nuostatų nesuderinamumas su Konvencijoje įtvirtintais negalią turinčių asmenų visapusiško ir lygiateisio naudojimosi visomis žmogaus teisėmis ir pagrindinėmis laisvėmis skatinimo, apsaugos ir užtikrinimo principais.

Konvencijos 12 straipsnyje numatyta, jog Konvencijos šalys: „*Dar kartą patvirtina, kad neįgalieji visais atvejais turi teisę būti laikomi teisės subjektais; pripažįsta, kad neįgalieji turi teisinį veiknumą lygiai su kitais asmenimis visose gyvenimo srityse; imasi atitinkamų priemonių, kad suteiktų neįgaliesiems galimybę pasinaudoti pagalba, kurios jiems gali prireikti įgyvendinant savo teisinį veiknumą; užtikrina, kad visos priemonės, susijusios su teisinio veiknumo įgyvendinimu, suteiktų atitinkamas ir veiksmingas*

1 Paskelbta Teisės aktų registre (toliau – TAR), 2015 04 10, Nr. 5573. Prieiga per internetą <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/e91c2ee0df7a11e48b678a6bad30f55f> (prisijungta 2015 11 16).

2 Paskelbta TAR, 2015 04 10, Nr. 5574. Prieiga per internetą <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/22ced7f0df7b11e48b678a6bad30f55f> (prisijungta 2015 11 16).

garantijas, siekiant užkirsti kelią piktnaudžiavimui pagal tarptautinę žmogaus teisių teisę; *laikydamosi šio straipsnio nuostatų, imasi visų atitinkamų ir veiksmingų priemonių, kad užtikrintų neįgalųjų lygias teises nuosavybės teise turėti turtą ar jį paveldėti, tvarkyti savo finansinius reikalus ir turėti vienodas galimybes su kitais asmenimis gauti banko paskolas, hipotekas ir kitokių formų finansinius kreditus, ir užtikrina, kad iš neįgalųjų nebūtų savavališkai atimama jų nuosavybė.* Konvencijos 12 straipsnyje taip pat numatyta, jog „tokios garantijos privalo užtikrinti, kad priemonėmis, susijusiomis su teisinio veiksnio įgyvendinimu, būtų paisoma asmens teisių, valios ir pageidavimų, dėl jų neatsirastų interesų konfliktas ir nebūtų piktnaudžiuojama įtaka, kad jos būtų proporcingos ir pritaikytos su asmeniu susijusioms aplinkybėms, būtų taikomos kuo trumpesnę laiką ir kad jas reguliariai peržiūrėtų kompetentinga, nepriklausoma ir nešališka institucija ar teismas. Garantijos turi būti proporcingos tokių priemonių įtakos asmens teisėms ir interesams mastui“.

Lietuvos Respublikos Seimas Konvenciją ir jos Fakultatyvųjį protokolą ratifikavo 2010 m. gegužės 27 d. įstatymu Nr. XI-854 „Dėl Jungtinių Tautų Neįgalųjų teisių konvencijos ir jos Fakultatyvaus protokolo ratifikavimo“³, todėl Konvencijos nuostatos privalo ir Lietuvos Respublikai.

Kaip numatyta Lietuvos Respublikos civilinio kodekso pakeitimo įstatymo, Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso pakeitimo įstatymo, Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymo Nr. VIII-1591 12, 13, 22 straipsnių pakeitimo įstatymo, Lietuvos Respublikos žmonių užkrečiamųjų ligų profilaktikos ir kontrolės įstatymo Nr. I-1553 9 straipsnio pakeitimo įstatymo ir Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymo Nr. I-533 7 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto aiškinamajame rašte (toliau – Aiškinamasis raštas)⁴, šiuo metu galiojančiose Civilinio kodekso nuostatose įtvirtinti asmens riboto veiksnio ir neveiksnio institutai numato, kad asmens veiksnumas gali būti apribojamas tik tuo atveju, jei jis piktnaudžiauja alkoholiniais

gėrimais, narkotikais, narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis (Civilinio kodekso 2.11 straipsnio 1 dalis). Galimybė apriboti veiksnumą kitiems asmenims, turintiems kitokių psichikos sutrikimų, dėl kurių jie iš dalies negali suprasti savo veiksmų ar jų valdyti, galiojančiame teisiniame reguliavime nenumatyta. Todėl pagal šiuo metu galiojančias nuostatas kitų psichikos sutrikimų turintiems asmenims vietoje faktiškai jų sveikatos būklę ir psichinius gebėjimus atitinkančios priemonės gali būti taikomos tik labiausiai veiksnumą ribojanti priemonė – pripažinimas neveiksnium.

Asmeniui, kuris teismo sprendimu pripažįstamas ribotai veiksnium, iš esmės apribojamos tik jo turtinės teisės. Ribotai veiksnus asmuo gali disponuoti turtu, atsiimti darbo užmokestį ar kitas pajamas ir disponuoti jomis tik su rūpintojo sutikimu. Civilinio kodekso 2.11 straipsnio 2 dalyje taip pat aiškiai įvardyti sandoriai, kurių ribotai veiksnus asmuo negali sudaryti be rūpintojo sutikimo; vadovaujantis Civilinio kodekso 2.11 straipsnio 5 dalimi, pilnametis ribotai veiksnus asmuo asmeniškai atsako pagal savo sutartines ir nesutartines prievoles. Išnykus aplinkybėms, dėl kurių apribotas asmens veiksnumas, teismas panaikina asmens veiksnumo apribojimą. Kreiptis į teismą dėl veiksnumo apribojimo panaikinimo turi teisę nurodyti asmenys ir pats ribotai veiksnium pripažintas asmuo (Civilinio kodekso 2.11 straipsnio 4 dalis). Kadangi šiuo metu nėra numatyta galimybė asmens veiksnumą apriboti kitose srityse, todėl tikėtina, kad šiaurais apibrėžtos fizinio asmens riboto veiksnio instituto sąlygos skatina į šio instituto ribas nepatenkančius asmenis pripažinti neveiksniais ir nesuteikia pakankamo teisinio pagrindo ir pasirinkimo teismams taikyti mažiau asmens veiksnumą ribojančias priemones.

Pagal šiuo metu galiojančią teisinį reguliavimą, asmenį pripažinus neveiksnium, jis nebetenka teisės savo vardu veikti visose srityse. Galiojančiose nuostatose nėra numatyta galimybė asmenį neveiksnium ar ribotai veiksnium pripažinti tik tam tikrose srityse. Taip pat neveiksnium pripažintam asmeniui pasveikus arba jo sveikatai labai pagerėjus teisę kreiptis į teismą dėl asmens pripažinimo veiksnium turi tie patys asmenys, kurie turi teisę kreiptis ir dėl jo pripažinimo neveiksnium (Civilinio kodekso 2.10 straipsnio 4 dalis). Taigi, pačiam neveiksnium pripažintam asmeniui nesuteikiama teisė kreiptis į teismą dėl jo pripažinimo veiksnium, jokiai nešališkai institucijai nėra numatyta pareiga periodiškai peržiūrėti neveiksnium pripažinto asmens būklę ir kreiptis į teismą dėl sprendimo, kuriuo asmuo pripažintas neveiksnium, peržiūrėjimo. Todėl pagal galiojančias teisės nuostatas neužkertamas kelias situacijoms, kai neveiksnium pripažinto asmens globėjas, piktnaudžiau-

3 Paskelbta Valstybės žinios, 2010 06 19, Nr. 71-3561. Prieiga per internetą <https://www.e-tar.lt/portal/legalAct.html?documentId=TAR.9A3163C6862C> (prisijungta 2015 11 16).

4 2014 m. kovo 26 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimo Nr. 281 „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso pakeitimo įstatymo, Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso pakeitimo įstatymo, Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymo Nr. VIII-1591 12, 13, 22 straipsnių pakeitimo įstatymo, Lietuvos Respublikos žmonių užkrečiamųjų ligų profilaktikos ir kontrolės įstatymo Nr. I-1553 9 straipsnio pakeitimo įstatymo ir Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymo Nr. I-533 7 straipsnio pakeitimo įstatymo projektų pateikimo Lietuvos Respublikos Seimui“ priedas. Paskelbta TAR, 2014 04 02, Nr. 4004. Prieiga per internetą <https://www.e-tar.lt/portal/legalAct/2c473eb-0ba3011e38c29e1cb69bd09d3> (prisijungta 2015 11 16).

damas savo teisėmis ar netinkamai vykdydamas savo pareigas, net ir asmens sveikatai pagerėjus, nesikreipia į teismą dėl asmens pripažinimo veiksniu.

Aiškinamajame rašte taip pat numatyta, kad esamas teisinis reguliavimas keistinas ir dėl tos priežasties, kad šiuo metu Lietuvos Respublikos teisinėje sistemoje nėra įtvirtintas pagalbos priimant sprendimus negalią turintiems asmenims, taip pat ir psichikos sutrikimų turintiems asmenims, teikimo institutas, kaip tai įtvirtinta Konvencijoje. Tad asmenims, turintiems psichikos sutrikimų ir dėl to nevisada gebantiems savarankiškai priimti geriausiai jų interesus atitinkančius sprendimus, arba asmenims, dėl negalios nesugebantiems aiškiai išreikšti savo sprendimų, neretai taikomos griežtesnės (nei turėtų būti) priemonės – asmens veiksnio apribojimas ar asmens pripažinimas neveiksniu.

Galiojančiame teisiniame reguliavime galiausiai nėra užtikrintos ir visiškai veiksnio pilnamečio asmens teisės savarankiškai ir laisva valia nuspręsti bei tretiesiems asmenims nurodyti, kaip turėtų būti tvarkomas jo turtas, sprendžiami klausimai dėl jo turtinių ir asmeninių neturtinių teisių ir pareigų įgyvendinimo tuo atveju, jei asmuo ateityje būtų pripažintas neveiksniu (pagal naująjį reglamentavimą – neveiksniu tam tikroje srityje) arba ribotai veiksniu (pagal naująjį reglamentavimą – ribotai veiksniu tam tikroje srityje). Tačiau šiuo metu asmuo, kurio veiksnumas ateityje gali būti apribotas arba kuris gali būti pripažintas neveiksniu dėl progresuojančios ligos ar kitų aplinkybių, neturi galimybės iš anksto išreikšti savo valios, nes nėra priemonės, užtikrinančios, kad apribojus asmens veiksnumą arba jį pripažinus neveiksniu, būtų paisoma ankstesnės asmens valios⁵.

Vertinant aukščiau pateiktus motyvus galima teigti, kad įstatymų leidėjas, keisdamas galiojantį teisinį reguliavimą, siekė nustatyti, kad asmens veiksnumas galėtų būti ribojamas arba asmuo galėtų būti pripažintas neveiksniu tik tam tikrose srityse, tokiu būdu sudarant galimybę labiau atsižvelgti ir įvertinti individualią situaciją, o naujieji institutai padėtų užtikrinti visų asmenų teisę maksimaliai realizuoti jų teisinį veiksnumą teisiniuose santykiuose.

Naujieji teisiniai institutai

Asmenų, turinčių negalią, socialinei integracijai užtikrinti yra itin svarbi socializacija, kaip asmens socialinės patirties kaupimas, perėmimas ir atgaminimas aktyviai veikiant, priimant sprendimus, ben-

draujant ir susikuriant atitinkamą socialinį statusą⁶. Siekiant maksimaliai užtikrinti tiek negalią turinčių asmenų savarankišką dalyvavimą civiliniuose teisiniuose santykiuose, tiek visiškai veiksnių pilnamečių asmenų teisę savarankiškai laisva valia priimti sprendimus dėl turtinių ir asmeninių neturtinių teisių ir pareigų įgyvendinimo tuo atveju, jei asmuo ateityje būtų pripažintas neveiksniu tam tikroje srityje arba ribotai tam tikroje srityje, nuo 2016 m. sausio 1 d. įsigaliosiančiais Civilinio kodekso pakeitimais įtvirtinami du nauji teisiniai institutai (modeliai):

- pagalba priimant sprendimus ir
- išankstinis nurodymas.

Įstatymų leidėjas į šių naujųjų teisinio veiksnio realizavimo priemonių įgyvendinimo ir teisėtumo užtikrinimo procesą įtraukė notarų. Būtent notarui kaip valstybės patikėtiniui ir asmenų teisių bei interesų garantui nuo 2016 m. sausio 1 d. pavesta šių naujų sandorių sudarymo, pakeitimo ir pabaigos tvirtinimo funkcija.

Pagalba priimant sprendimus

Civilinio kodekso 3.2791 straipsnio 1 dalyje įtvirtintas sutarties dėl pagalbos priimant sprendimus turinys: „Pilnametis veiksnus fizinis asmuo gali raštu sudaryti sutartį su pilnamečiu veiksniu fiziniu asmeniu, kuriuo jis pasitiki, dėl pagalbos priimant sprendimus tam tikrose gyvenimo srityse. Sutartis dėl pagalbos priimant sprendimus gali būti sudaroma, kai asmeniui dėl psichikos sutrikimo arba dėl kitų aplinkybių (amžiaus, ligos ar kitų) sudėtinga priimti geriausiai jo interesus atitinkančius sprendimus. Sutartį dėl pagalbos priimant sprendimus srityse, kuriose yra veiksnus, gali sudaryti ir fizinis asmuo, kuris yra neveiksnus tam tikroje srityje ar ribotai veiksnus tam tikroje srityje.“ Vertinant sutarties dėl pagalbos priimant sprendimus sudarymo ir patvirtinimo prielaidas bei sąlygas, toliau tekste detalčiau apžvelgiama šios sutarties esmė bei jos sudarymo teisinės pasekmės.

Sutarties šalys

Civilinio kodekso 3.2791 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad teisę sudaryti sutartį dėl pagalbos priimant sprendimus turi fizinis asmuo:

⁵ Aiškinamasis raštas.

⁶ Juodkaitė D. *Supported Decision Making Model as a Tool and Form for Socialization of People with Psychosocial Disabilities: Legal and Social Education Challenges in Lithuania* // *Pedagogika*, 2014, t. 116, Nr. 4, p. 212. Prieiga per internetą <http://www.pedagogika.leu.lt/index.php/Pedagogika/article/view/96/86> (prisijungta 2015 11 16).

- kuris yra pilnametis;
- kuris yra visiškai veiksnus *arba* yra neveiksnus tam tikroje srityje ar ribotai veiksnus tam tikroje srityje, tačiau veiksnus tose srityse, kurias apima sudaroma sutartis dėl pagalbos priimant sprendimus;
- kuriam dėl psichikos sutrikimų arba kitų aplinkybių (amžiaus, ligos ar kitų) sudėtinga priimti geriausiai jo interesus atitinkančius sprendimus.

Atsižvelgiant į pirmuosius du objektyviusius kriterijus (asmens amžius ir veiksnumas), šios sutarties negalės sudaryti emancipuoti ar santuoką sudarę nepilnamečiai asmenys; taip pat asmuo, ketinantis sudaryti sutartį dėl pagalbos priimant sprendimus, turi būti visiškai veiksnus arba jo veiksnumas neturi būti apribotas tose srityse, kurias apima ketinama sudaryti sutartis dėl pagalbos priimant sprendimus. Tvirtinant sutartį dėl pagalbos priimant sprendimus, būtina nustatyti ne tik amžių, bet ir tikrinti, ar asmuo nėra įregistruotas Neveikusių ir ribotai veikusių asmenų registre, o jei yra – ar įregistruotas neveiksnumas tam tikroje srityje ar veiksnumo ribojimas tam tikroje srityse neapima sričių, kurias apima ketinama sudaryti sutartis dėl pagalbos priimant sprendimus.

Trečiasis kriterijus, kurį turi atitikti šią sutartį sudarantis asmuo – subjektyvusis (vertinamasis): įvertinama, ar šią sutartį sudarančiam asmeniui dėl psichikos sutrikimų arba kitų aplinkybių (amžiaus, ligos ar kitų) sudėtinga priimti geriausiai jo interesus atitinkančius sprendimus⁷.

Asmuo, teikiantis pagalbą turi būti:

- pilnametis;
- visiškai veiksnus visose srityse (tuo iš esmės skiriasi nuo sutartį dėl pagalbos priimant sprendimus sudarančio asmens, kuris sutarties sudarymo metu gali būti ribotai veiksnus ar neveiksnus tam tikroje srityse, kurių neapima ketinama sudaryti sutartis dėl pagalbos priimant sprendimus);
- asmuo, kuriuo pasitiki sutartį dėl pagalbos priimant sprendimus ketinantis sudaryti asmuo.

Taigi, pagalbą teikti galės tik fiziniai asmenys; sutarties sudarymas su juridiniais asmenimis nenumatytas.

Vertinant asmens teisę teikti pagalbą ir sudaryti sutartį dėl pagalbos teikimo, atsižvelgiama į fizinio asmens, ketinančio teikti pagalbą, amžių bei teisinį veiksnumą. Objektyviai šie kriterijai patikrinami, nustatomi ir įvertinami asmens tapatybę liudijančių dokumentų, Gyventojų registro tarnybos bei Neveikusių ir ribotai veikusių asmenų registrų duomenų pagrindu. Tuo tarpu trečiasis kriterijus yra visiškai subjektyvus ir įvertinamas tik atsižvelgiant ir vadovaujantis sutartį dėl pagalbos priimant sprendimus

sudarancio asmens pareiškimu. Nors šios aplinkybės egzistavimo neįmanoma patikrinti niekaip kitaip, kaip tik vadovaujantis asmens pareiškimu, šio kriterijaus buvimas yra esminis ir lemiamas tokio pobūdžio sutarties sudarymui.

Sutarties sudarymo pagrindai

Sutartis dėl pagalbos priimant sprendimus gali būti sudaroma tuomet, kai asmeniui dėl psichikos sutrikimo arba dėl kitų aplinkybių (amžiaus, ligos ar kitų) sudėtinga priimti geriausiai jo interesus atitinkančius sprendimus. Sąlyginai galima išskirti šiuos esminius sutarties sudarymo pagrindus kaip tam tikrus tokio pobūdžio sutarties „reikalingumo“ įvertinimo kriterijus, t. y.:

- 1) ar egzistuoja aplinkybės, dėl kurių asmeniui gali būti sudėtinga priimti geriausiai jo interesus atitinkančius sprendimus;
- 2) ar šios aplinkybės lemia asmens vertinamųjų / suvokimo gebėjimų trūkumą ir jam yra sudėtinga priimti geriausiai jo interesus atitinkančius sprendimus.

Daugiausiai diskusijų keliantys klausimai: kuo turėtų vadovautis sutartį tvirtinantis notaras ar konsulinis pareigūnas vertindamas, ar aukščiau minėti pagrindai egzistuoja? Sutarties sudarymui privaloma pateikti minėtų aplinkybių egzistavimą patvirtinančius dokumentus? Ar visgi šios sutarties sudarymui pakanka tik pageidaujančio sudaryti sutartį asmens valios ir atitinkamų jo pareiškimų?

Naujaisiais Civilinio proceso kodekso pakeitimais numatyta, kad nustatyti, ar tam tikroje srityse asmeniui gali būti sudėtinga priimti geriausiai jo interesus atitinkančius sprendimus, gali teismas, nagrinėjantis bylą dėl asmens pripažinimo neveiksniumi tam tikroje srityje ar asmens veiksnumo apribojimo tam tikroje srityje. Kai nagrinėdamas bylą teismas nustato, kad nėra pagrindo pripažinti fizinį asmenį neveiksniumi tam tikroje srityje ar apriboti fizinio asmens veiksnumą tam tikroje srityje, tačiau iš teismo turimos bylos medžiagos matyti, kad šiam asmeniui reikalinga pagalba priimant sprendimus tam tikroje gyvenimo srityse, teismas pasiūlo asmeniui sudaryti sutartį dėl pagalbos priimant sprendimus šiose srityse ir tai nurodo savo sprendime (Civilinio proceso kodekso 468 straipsnio 2 dalis ir 473 straipsnio 1 dalis). Taigi objektyvus šios sutarties poreikio ir sutarties sudarymo pagrindų egzistavimo įvertinimo pagrindas galėtų būti aukščiau paminėtas teismo sprendimas. Tik reikėtų atkreipti dėmesį, kad šio teismo sprendimo dėl pasiūlymo sudaryti asmeniui sutartį dėl pagalbos

⁷ Plačiau žiūrėti straipsnio dalyje „Sutarties sudarymo pagrindai“.

teikimo tam tikroje srityje registravimas Neveiksnių ir ribotai veiksmų asmenų registre nei minėtuose Civilinio kodekso ar Civilinio proceso kodekso, nei Neveiksnių ir ribotai veiksmų asmenų registro nuostatų⁸ pakeitimuose nenumatytas.

Asmens psichikos sutrikimų ar kitų aplinkybių, dėl kurių asmeniui sudėtinga priimti geriausiai jo interesus atitinkančius sprendimus, buvimą gali patvirtinti sveikatos priežiūros įstaigos bei socialinio darbuotojo išduoti dokumentai. Civilinio proceso kodekso 465 ir 470 straipsniuose numatyta, kokie dokumentai turi būti pateikti teismui kartu su prašymu dėl fizinio asmens pripažinimo neveiksniu tam tikroje srityje ar dėl fizinio asmens pripažinimo ribotai veiksmų tam tikroje srityje. Tad notarui, tvirtinančiam sutartį dėl pagalbos priimant sprendimus, galėtų būti pateikiamos analogiška sveikatos priežiūros įstaigos pažyma apie asmens psichinę būklę ir socialinio darbuotojo išvada apie asmens, kuris pageidauja sudaryti sutartį dėl pagalbos priimant sprendimus, gebėjimą pasirūpinti savimi ir priimti kasdienes sprendimus savarankiškai ar naudojantis pagalba konkrečiose srityse (asmens gebėjimo pasirūpinti savimi ir priimti kasdienes sprendimus nustatymo tvarką nustato socialinės apsaugos ir darbo ministras).

Sistemiškai aiškinant nauuosius Civilinio kodekso ir Civilinio proceso kodekso straipsnius, viena vertus, galima daryti išvadą, kad teisę sudaryti sutartį dėl pagalbos priimant sprendimus turi ne visi veiksnūs pilnamečiai fiziniai asmenys, o tik tie, kurie turi psichikos sutrikimų arba yra kitų aplinkybių (amžius, liga ar kitos), dėl kurių asmeniui sudėtinga priimti geriausiai jo interesus atitinkančius sprendimus, ir šių aplinkybių buvimas yra pagrįstas atitinkamais aukščiau minėtais dokumentais. Tačiau Civilinio kodekso pakeitimuose imperatyviai neįtvirtinta, kad kokie nors dokumentai turėtų būti pateikti asmens poreikiui sudaryti sutartį dėl pagalbos jam priimant sprendimus teikimo tam tikrose srityse nustatyti. Tad pagrįstai kyla klausimas, ar tam tikrų aplinkybių (psichikos sutrikimo ar kitų, dėl kurių asmeniui sudėtinga priimti geriausiai jo interesus atitinkančius sprendimus) egzistavimo patvirtinimas / nustatymas teismo sprendimu ar atitinkamų institucijų išduotais dokumentais yra būtina sąlyga sutarčiai dėl pagalbos priimant sprendimus sudaryti? Ar visgi atitinkamų aplinkybių egzistavimo patvirtinimas galimas asmens, pageidaujancio sudaryti sutartį dėl pagalbos priimant sprendimus, pareiškimu?

Atsižvelgiant į socialinį šios sutarties pobūdį, tai

yra į tai, jog vienas iš šios instituto tikslų – stiprinti socialinę integraciją ir užtikrinti negalią turinčių asmenų maksimalias veiksmų įgyvendinimo galimybes, į tai, jog pagalbą teikiančio asmens pasirinkimas grindžiamas išimtinai sutartį sudarančio asmens pasirinkimu ir asmeninio pasitikėjimo ryšiu, bei į tai, kad nėra įtvirtintų formalių reikalavimų dėl sutarties sudarymui būtinų aplinkybių egzistavimą patvirtinančių privalomų pateikti dokumentų, visgi būtų pagrįsta leisti sudaryti bei tvirtinti sutartį dėl pagalbos priimant sprendimus, vadovaujantis vien sutartį sudarančio asmens pareiškimu – patvirtinimu, jog jis tokios sutarties pageidauja, nes dėl amžiaus, fizinių sveikatos sutrikimų, vedamo gyvenimo būdo ar kitų priežasčių tam tikrose srityse jam sudėtinga priimti geriausiai jo interesus atitinkančius sprendimus. Asmens pareiškimas apie pageidavimą sudaryti sutartį dėl pagalbos priimant sprendimus bei patvirtinimai, jog egzistuoja aplinkybės dėl kurių asmeniui sudėtinga priimti geriausiai jo interesus atitinkančius sprendimus, gali būti išdėstomi tiek sudaromoje sutartyje, tiek atskirame vienašaliame sandoryje. Šiems pareiškimams įforminti dokumento rūšis (išdėstymas atskirame vienašaliame pareiškime ar atitinkamų pareiškimų įtraukimas sudaromoje sutartyje) nėra svarbi.

Žinoma, ilgainiui šio instituto įgyvendinimui turės įtakos ir jį formuos tiek objektyvūs visuomenės poreikiai, tiek teismų formuojama praktika, tačiau šiuo metu akcentuotina tai, kad, jei veiksmus (t. y. veiksmumas nėra apribotas tose srityse, kurias apima sudaroma sutartis) asmuo savo pareiškimu patvirtina, jog egzistuoja tam tikros aplinkybės, dėl kurių (objektyviai vertinant) asmeniui gali būti sudėtinga priimti geriausiai jo interesus atitinkančius sprendimus, bei šios aplinkybės faktiškai turi įtakos asmens gebėjimui priimti geriausiai jo interesus atitinkančius sprendimus, galima teigti, jog būtinas Civilinio kodekso 3.2791 straipsnio 1 dalyje įtvirtintas sutarties sudarymo pagrindas yra nustatytas.

Vertinant šio teisinio instituto subjektų ratą kyla ir dar vienas klausimas – ar šios sutarties sudarymas „uždraustas“ sveikiesiems ir savimi pasirūpinti bei savarankiškai priimti sprendimus galintiems asmenims? Atsakant į šį klausimą, reikėtų sistemškai įvertinti naujųjų Civilinio kodekso nuostatų inkorporavimo kodekse vietą, t. y. įstatymų leidėjas šį institutą įtraukė papildydamas nauju skyriumi Civilinio kodekso trečiosios knygos VII dalį ties tomis Civilinio kodekso normomis, kurios reglamentuoja veiksmų fizinį asmenų, dėl savo sveikatos būklės negalinčių įgyvendinti savo teisių ar atlikti pareigų, rūpybą, bei Civilinio kodekso 2.111 straipsnio 1 da-

⁸ Paskelbta TAR, 2015 10 23, Nr. 16730. Prieiga per internetą <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/3c019e00797d11e5b7eba10a9b5a9c5f> (prisi-
jungta 2015 11 16).

lies naująją redakciją, kur numatyta, kad Neveiksnių ir ribotai veiksnių asmenų registro objektas inter alia yra asmenys, kurie yra sudarę sutartis dėl pagalbos priimant sprendimus. Tad darytina išvada, kad visgi tam tikrų aplinkybių (psichikos sutrikimo ar kitų, dėl kurių asmeniui sudėtinga priimti geriausiai jo interesus atitinkančius sprendimus) egzistavimas ir jų nustatymas (atitinkamais dokumentais) ar patvirtinimas (asmens pareiškimu) yra būtina sąlyga sutarčiai dėl pagalbos priimant sprendimus sudaryti.

Sutarties turinys

Įvertinus sutarties šalims keliamų reikalavimų atitiktį bei teisinį sutarties sudarymo pagrindą, būtina tiksliai nustatyti sutartį sudarančio asmens poreikius ir apibrėžti sritis, kuriose pagalba priimant sprendimus reikalinga. Tai vertinamasis kriterijus, nustatomas kiekvienu konkrečiu atveju individualiai, vadovaujantis pateiktu teismo sprendimu, asmens sveikatos priežiūros įstaigos pažymomis, socialinio darbuotojo išvadomis arba asmens pareiškimu.

Kaip detalai turėtų būti aprašomos sritys, kuriose pagalba priimant sprendimus bus teikiama, priklauso nuo konkrečios situacijos ir individualių asmens poreikių. Todėl sričių, kuriose bus teikiama pagalba priimant sprendimus, nurodymas galimas tiek įvardijant bendresnio pobūdžio sritis, pavyzdžiui, dėl pagalbos priimant sprendimus sveikatos priežiūros srityje, dėl bet kokių nekilnojamojo turto valdymo, naudojimo ir disponavimo sandorių, dėl bet kokių finansinių sandorių sudarymo, finansinių įsipareigojimų prisiėmimo ir pan., tiek ir konkretizuojant, detalai nurodant kiekvienos iš sričių klausimus, kuriais asmuo pageidauja pagalbos priimant sprendimus, pavyzdžiui, nekilnojamojo turto pirkimo-pardavimo sutarčių sudarymo klausimais, asmens psichinės sveikatos tikrinimo, gydymo ir hospitalizavimo klausimais ir pan.

Visgi iš esmės kaip detalai šios sritys turi / turės būti aprašytos, tikėtina priklausys nuo teismų formuojamos praktikos veiksnio tam tikrose srityse ribojimo ir neveiksnio tam tikrose srityse nustatymo byloje, taip pat ir nuo praktikos tokiose byloje, kuriose galėtų būti ginčijami su pagalba sudaryti sandoriai (t. y. esant sudarytai sutarčiai dėl pagalbos atitinkamoje srityje teikimo) dėl asmens negalėjimo tinkamai suprasti ir / ar įvertinti sudaryto sandorio sąlygų ar teisinių pasekmių.

Atkreiptinas dėmesys, kad asmuo, kuriam teikiama pagalba, sutartį dėl pagalbos teikimo priimant sprendimus turi teisę sudaryti ne tik su vienu, bet ir

su keliais pagalbą teikiančiais asmenimis. Atsižvelgiant į tai, jog Civilinio kodekso pataisose įstatymų leidėjas nenurodė maksimalaus šios sutarties šalių skaičiaus, vadovaujantis sutarčių laisvės principu bei bendrosiomis sutarčių teisės normomis, galimas sutarties dėl pagalbos priimant sprendimus šalių daugetas, tačiau – tik pagalbą teikiančios šalies.

Asmenų, kuriems teikiama pagalba, daugetas sutartyje iš esmės pernelyg apsunkintų sutartį bei, tikėtina, nepateisintų sutarties tikslo – asmeniniu pasitikėjimu grindžiamos pagalbos teikimas tose srityse, kuriose konkrečiam asmeniui dėl individualių jo psichikos, sveikatos būklės ar kitų priežasčių sunku priimti geriausiai jo interesus atitinkančius sprendimus.

Taigi sutartis turėtų būti individualizuojama pagal sutartį dėl pagalbos teikimo sudarančio asmens individualius poreikius, jo būklę bei vadovaujantis jo asmeninio pasitikėjimo santykiu su pagalbą teikiančiu asmeniu ar asmenimis. Atsižvelgiant į visa tai, viena sutartis dėl pagalbos teikimo keliems asmenims neturėtų būti sudaroma.

Sutartyje, kuria dėl pagalbos teikimo priimant sprendimus susitariama su keliais pagalbą teikiančiais asmenimis, gali būti nurodoma tiek visų pagalbą teikiančių asmenų vienodos funkcijos visose srityse, kuriose pageidaujama pagalbos teikimo, tiek individualizuojant kiekvieno iš pagalbą teikiančio asmens funkcijas, padedant asmeniui priimti sprendimus skirtingose srityse. Pagalbą teikiančių asmenų funkcijos nurodomos vadovaujantis sutartį dėl pagalbos priimant sprendimus sudarančio asmens pareiškimais, siekiant maksimalaus jo interesų garanto.

Sutarties pagrindu teikiama pagalba įvairiose srityse galėtų apimti, pavyzdžiui: sprendimui priimti reikalingos informacijos rinkimą; informacijos pateikimą asmeniui priimtinais būdais ir forma; galimų sprendimo alternatyvų nurodymą ir jų rezultatų aptarimą; asmens sprendimo išreiškimą tretiesiems asmenims priimtinais būdais ir kitus aspektus⁹.

Pagalbą teikiantis asmuo turi vengti savo ir asmens, kuriam teikiama pagalba, interesų konflikto (Civilinio kodekso 3.279¹ straipsnio 3 dalis). Tad sutartimi dėl pagalbos priimant sprendimus pagalbą teikiančiam asmeniui būtina išaiškinti pareigą vengti interesų konflikto, tiek ir pats asmuo turi įsipareigoti tokio interesų konflikto vengti. Jei teikiant pagalbą kilo interesų konfliktas, *mutatis mutandis* taikomos šio kodekso 2.135 straipsnio nuostatos („jeigu atstovas, pažeisdamas suteiktas teises, sudaro atstovaujamojo interesams prieštaraujantį sandorį, toks sandoris atstovaujamojo reikalavimu gali būti pripa-

⁹ Aiškinamasis raštas.

žintas negaliojančiu, jeigu trečiasis asmuo apie tokį interesų konfliktą žinojo ar turėjo žinoti. Asmuo tuo pat metu negali būti abiejų sandorio šalių atstovu. Tačiau ši nuostata netaikoma vykdant prievolės, taip pat kai abi sandorio šalys aiškiai išreiškia savo valią, kad atstovas veiktų dėl jų abiejų interesų“).

Sutarties forma ir registravimas

Visi su veiksnio tam tikroje srityje ribojimu ar neveiksnio tam tikroje srityje nustatymu susiję klausimai pavesti spręsti teismui. Tuo tarpu sutarties dėl pagalbos priimant sprendimus sudarymas taip pat yra susijęs su asmens veiksnio įgyvendinimu tam tikroje srityje. Tačiau šiuo atveju, atsižvelgiant į esminį reikalavimą – sutartį sudarantis asmuo turi būti veiksnus toje srityje ar srityse, kurias apima sudaroma sutartis, bei į tai, jog įstatymų leidėjas leidžia asmeniui, kuriam dėl psichikos sutrikimo arba dėl kitų aplinkybių (amžiaus, ligos ar kitų) sudėtinga priimti geriausiai jo interesus atitinkančius sprendimus, laisva valia nuspręsti, ar jis pageidauja sudaryti sutartį dėl pagalbos priimant sprendimus (t. y. nėra įtvirtinto imperatyvaus reikalavimo atitinkamais atvejais skirti pagalbą teikiančią asmenį), bei laisvai susitari, kokio pobūdžio pagalba atitinkamose srityse ir kaip jam bus teikiama, įstatymų leidėjas, pasitelkęs trečiojo asmens – notaro, kuris gali kvalifikuotai ir objektyviai įvertinti šios sutarties sudarymo aplinkybes bei nustatyti geriausiai asmenų interesus atitinkančią jos turinį – vaidmenį užtikrino, kad veiksnus, tačiau negalią turinčio, asmens interesai būtų maksimaliai apsaugoti ir be teismo įsikišimo. Kartu notaro, kaip objektyvaus sandorį sudarančių šalių interesų garantu, dalyvavimu bus užtikrinti ir kitos sandorio šalies – pagalbą teikiančio asmens interesai, sandorėje nurodant tikslius pagalbą teikiančio asmens įsipareigojimus sutartį dėl pagalbos teikimo sudarantiems asmeniui.

Taigi sutartys dėl pagalbos priimant sprendimus sudaromos, jų sąlygų pakeitimai bei pabaiga tvirtinama notarine forma (Civilinio kodekso 3.2791 straipsnio 2 dalis, 3.279³ straipsnio 1 dalis).

Būtina pažymėti, kad šių sutarčių notarinio tvirtinimo funkcija pavesta ne tik notarams, bet ir konsuliniais pareigūnams, siekiant užtikrinti išvykusią Lietuvos Respublikos piliečių teisę nevaržomai ir prieinamai įgyvendinti visus su jų teisiniu veiksniumu susijusius sprendimus.

Vadovaujantis Civilinio kodekso 3.279¹ straipsnio 2 dalimi, sutartys dėl pagalbos priimant sprendimus ar jų pakeitimai registruojami Neveiksnų ir ribotai

veiksnų asmenų registre. Sutarčiai dėl pagalbos priimant sprendimus ar jos pakeitimams įregistruoti reikalingus duomenis Neveiksnų ir ribotai veiksnų asmenų registrai pateikia šią sutartį ar jos pakeitimus patvirtinęs notaras ar konsulinis pareigūnas Neveiksnų ir ribotai veiksnų asmenų registro nuostatų nustatyta tvarka. Sutartis dėl pagalbos priimant sprendimus prieš trečiuosius asmenis gali būti panaudota ir jiems sukelia teises pasekmes tik tuo atveju, jei ji įregistruota Neveiksnų ir ribotai veiksnų asmenų registre.

Sutarties pakeitimas, nutraukimas, išregistravimas

Bet kuri iš sutarties dėl pagalbos priimant sprendimus šalių gali kreiptis į notarą ar konsulinį pareigūną ir pateikti pareiškimą dėl sutarties nutraukimo; pareiškimą dėl sutarties dėl pagalbos priimant sprendimus nutraukimo tvirtina notaras ar konsulinis pareigūnas (Civilinio kodekso 3.2793 straipsnio 1 dalis).

Sutartis dėl pagalbos priimant sprendimus sudaroma pagal poreikį ir iš esmės neribotam laikui. Sutarties pasibaigimas ar nutraukimas galėtų būti siejamas su išnykusiomis aplinkybėmis, lėmusiomis sutarties sudarymo poreikį, pasikeitusiais šalių tarpusavio santykiais, pasitikėjimu ar su bet kurios iš šalių išreikšta valia atsisakyti bendradarbiavimo sutarties pagrindu dėl bet kokių kitų priežasčių. Tad sutarties šalims palikta visiškai laisvė tiek susitari dėl sutarties pabaigos, sudarant notarinės formos susitarimą, tiek sutartį nutraukti bet kurios iš šalių iniciatyva vienašaliu notarine forma patvirtintu pareiškimu.

Pareiškimą dėl sutarties dėl pagalbos priimant sprendimus nutraukimo patvirtinęs notaras ar konsulinis pareigūnas Neveiksnų ir ribotai veiksnų asmenų registro nuostatų nustatyta tvarka pateikia Neveiksnų ir ribotai veiksnų asmenų registruoti duomenis, reikalingus šios sutarties nutraukimo faktui įregistruoti (Civilinio kodekso 3.279³ straipsnio 1 dalis).

Teorinis Civiliniame kodekse numatytas sutarties dėl pagalbos priimant sprendimus reglamentavimas leidžia teigti, kad tais atvejais, kai pagalbą teikiantis asmuo atsisako toliau teikti pagalbą, sutartis dėl pagalbos priimant sprendimus gali būti tiek nutraukta (šalių susitarimu ar vienašaliu šalies pareiškimu), tiek pakeista, pakeičiant sutarties šalis. Žinoma, sutarties šalių pasikeitimas galimas tais atvejais, kai esamos sutarties turinys iš esmės visiškai atitinka tiek asmens, sudariusio sutartį, tiek naujojo pagalbą teikiančio asmens interesus. Kitais atvejais, jei sutarties turinys koreguotinas, tikslingiau būtų sudaryti naują sutartį dėl

pagalbos priimant sprendimus, o ankstesniąją sutartį nutraukti. Tuo tarpu kaip sutarties šalių pasikeitimo klausimas bus išspręstas praktikoje, šiuo metu kol kas nėra aišku – išlieka klausimas, ar praktiškai bus įmanoma realizuoti šalių pasikeitimo klausimą registro sistemoje, ar visgi visais pagalbą teikiančio asmens pasikeitimo atvejais reikės pradinę sutartį nutraukti ir sudaryti bei įregistruoti naują sutartį.

Sutarties dėl pagalbos priimant sprendimus nutraukimo faktas prieš trečiuosius asmenis gali būti panaudotas ir jiems sukelia teises pasekmes tik tuo atveju, jei jis įregistruotas Neveiksnių ir ribotai veiksmų asmenų registre (Civilinio kodekso 3.279³ straipsnio 2 dalis).

Sprendimų, priimtų naudojantis pagalba, teisinė galia ir teisinės pasekmės

Vadovaujantis Civilinio kodekso 3.279² straipsnio 1 dalimi, asmens, sudariusio sutartį dėl pagalbos teikimo priimant sprendimus, sprendimai yra *jo asmeniniai*. Taigi, nors įstatymų leidėjas ir pripažįsta, kad asmeniui tam tikrai atvejais gali būti sudėtinga savarankiškai priimti geriausiai jo interesus atitinkančius sprendimus, tačiau sutarties dėl pagalbos teikimo priimant sprendimus teisinio instituto pagrindu tokiam asmeniui suteikiama teisinė galimybė išvėšinti šiuos jo patiriamus sunkumus dėl savarankiško sprendimų priėmimo ir kartu, gavus pagalbą / patarimą konkrečiu klausimu, priimti sprendimą savarankiškai. Būtent šiuo aspektu sutartis dėl pagalbos priimant sprendimus iš esmės skiriasi nuo šiuo metu galiojančio reglamentavimo dėl asmenų, kurių veiksnumas apribotas, sandorių sudarymo. Civilinio kodekso 2.11 straipsnio 2 dalyje numatyta, kad daugelį sandorių, išskyrus smulkius buitinius, asmuo sudaro tik turėdamas rūpintojo sutikimą (kitą variantą, išskyrus Civiliniame kodekse numatytas išimtis, sudaro tik tuos sandorius, kuriems pritaria rūpintojas arba tik tuos, kuriems pritaria ir rūpintojas, ir dar yra gautas teismo leidimas). Tuo tarpu šios sutarties atveju, kadangi asmens veiksnumas yra visiškai neapribotas arba neapribotas tose srityse, kurias apima sudaroma sutartis dėl pagalbos teikimo, sprendimus asmuo priima pats, nors ir su pagalba, tačiau asmeniškai įvertinęs sudaromo sandorio ar atliekamo veiksmo prasmę bei teises pasekmes, ir pagalbą teikiančio asmens sutikimas (juo labiau – teismo leidimas) nereikalaujamas. Šiuo atveju asmuo tik privalo pasinaudoti teikiama pagalba tam tikroje srityje. Tad atitinkamam sandoriui sudaryti ar kitiems veiksams atlikti būtina nustatyti, ar iki sprendimo

priėmimo asmuo pasinaudojo pagalba šioje srityje, t. y. būtina konstatuoti pagalbos suteikimo (arba jos nesuteikimo) faktą.

Fizinio asmens, kuris sprendimus tam tikroje srityje priima naudodamasis pagalba, toje srityje nesinaudojant pagalba sudarytas sandoris gali būti pripažintas negaliojančiu Civiliniame kodekse numatytais sandorių negaliojimo pagrindais pagal pagalbą teikiančio asmens ar prokuroro ieškinį (Civilinio kodekso 1.85 straipsnio 2 dalis). Jeigu toks sandoris pripažįstamas negaliojančiu, pagal analogiją taikomos Civilinio kodekso 1.84 straipsnio 3 dalies nuostatos, t. y. taikoma restitucija arba kyla kitos Civilinio kodekso 1.80 straipsnio 2 dalyje numatytos pasekmės, bei veiksnioji (kita) sandorio šalis privalo atlyginti antrajai šaliai (asmeniui, sudariusiam sutartį dėl pagalbos priimant sprendimus) šios turėtas išlaidas, taip pat jos turto netekimą ar sužalojimą, jeigu veiksnioji šalis žinojo arba turėjo žinoti, kad antroji šalis sudarė sandorį nesinaudodama pagalba šioje srityje.

Taigi, nors asmuo, sudaręs sutartį dėl pagalbos teikimo, yra veiksnus, šios sutarties sudarymo faktas suponuoja tam tikrą asmens sprendimų atitinkamose srityse savarankiško priėmimo ribojimą – numatyta teisė pagalbą teikiančiam asmeniui ar prokurorui kreiptis į teismą dėl nesinaudojant pagalba sudaryto sandorio pripažinimo negaliojančiu. Tačiau, atsižvelgiant į tai, kad asmuo, sudaręs sandorį tam tikroje srityje, šioje srityje visgi yra veiksnus, pagalbą teikiančio asmens ir prokuroro teisė ginčyti sandorį yra ribota – sandoris srityje, kurioje asmuo priima sprendimus naudodamasis pagalba, sudarytas nesinaudojant pagalba šioje srityje, negaliojančiu gali būti pripažintas tik bendraisiais sandorių negaliojimo pagrindais.

Atsižvelgiant į tai, kad asmuo, sudaręs sutartį dėl pagalbos priimant sprendimus, yra veiksnus ir sprendimus priima asmeniškai, atsakomybė dėl asmens, sudariusio sutartį dėl pagalbos priimant sprendimus, sprendimų ir jų pagrindu atliktų veiksmų tenka asmeniui, kuris priėmė sprendimus (Civilinio kodekso 3.279² straipsnio 2 dalis). Taigi sudaręs sutartį asmuo prieš trečiuosius asmenis atsako asmeniškai. Tuo tarpu jei pagalbą teikiantis asmuo netinkamai vykdo savo pareigas, piktnaudžiauja savo teisėmis bei padėtimi ir netinkamai teikia pagalbą, dėl ko asmuo, sudaręs atitinkamą sandorį, vadovaudamasis suteikta pagalba, patiria neigiamas pasekmes, asmuo, sudaręs sutartį dėl pagalbos priimant sprendimus, turi teisę sutartį nutraukti bei reikalauti nuostolių atlyginimo bendraisiais sutarčių nevykdymo ar netinkamo vykdymo ir civilinės atsakomybės pagrindais.

Sutartyje dėl pagalbos priimant sprendimus šalys

galėtų susitarti dėl tam tikrų sutarties nevykdymo ar netinkamo vykdymo pasekmių ir / ar dėl nuostolių atlyginimo. Tik diskutuotinas klausimas, kiek detalai tai turėtų būti aptarta? Žinoma, įvertinti būtina kiekvienu individualiu atveju ir ypač atsižvelgiant į tai, kad sutartis sudaroma asmeninio pasitikėjimo pagrindu. Tačiau būtent dėl šios sutarties itin asmeninio subjektiškumo ypatumų (t. y. kad sutartį sudarančios šalys sutarties sąlygas vertina per asmeninių santykių ir pasitikėjimo prizmę), tikėtina, kad detalai aptartos sutarties nevykdymo ar netinkamo vykdymo teisinės pasekmės gali nepagrįstai apriboti ar sumažinti vienos iš šalių (ypač silpnesniosios – asmens, sudarančio sutartį dėl pagalbos priimant sprendimus) reikalavimų mastą, palyginti su įstatymuose numatytomis reikalavimo teisėmis ir apimtimi. Tad sutarties nuostatos, numatančios šalių atsakomybę, turėtų būti parenkamos labai atidžiai.

Sutartis dėl pagalbos priimant sprendimus, sutarties pakeitimai bei sutarties pabaiga prieš trečiuosius asmenis gali būti panaudoti ir jiems sukelia teisinės pasekmės tik tuo atveju, jei sutartis, jos pakeitimai ar pabaiga atitinkamai įregistruoti Neveiksnių ir ribotai veiksnių asmenų registre. Būtina pažymėti, kad Neveiksnių ir ribotai veiksnių asmenų registras yra ne viešas. Registro duomenis teisės aktų nustatytoms funkcijoms atlikti turi teisę gauti tik ribotas Neveiksnių ir ribotai veiksnių asmenų registro nuostatuose (48 punktas) numatytas subjektų ratas.

Sutarčių dėl pagalbos priimant sprendimus vykdymą bei pagalbą teikiančių asmenų veiklą prižiūrės ir kontroliuos Civilinio kodekso 3.241 straipsnio 1 dalyje nurodytos globos ir rūpybos institucijos.

Lietuva viena iš nedaugelio Europos valstybių, įgyvendindama Konvencijos nuostatas, numatė tokio pobūdžio institutą. Iš esmės analogiškas Lietuvoje įsigaliosiančiam sutarties dėl pagalbos priimant sprendimus institutui yra įtvirtintas Čekijoje, joje nuo 2014 m. sausio 1 d. įsigaliojo Civilinio kodekso pakeitimai, kuriais buvo įtvirtintas „pagalbos priimant sprendimus“ institutas. Esminis skirtumas lyginant šias Lietuvoje ir Čekijoje įtvirtintas teisinės priemonės yra tas, kad Čekijoje yra numatytas pagalbos priimant sprendimus atlygintumas, ko nėra Lietuvoje. Taip pat Čekijoje tokia sutartis įsigalioja tik tuomet, kai ją patvirtina teismas¹⁰. Žinoma, atlygintinumo klausimas gali būti diskutuojamas ir nuo 2016 m. sausio 1 d. Lietuvoje įsigaliosiančios sutarties kontekste. Įstatymų leidėjas nėra to uždraudęs. Tačiau atsižvelgiant į tai, kad Lietuvoje ši sutartis sudaroma

išimtinai tik asmeninio pasitikėjimo pagrindu, tikėtina, kad atlyginimo už teikiamą pagalbą numatymas būtų nesuderinamas su geros valios, atjautos ir moralės principais.

Išankstinis nurodymas

Civilinio kodekso 2.1371 straipsnio 1 dalyje įtvirtintas teisinio instituto „išankstinis nurodymas“ turinys: „Pilnametis veiksnus fizinis asmuo gali pateikti išankstinį nurodymą, kaip turėtų būti tvarkomi klausimai dėl jo turtinių ir asmeninių neturtinių teisių ir pareigų įgyvendinimo tuo atveju, jei jis ateityje būtų pripažintas neveiksniu tam tikroje srityje ar ribotai veiksniumi tam tikroje srityje.“

Šio visiškai naujo teisinio instituto įtvirtinimu žengtas tam tikra prasme revoliucinis žingsnis realizuojant fizinių asmenų teisinį veiksnumą. Įgyvendinant Konvencijos reikalavimus užtikrinti negalią turinčių asmenų galimybę maksimaliai savarankiškai dalyvauti subjektinio veiksnumo realizavimo procese, šiuo teisiniu institutu išplėstos ne tik negalią turinčių, bet ir visiškai sveikų asmenų subjektinės galimybės paveikti teisinius procesus ir sprendimus tuo atveju, jei asmuo būtų pripažintas neveiksniu tam tikroje srityje ar asmens veiksnumas tam tikroje srityje būtų apribotas.

Išankstinio nurodymo institutu Lietuva įteisins kitose Europos valstybėse jau galiojančių vadinamųjų ilgalaikių įgaliojimų analogiją. Šiuo metu jau ne vienoje Europos valstybėje yra sudarytos teisinės sąlygos pažeidžiamų asmenų interesus maksimaliai užtikrinti dar tuomet, kai asmuo yra visiškai veiksnus, suteikiant asmeniui galimybę iš anksto savarankiškai nuspręsti dėl pagrindinių tolesniam jo gyvenimui, pripažinus jį neveiksniu ar ribotai veiksniumi tam tikroje srityje, turėsiančių įtakos veiksnių, tokių kaip turtinių reikalų įgyvendinimas, sveikatos priežiūros priemonių pasirinkimas, globėjo / rūpintojo pasirinkimas, taip pat asmenines neturtines teises įgyvendinsiančio asmens pasirinkimas ir kt. Pavyzdžiui, kaimyninėje Latvijoje nuo 2013 m. liepos 1 d. įsigaliojusiais civilinio įstatymo pakeitimais buvo įteisintas „išankstinių įgaliojimų suteikimo“ institutas, kuriuo sudaromos galimybės asmeniui įgalioti kitą asmenį tvarkyti jo turtinius ir asmeninius neturtinius reikalus tuo atveju, jei įgaliotojas dėl sveikatos problemų, kitų priežasčių ar sąlygų taptų nepajėgus suprasti ar kontroliuoti savo veiksmus¹¹; Čekijoje nuo

10 Prieiga per internetą: <http://www.the-vulnerable.eu/Answers.aspx?c=-cz&q=1> (prisijungta 2015 11 16).

11 Prieiga per internetą <http://www.the-vulnerable.eu/Answers.aspx?c=-l-v&q=1> (prisijungta 2015 11 16).

2014 m. sausio 1 d. įsigaliojo Civilinio kodekso pakeitimai, kurias buvo įtvirtintas „išankstinio pareiškimo“ institutas, numatantis galimybę asmeniui jo būsimo neveiksmo atveju nustatyti, koku būdu turi būti tvarkomi jo reikalai, ir pavesti tai konkrečiam asmeniui, arba numatyti, kad jis pageidauja paskirti jam teisinį globėją¹². „Ilgalaikiai įgaliojimai“ taip pat yra įtvirtinti Vokietijos, Austrijos, Prancūzijos ir dar kelse kitose Europos valstybėse, tačiau savo esme šių valstybių numatyti teisiniai instrumentai kiek labiau nutolę nuo Lietuvoje įsigaliosiančio išankstinio nurodymo instituto, tuo tarpu Latvijoje ir Čekijoje įtvirtintos teisinės priemonės panašiausios į Lietuvos išankstinio nurodymo institutą. Kaimyninėse Estijoje ir Lenkijoje analogiškų teisinių priemonių teisinė sistema visai nenumato.

Išankstinis nurodymas Lietuvos teisinėje sistemoje galėtų būti vertinamas kaip tarpinis teisinis institutas, užpildęs teisinį veiksmo įgyvendinimo vakuumą tarp įgaliojimo ir testamento. Įgaliojimu laikomas rašytinis dokumentas, asmens (įgaliotojo) duodamas kitam asmeniui (įgaliotiniui) atstovauti įgaliotojui nustatant ir palaikant santykius su trečiaisiais asmenimis (Civilinio kodekso 2.137 straipsnio 1 dalis), t. y. įgyvendinamas asmens teisinis veiksmas per atstovą, kai įgaliotojas yra visiškai veiksnus, tačiau dėl tam tikrų su veiksmo apribojimus nesusijusių veiksmų asmuo pats negali tam tikrų veiksmų atlikti tiesiogiai; asmens veiksmo apribojimas lemia įgaliojimo pasibaigimą (Civilinio kodekso 2.147 straipsnio 1 dalis 6 punktą). Testamentu veiksnus ir savo veiksmų reikšmę bei pasekmes visiškai suvokiantis asmuo gali pateikti tam tikrus patvarkymus, kuriais tretieji asmenys privalės vadovautis, tačiau išimtinai tik dėl turto bei turtinių ir neturtinių teisių ir pareigų, kurios gali būti pavaldimos jam mirus (Civilinio kodekso 5.16, 5.19 straipsniai). Tuo tarpu išankstinis nurodymas (priešingai nei paprastas įgaliojimas) ne tik galios tuo atveju, jei asmuo pripažįstamas neveiksmiu tam tikroje srityje ar ribotai veiksmiu tam tikroje srityje, bet jis net ir įsigalios tik tuo atveju, jei asmuo bus pripažintas neveiksmiu tam tikroje srityje ar ribotais veiksmiu tam tikroje srityje, ir galios jame nustatytą terminą arba iki bus panaikintas teismo sprendimas, kuriuo asmuo pripažintas neveiksmiu ar ribotai veiksmiu tam tikroje srityje (Civilinio kodekso 2.1371 straipsnio 4 dalis), taigi, praktiškai gali galioti iki asmens mirties.

Asmenys, galintys pateikti išankstinį nurodymą

Įstatymų leidėjas buvo numatęs, kad šia priemone galėtų pasinaudoti veiksnius fiziniai asmenys, kurių veiksmas dėl progresuojančios ligos ar kitų aplinkybių ateityje gali būti apribotas ar jie gali būti pripažinti neveiksniais. Šia priemone taip pat galėtų pasinaudoti asmenys, kuriems taikomos veiksnumą ribojančios priemonės ligos paūmėjimo laikotarpiais¹³. Tačiau vertinant išankstinio nurodymo turinį, koks jis įtvirtintas nuo 2016 m. sausio 1 d. įsigaliosiančiuose Civilinio kodekso pakeitimuose, galima teigti, kad išankstinio nurodymo institutu turės teisę pasinaudoti ne tik negalią turintys ar įvairiomis ligomis sergantys asmenys, bet ir visiškai sveiki asmenys. Kitaip nei sudarant sutartį dėl pagalbos priimančiam sprendimui, išankstinio nurodymo pateikimo metu nekeliamas ir neturėtų būti vertinamas išankstinį nurodymą pateikiančio asmens turimų sveikatos sutrikimų klausimas.

Asmuo, galintis pateikti išankstinį nurodymą, turi būti:

- pilnametis ir
- visiškai veiksnus visose srityse.

Kitaip tariant, išankstinio nurodymo teisiniu institutu gali pasinaudoti tik absoliutų teisinį veiksmumą turintys asmenys. Tik visiškai veiksnus asmens pateiktu išankstiniu nurodymu iš esmės bus pasiektas šio teisinio instituto tikslas – įtvirtinti nurodymai, kuriais turėtų vadovautis visi asmenys ir institucijos, atliekantys veiksmus dėl išankstinį nurodymą pateikio asmens turtinių ir asmeninių neturtinių teisių ir pareigų įgyvendinimo, tuo atveju, jei jis ateityje būtų pripažintas neveiksmiu tam tikroje srityje ar ribotai veiksmiu tam tikroje srityje. Tuo tarpu teisinio veiksmo apribojimo egzistavimas lemtų, kad asmuo tam tikroje srityje (kurioje veiksmas apribotas) išankstinio nurodymo pateikti nebegali, tokiu būdu išankstinio nurodymo teisinis institutas būtų įgyvendintas ne visa apimtimi.

Išankstinio nurodymo turinys

Vienintelis išankstinio nurodymo pateikimo pagrindas – asmens valia pateikti išankstinį nurodymą. Jokie kiti kriterijai, išskyrus visišką asmens veiksmumą bei laisvą valios išraišką, neturi ir negali būti vertinami.

Vadovaujantis Civilinio kodekso 2.137¹ straipsnio 2 dalimi, išankstiniame nurodyme asmuo gali:

12 Prieiga per internetą <http://www.the-vulnerable.eu/Answers.aspx?c=c&q=1> (prisijungta 2015 11 16).

13 Aiškinamasis raštas.

- 1) nurodyti asmenis, kuriuos pageidauja, kad teismas skirtų jo globėjais arba rūpintojais, jei jis būtų pripažintas neveiksniu tam tikroje srityje ar ribotai veiksniu tam tikroje srityje;
- 2) nurodyti asmenis, kurių teismas neturėtų skirti jo globėjais arba rūpintojais, jei jis būtų pripažintas neveiksniu tam tikroje srityje ar ribotai veiksniu tam tikroje srityje;
- 3) pareikšti valią dėl gyvenamosios vietos (apgyvendinimo globos (rūpybos) institucijoje);
- 4) nurodyti konkretų asmenį, kuris spręstų klausimus dėl jo turtinių ir asmeninių neturtinių teisių ir pareigų įgyvendinimo;
- 5) pateikti kitus nurodymus;
- 6) išankstiniame nurodyme taip pat gali būti numatytas išankstinio nurodymo galiojimo terminas.

Taigi, pateikęs išankstinį nurodymą, asmuo įgyja galimybę užsitikrinti, kad apribojus jo veiksnumą arba jį pripažinus neveiksniu tam tikroje srityje, būtų paisoma ankstesnės asmens valios dėl jo gyvenamosios vietos, turtinių ir asmeninių neturtinių teisių bei pareigų įgyvendinimo.

Tai ganėtinai platus spektras sričių, kurias asmuo gali paveikti savo neveiksnumo ar riboto veiksnumo atveju ateityje. Tokį platų išankstinių ilgalaikių įgaliojimų sričių spektrą numato ir Čekijos bei Latvijos teisinės sistemos. Tuo tarpu daugumoje kitų Europos valstybių veiksnus asmuo, naudodamasis atitinkamais teisiniais instrumentais, galėtų daryti įtaką tik tokioms sritims, kaip, pavyzdžiui, sveikatos priežiūros priemonių pasirinkimas, konkrečių turtinių reikalų tvarkymas ir jų tvarkymo būdai, juos tvarkyti pavesto asmens nurodymas, tačiau pareikšti įpareigojančio nurodymo dėl globėjo pasirinkimo jiems nesuteikiama galimybė, numatyta tik kad į pareikštą pageidavimą atsižvelgiama priimant teismo sprendimus dėl globėjo paskyrimo (pavyzdžiui, Austrijoje, Prancūzijoje).

Išankstinio nurodymo sudarymo forma ir registravimas

Vadovaujantis Civilinio kodekso 2.137¹ straipsnio 3 dalimi, išankstiniams nurodymams privaloma notarinė forma; išankstinius nurodymus turi teisę tvirtinti notari ir Lietuvos Respublikos konsuliniai pareigūnai.

Išankstiniai nurodymai registruojami Neveiksnių ir ribotai veiksniais asmenų registre. Notari ir konsuliniai pareigūnai Neveiksnių ir ribotai veiksniais asmenų registro nuostatų nustatyta tvarka pateikia Neveiksnių ir ribotai veiksniais asmenų registruoti duomenis apie

pateiktus, pakeistus ir panaikintus išankstinius nurodymus (Civilinio kodekso 2.137² straipsnio 2 dalis).

Taigi teisinę galią turi ir teisinės pasekmės sukelti tik notarine tvarka patvirtinti ir Neveiksnių ir ribotai veiksniais asmenų registre įregistruoti išankstiniai nurodymai. Latvijoje, kaip ir Lietuvoje, suteikti išankstiniai įgaliojimai tvirtinami notaro ir registruojami atitinkamame registre¹⁴. Tuo tarpu kitose Europos valstybėse numatytos kelios „ilgalaikių įgaliojimų“ suteikimo formos: pavyzdžiui, Čekijoje galimas rašytinės formos išankstinis pareiškimas, patvirtintas dviejų liudytojų, kurių asmens duomenys nurodomi dokumente, kad su jais būtų galima susisiekti, arba autentiškas dokumentas – tvirtinamas notaro ir registruojamas registre (šios formos reikalaujama, kai nustatomas globėjas)¹⁵; Austrijoje „ilgalaikių įgaliojimas“ turi būti surašytas ranka ir pasirašytas; už kitą asmenį surašytas įgaliojimas turi būti pasirašytas įgaliojimus suteikiančio asmens trijų liudytojų aki-vaizdoje; tie įgaliojimai, kurie apima sveikatos priežiūros klausimus, nuolatinės gyvenamosios vietos pakeitimo ar nuosavybės klausimus, susijusius su neįprastomis ūkinėmis operacijomis, turi būti surašyti prieš advokatą, notarą ar teisimą; taip pat įgaliojimai gali būti notarinės formos¹⁶; Vokietijoje „ilgalaikiams įgaliojimams“ privaloma tik rašytinė forma, tačiau, jei įgaliojimą atstovui pavesti nekilnojamojo turto disponavimo klausimai, įgaliojimas turi būti notarinės formos; „ilgalaikių įgaliojimų“ registravimas neprivalomas, t. y. registracija galima, tačiau tai nėra esminis reikalavimas ar lemiamą įtaką turintis veiksnys¹⁷.

Lietuvoje įstatymų leidėjas atskirai išskyrė būtinąbę registruoti išankstinius nurodymus „notariniame registre“ (Civilinio kodekso 2.137¹ straipsnio 3 dalis). Diskutuotinas klausimas, kokių tikslu šis registravimas akcentuotas Civiliniame kodekse. Vadovaujantis Notariato įstatymo 37 straipsniu, visi notariniai veiksmai registruojami viename notariniame registre; įrašas registre yra įrodymas, kad notarinis veiksmas buvo atliktas. Tad net ir papildomai nenurodžius, išankstinis nurodymas kaip bet kuris kitas notarinis veiksmas būtų įregistruotas notarinių veiksmų registre. Tuo tarpu, atsižvelgiant į tai, kad informacija apie išankstinio nurodymo pateikimą ir jo turinį iki išankstinio nurodymo įsigaliojimo yra konfidenciali,

¹⁴ Prieiga per internetą <http://www.the-vulnerable.eu/Answers.aspx?c=lv&q=1> (prisijungta 2015 11 16).

¹⁵ Prieiga per internetą <http://www.the-vulnerable.eu/Answers.aspx?c=cz&q=1> (prisijungta 2015 11 16).

¹⁶ Prieiga per internetą <http://www.the-vulnerable.eu/Answers.aspx?c=at&q=1> (prisijungta 2015 11 16).

¹⁷ Prieiga per internetą <http://www.the-vulnerable.eu/Answers.aspx?c=de&q=1> (prisijungta 2015 11 16).

bei į tai, kad asmuo gali panaikinti savo išankstinį nurodymą, paduodamas pareiškimą tik išankstinį nurodymą patvirtinusiam notarui ar konsuliniam pareigūnui, tikėtina, jog išankstinis nurodymas turėtų būti registruojamas ne tik notarinių veiksmų registre, bet galbūt kaip tam tikri kiti notaro tvirtinami sandoriai, pavyzdžiui, testamentai, papildomai turėtų būti registruojami atskirame notaro tvarkomame išankstinių nurodymų registre.

Išankstiniai nurodymai sudaromi dviem originaliais egzemplioriais – vienas išankstinio nurodymo egzempliorius duodamas jį pateikusiam asmeniui, o kitas lieka jį patvirtinusioje įstaigoje. Informacija apie išankstinio nurodymo pateikimą ir jo turinį iki išankstinio nurodymo įsigaliojimo yra konfidenciali (Civilinio kodekso 2.137¹ straipsnio 3 dalis).

Išankstinio nurodymo įsigaliojimas ir teisinės pasekmės

Išankstinio nurodymo įsigaliojimas siejamas su asmens veiksnio apribojimo faktu – pagrindas išankstiniam nurodymui įsigaliojti yra teismo sprendimas, kuriuo asmuo pripažintas neveiksniu tam tikroje srityje arba ribotai veiksnium tam tikroje srityje. Išankstinis nurodymas įsigalioja, kai įsiteisėja teismo sprendimas, kuriuo asmuo pripažįstamas neveiksniu tam tikroje srityje arba kuriuo asmuo pripažįstamas ribotai veiksnium tam tikroje srityje (Civilinio kodekso 2.137¹ straipsnio 4 dalis).

Išankstinis nurodymas sukelia teisinę pasekmę ne nuo įsigaliojimo momento, bet jau nuo išankstinio nurodymo pateikimo. Pateiktas, bet dar neįsigaliojęs išankstinis nurodymas privalomas teismams. Vadovaujantis Civilinio kodekso 2.137² straipsnio 3 dalimi bei Civilinio proceso kodekso 466 ir 471 straipsniais, Neveiksnių ir ribotai veiksnų asmenų registre esantys duomenys apie pateiktą išankstinį nurodymą perduodami Neveiksnių ir ribotai veiksnų asmenų registro nuostatų nustatyta tvarka teismui, kai teismas kreipiasi sprendžiamas klausimą dėl asmens veiksnio tam tikroje srityje apribojimo arba pripažinimo neveiksniu tam tikroje srityje. Taigi teismas, priimdamas sprendimą dėl asmens veiksnio tam tikroje srityje apribojimo arba pripažinimo neveiksniu tam tikroje srityje, privalo atsižvelgti ir vadovautis asmens išankstiniame nurodyme išreikšta valia ir užtikrinti, kad teismo sprendimas nepažeistų asmens išankstiniame nurodyme pateiktos valios dėl jo turinių ir asmeninių neturtinių reikalų tvarkymo.

Visiems kitiems asmenims ir institucijoms, atliekantiems veiksmus dėl išankstinį nurodymą pateiku-

sio asmens turinių ir asmeninių neturtinių teisių ir pareigų įgyvendinimo, išankstinis nurodymas galioja kartu su teismo sprendimu, t. y. išankstinis nurodymas įsigalioja nuo teismo sprendimo įsiteisėjimo momento ir galioja tol, kol nepanaikinamas teismo sprendimas, lėmęs išankstinio nurodymo įsigaliojimą (Civilinio kodekso 2.137¹ straipsnio 4 dalis).

Išankstinis nurodymas galioja išankstiniame nurodyme numatytą terminą. Išankstinis nurodymas, kuriame galiojimo terminas nenustatytas, galioja tol, kol panaikinamas teismo sprendimas, kuriuo asmuo pripažintas neveiksniu tam tikroje srityje arba kuriuo asmuo pripažintas ribotai veiksnium tam tikroje srityje (Civilinio kodekso 2.137¹ straipsnio 4 dalis). Taigi, išankstinio nurodymo galiojimas gali būti apibrėžtas:

- konkrečiu išankstiniame nurodyme nurodytu galiojimo terminu; tokiu atveju išankstinis nurodymas galiotų išankstiniame nurodyme nurodytą terminą, arba
- galiojimo termino nenurodant. Tokiu atveju išankstinis nurodymas galiotų įstatymo nustatytą išankstinio nurodymo galiojimo terminą – tol, kol panaikinamas teismo sprendimas, kuriuo asmuo pripažintas neveiksniu tam tikroje srityje arba kuriuo asmuo pripažintas ribotai veiksnium tam tikroje srityje.

Visi asmenys ir institucijos, atliekantys veiksmus dėl išankstinį nurodymą pateikusių asmens turinių ir asmeninių neturtinių teisių ir pareigų įgyvendinimo, privalo vadovautis išankstinio nurodymo nuostatomis, išskyrus atvejus, kai dėl pasikeitusių aplinkybių vadovavimasis išankstiniu nurodymu aiškiai nebeatitinka jį pateikusių asmens interesų. Tai, kad išankstinis nurodymas nebeatitinka jį pateikusių asmens interesų, turi būti konstatuota teismo tvarka. Kreiptis į teismą dėl leidimo nesilaikyti išankstinio nurodymo turi teisę visi suinteresuoti asmenys ar institucijos, kurie turi atlikti veiksmus dėl išankstinį nurodymą pateikusių asmens turinių ir asmeninių neturtinių teisių ir pareigų įgyvendinimo (Civilinio kodekso 2.137¹ straipsnio 5 dalis).

Lietuvoje įsigaliosiančio išankstinio instituto teisinė galia imperatyvi, įpareigojanti trečiuosius asmenis juo vadovautis visu išankstinio nurodymo galiojimo laikotarpiu, o kitose valstybėse „ilgalaikių įgaliojimų“ galiojimas nutrūksta, kai yra paskiriamas globėjas (pavyzdžiui, Vokietijoje¹⁸, Prancūzijoje¹⁹). Taip pat lyginant Lietuvos ir kitų valstybių (išskyrus Latvijos ir Čekijos) įtvirtintas „ilgalaikių įgaliojimų“

¹⁸ Prieiga per internetą <http://www.the-vulnerable.eu/Answers.aspx?c=de&q=1> (prisijungta 2015 11 16).

¹⁹ Prieiga per internetą <http://www.the-vulnerable.eu/Answers.aspx?c=fr&q=3> (prisijungta 2015 11 16).

teisines priemonės, Lietuvos išankstinio nurodymo institutas savo esme nustato tam tikras asmens, kuris bus pripažintas neveiksniu ar ribotai veiksniumi, tolesnio gyvenimo gaires, pageidavimus (žinoma, galima nurodyti ir konkrečius detalios aprašytus atliktinus veiksmus), tuo tarpu „ilgalaikią įgaliojimą“ dažniausiai realizuojama atstovavimo funkcija, užtikrinant tam tikrą turtinių ar neturtinių interesų įgyvendinimą.

Išankstinio nurodymo pakeitimas, papildymas ir panaikinimas

Asmuo turi teisę savo išankstinį nurodymą bet kada pakeisti ar papildyti, pateikdamas naują išankstinį nurodymą, arba gali panaikinti savo išankstinį nurodymą, paduodamas pareiškimą išankstinį nurodymą patvirtinusiame notarui ar konsuliniam pareigūnui. Esminė sąlyga šiems veiksams atlikti – asmens, pateikusio išankstinį nurodymą, veiksnumas. Pakeistas, papildytas ar panaikintas gali būti tik tas išankstinis nurodymas, kuris nėra įsigaliojęs.

Vadovaujantis Civilinio kodekso 2.137³ straipsnio 1 ir 2 dalimis, asmuo turi teisę savo išankstinį nurodymą bet kada pakeisti ar papildyti pateikdamas naują išankstinį nurodymą; vėliau pateiktas išankstinis nurodymas panaikina visą pirmesnį išankstinį nurodymą ar jo dalį, kuri prieštarauja vėliau pateiktam išankstiniam nurodymui. Lingvistiškai aiškinant įstatymų leidėjo įtvirtintas išankstinio nurodymo instituto nuostatas, galima teigti, kad asmuo naudodamasis įstatymų suteiktomis teisėmis, gali pateikti tiek išankstinių nurodymų, kiek jis pageidauja. Visi vėlesni išankstiniai nurodymai bus laikomi atitinkamai pirmesnį išankstinį nurodymą pakeičiančiais ar papildančiais išankstiniais nurodymais.

Išankstinis nurodymas gali būti bet kada panaikintas asmens pareiškimu, patvirtintu notarine forma. Esminis reikalavimas – pareiškimas dėl išankstinio nurodymo panaikinimo paduodamas išankstinį nurodymą patvirtinusiame notarui ar konsuliniam pareigūnui (Civilinio kodekso 2.137³ straipsnio 3 dalis). Sistemai aiškinant Civilinio kodekso 2.137³ straipsnio 1 ir 3 dalis, darytina išvada, kad naują išankstinį nurodymą, kuriuo pakeičiamas ar papildomas pirmesnis išankstinis nurodymas, asmuo gali pateikti pas bet kurį notarą ar konsulinį pareigūną, o pareiškimas dėl išankstinio nurodymo panaikinimo paduodamas tik konkretų išankstinį nurodymą patvirtinusiame notarui ar konsuliniam pareigūnui.

Kritiškai vertinant numatytas išankstinio nurodymo panaikinimo sąlygas, kyla klausimai: (i) kokių

tikslu įstatymų leidėjas įtvirtino tokį reikalavimą? (ii) ką daryti tuo atveju, jei nėra galimybės pareiškimą dėl išankstinio nurodymo panaikinimo pateikti atitinkamą išankstinį nurodymą patvirtinusiame notarui ar konsuliniam pareigūnui?

Atsakant į pirmąjį klausimą, iš esmės, atsižvelgiant į tai, kad informacija apie išankstinio nurodymo pateikimą iki išankstinio nurodymo įsigaliojimo yra konfidenciali (Civilinio kodekso 2.137¹ straipsnio 3 dalis), reikalavimas pareiškimą dėl išankstinio nurodymo panaikinimo pateikti būtent tam pačiam išankstinį nurodymą patvirtinusiame notarui ar konsuliniam pareigūnui gali būti paaiškinamas ir pateisinamas būtent išankstinio nurodymo iki jo įsigaliojimo konfidencialumo bruožu, t. y. formaliai vertinant įstatymą – iki išankstinio nurodymo įsigaliojimo teisinį pagrindą žinoti, kad išankstinis nurodymas iš viso buvo pateiktas, turi tik pats išankstinį nurodymą pateikęs asmuo ir konkretų išankstinį nurodymą patvirtinęs notaras ar konsulinis pareigūnas. Tuo tarpu kitiems suinteresuotiems asmenims ši informacija tampa žinoma tik įsigaliojus išankstiniam nurodymui.

Antruoju klausimu iškeliama praktinės problemos, kaip panaikinti pateiktą išankstinį nurodymą, jei, pavyzdžiui, išankstinį nurodymą patvirtinęs notaras nebeatlieka notarinių veiksmų (t. y. notaro įgaliojimai yra pasibaigę), notaras laikinai neatlieka notarinių (t. y. notaras atostogauja ar yra laikinai nedarbingas), ar asmuo, išankstinį nurodymą pateikęs užsienyje, sugrįžo į Lietuvą ir nebeturį galimybės pateikti pareiškimo išankstinį nurodymą patvirtinusiame konsuliniam pareigūnui. Atsakant į šiuos klausimus, kiek susiję su pareiškimo pateikimu notarui, reikėtų išskirti pagrindinius momentus – pareiškimo negalima pateikti, nes notaro įgaliojimai yra pasibaigę, ar pareiškimo negalima pateikti todėl, kad notaras laikinai neatlieka notarinių veiksmų. Tais atvejais, kai notaras laikinai neatlieka notarinių veiksmų, išankstinio nurodymo panaikinimo pareiškimo galimybė išlieka – pareiškimą galima pateikti notaro atstovui, jei (kai) notaro atstovas yra paskirtas. Pareiškimo pateikimas notaro, kuris patvirtino konkretų išankstinį nurodymą, atstovui būtų laikomas pateiktu tinkamai (nors ir fiziškai asmenys būtų skirtingi), nes, vadovaujantis Notariato įstatymo 22 straipsnio 8 dalimi, notaro atstovas notarinius veiksmus atlieka atstovaujamojo notaro vardu. Tuo tarpu pareiškimo pateikti laikinai notarinių veiksmų neatliekantį notarą pavaduojančiam notarui nebūtų galima, kadangi, vadovaujantis Notariato įstatymo 22 straipsnio 8 dalimi, pavaduojantis notaras pavadavimo metu notarinius veiksmus atlieka savo vardu, be to, pavaduojantis notaras atlieka tik tuos veiksmus, kurie susiję su pa-

vaduojamojo notaro veiklos teritorijoje atsiradusių palikimu, taip pat su pavaduojamojo notaro sudarytų dokumentų, saugomų pavaduojamojo notaro biure, išdavimu Notariato įstatyme nustatyta tvarka.

Visais kitais atvejais, kai pareiškimo dėl išankstinio nurodymo panaikinimo pateikti notarui negalima, nes notaro įgaliojimai yra pasibaigę, esant tokiam teisiniam reglamentavimui, panaikinti konkretų išankstinį nurodymą pareiškimu nebelieka galimybės. Tokiais atvejais, vadovaujantis Civilinio kodekso 2.1373 straipsnio 1 ir 2 dalimi, išankstinį nurodymą pateikęs asmuo gali kreiptis į bet kurį notarą ar konsulinį pareigūną ir pateikti naują išankstinį nurodymą, kuriuo būtų pakeistas pageidaujamas panaikinti išankstinis nurodymas. Žinoma, šiuo atveju ankstesnis išankstinis nurodymas formaliai (kaip dokumentas) nebūtų panaikintas, tačiau jo turinys, kiek būtų pakeistas vėlesniu išankstiniu nurodymu, būtų negaliojantis. Tad galima teigti, jog iš esmės išankstinio nurodymo panaikinimo (pirmiau pateikto išankstinio nurodymo turinio prasme) tikslas būtų pasiektas.

Analogiškas aukščiau išdėstytam išankstinio nurodymo pakeitimo / panaikinimo būdas siūlytinas ir tais atvejais, kai nėra galimybės pareiškimą dėl išankstinio nurodymo panaikinimo pateikti išankstinį nurodymą patvirtinusiui konsuliniam pareigūnui.

Išvados

Lietuvos Respublikai 2010 m. gegužės 27 d. ratiifikavus Jungtinių Tautų Neįgaliųjų teisių konvenciją (Konvencija) ir jos Fakultatyvųjį protokolą, įgyvendinant Konvencijos nuostatas, nuo 2016 m. sausio 1 d. įsigaliosiančiais Civilinio kodekso pakeitimais atsakyta absoliutaus neveiknumo instituto, iš esmės pakeistas šiuo metu galiojantis riboto veiknumo institutas bei įtvirtinti du visiškai nauji – pagalbos priimant sprendimus ir išankstinio nurodymo – teisiniai institutai.

Sutarties dėl pagalbos priimant sprendimus kaip teisės instituto tikslai yra: (i) pagalbos bei patarimų teikimu skatinti asmenis maksimaliai savarankiškai dalyvauti civiliniuose santykiuose net ir tais atvejais, kai jiems gali būti sudėtinga priimti geriausiai jų interesus atitinkančius sprendimus; (ii) vengti griežtesnių veiknumo ribojimo ar neveiknumo tam tikrose srityse nustatymo priemonių, tokiu būdu eliminuojant asmenį kaip savarankišką teisės subjektą iš dalies jo civilinių interesų sričių; (iii) užtikrinti visų teisės subjektų, nepriklausomai nuo to, su negalia jie ar sveikieji, lygias galimybes dalyvauti civiliniuose teisiniuose santykiuose, o veiknumą riboti tik tuomet,

kai net ir su teikiama pagalba asmuo tam tikrose srityse nebegali priimti geriausiai jo interesus atitinkančių sprendimų.

Sutartis dėl pagalbos priimant sprendimus yra išimtinai asmeniniu pasitikėjimu grindžiamas notarinės formos sandoris, kurį (be kitų keliamų reikalavimų) sudaryti galės tik pilnamečiai ir srityse, kurias apima sudaroma sutartis, veiksnūs fiziniai asmenys.

Sudarant sutartį dėl pagalbos priimant sprendimus būtina nustatyti ir tiksliai įvertinti asmens poreikį sudaryti tokią sutartį, t. y. būtina nustatyti, ar egzistuoja aplinkybės, dėl kurių asmeniui gali būti sudėtinga priimti geriausiai jo interesus atitinkančius sprendimus.

Sutartyje dėl pagalbos priimant sprendimus būtina tiksliai apibrėžti sritis, kuriose pagalba priimant sprendimus yra reikalinga ir bus teikiama.

Sutartį dėl pagalbos teikimo priimant sprendimus sudariusio asmens sprendimai yra jo asmeniniai.

Išankstinio nurodymo institutu įtvirtintos visiškai sveikų asmenų subjektinės galimybės paveikti teisinius procesus ir sprendimus tuo atveju, jei asmuo būtų pripažintas neveiksniu tam tikroje srityje ar asmens veiksnumas tam tikroje srityje būtų apribotas.

Vienintelis išankstinio nurodymo pateikimo pagrindas – asmens valia pateikti išankstinį nurodymą.

Informacija apie išankstinio nurodymo pateikimą ir jo turinį iki išankstinio nurodymo įsigaliojimo yra konfidenciali.

Naujesiems sandoriams numatyta notarinė forma bei privalomas įregistravimas Neveiksnių ir ribotai veiksnų asmenų registre. Teisė šiuos sandorius tvirtinti numatyta tiek notarams, tiek konsuliniam pareigūnams. ■

Tautvydas Miežinis

Asesorius, Vilniaus m. 14-ojo notarų biuro
teisininkas

TĖVŲ TEISĖS IR PAREIGOS, SUSIJUSIOS SU JŲ NEPILNAMEČIŲ VAIKŲ TURTU

1. Nepilnamečio savininko teisinis statusas

Vaiko, kaip savarankiško teisės subjekto, teisinį statusą galutinai įtvirtino 2001 m. liepos 1 d. įsigaliojęs Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (toliau – LR CK), realizavęs tarptautinius Lietuvos Respublikos įsipareigojimus pakeisti požiūrį į nepilnamečį, kaip teisės subjektą, nacionalinėje teisėje, pirmiausia – 1989 m. lapkričio 20 d. Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvenciją (toliau – Vaiko teisių konvencija), Lietuvos Respublikoje ratifikuotą 1995 m. liepos 3 d., kurioje nepilnamečio vaiko teisės apibrėžtos atskirai nuo šeimos, tokiu būdu leidžiant jo poreikius bei interesus įvertinti autonomiškai¹. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (toliau – LAT) dar ankstyvojoje LR CK taikymo ir aiškinimo praktikoje nurodė: „Ratifikavus Vaiko teisių konvenciją ir priėmus Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymą, Lietuvos teisėje įsigaliojo nuostata, kad vaikas yra savarankiškas teisės subjektas, tu-

rintis atskiras bei nuo jo tėvų nepriklausančias teises. Pilnas šių nuostatų realizavimas įtvirtintas naujajame Civiliniame kodekse.“² Minimas 1996 m. balandžio 13 d. įsigaliojęs Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas (toliau – VTAPĮ) svarbus tuo, kad tai buvo bene pirmasis reikšmingas žingsnis link specifinio vaiko teisinio statuso nustatymo nacionalinės teisės lygiu. VTAPĮ įtvirtintos autonomiškos vaiko turinės ir neturinės teisės, o nuo jo įsigaliojimo į vaiką nacionalinėje teisėje pradėta žiūrėti iš kitos perspektyvos: minėto įstatymo 5 straipsnio 2 dalis įtvirtina absoliutų principą, perimtą iš Vaiko teisių konvencijos 3 straipsnio 1 dalies, o vėliau – įtvirtintą LR CK 3.3 straipsnio 1 dalyje, jog aiškinant kitų teisės aktų normas, jų aiškinimas turi atitikti vaiko, kaip specialaus teisės subjekto, teisių bei interesų viršenybės principą – kaip viešąjį interesą, turintį tiesioginės įtakos kuriant, interpretuojant bei taikant tiek materialines, tiek proceso teisės normas.

1 Kairienė B. *Vaiko teisinis statusas: įgyvendinimo problemos* // Socialinių mokslų studijos, 2012, Nr. 4 (4), p. 1444.

2 LAT Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 06 19 nutartis civilinėje byloje „J. Barinova v. I. Bobrovskaja“, Nr. 3K-3-883/2002.

VTAPĮ 12 straipsnio 1 dalis tiesiogiai nustato, jog vaikas turi teisę į nuosavybę, ginamą Lietuvos Respublikos Konstitucijos (toliau – Konstitucija) ir kitų teisės aktų. Įsigaliojus LR CK, užtikrinant vaiko turtinių teisių apsaugą Lietuvos Respublikos civilinėje teisėje, įtvirtintas vaiko ir jo tėvų turto atskirumo principas (LR CK 3.161 straipsnio 4 dalis, 3.185 straipsnis, 3.189 straipsnio 2 dalis), egzistavęs dar 1529, 1566 ir 1588 metų Lietuvos statutuose³. Nepilnamečio teisė turėti atskirą turtą nuo tėvų yra viena pagrindinių jo teisių, o šių asmenų turto atskirumo principas yra absoliutaus pobūdžio, jis galioja nepriklausomai nuo turto rūšies ar jo įgijimo pagrindo, vaiko nuosavybės teisė turi būti ginama ne mažesne apimtimi nei pilnamečių savininkų, traktuojant jį kaip lygiavertį turtinių teisių santykių dalyvį bei užtikrinant visokeriopą jo tiek materialinių, tiek procesinių teisių apsaugą⁴. Pareiga traktuoti vaiką lygiavertiu turtinių teisių subjektu, nepilnamečio nediskrimuojant jo turtinių interesų apsaugos ir užtikrinimo požiūriu, pabrėžiama ir Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau – EŽTT) praktikoje, taikant Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvenciją (toliau – EŽTPLAK), pavyzdžiui, 2009 m. liepos 7 d. sprendime „Stagno v. Belgium“ (pareiškimo Nr. 1062/07)⁵. Formuojamoje praktikoje LAT yra pabrėžęs, kad tėvų ir vaikų turto atskirumo principas, vadovaujantis vaiko interesų viršenybės principu, sukelia tam tikras pareigas tiek patiems tėvams (pavyzdžiui, tvarkyti turtą išimtinai nepilnamečio interesais), tiek tretiesiems asmenims (pavyzdžiui, išieškoti tėvų kreditoriams nukreipti tik į atskirtą tėvų turtą)⁶. Pavyzdžiui, LAT vienoje iš nutarčių santuokos nutraukimo byloje pabrėžė, jog teisingi sutuoktinių kreditoriaus „Swedbank“, AB, argumentai, kad priteisiant vieno iš tėvų išlaikymą nepilnamečiui vaikui tėvų prievolės įvykdymui užtikrinti hipoteka įkeistu konkrečiu jų turtu, iš esmės pažeidžiami kreditoriaus interesai, kadangi tėvams pažeidus užtikrintą prievolę, vadovaujantis LR CK 3.189 straipsnio 2 dalimi, apribojama kreditoriaus teisė patenkinti savo reikalavimą išieškant iš jau vaikui priklausančio įkeisto turto. Teismas pabrėžė, jog šis apribojimas netenka galios vaikui sulaukus

pilnamečystės⁷. Tėvų ir vaikų turto atskirumo principas, kaip pažymi J. Stipeikienė, taip pat reiškia, jog turtinių teisių santykių siejami tėvai ir vaikai neveikia grįžtamojo ryšio principu, pavyzdžiui, teikdami išlaikymą nepilnamečiui vaikui tėvai neįgyja reikalavimo teisės į savo vaiką⁸. Turtą nuosavybės teise vaikas gali įgyti įvairiais būdais: dovanojimo, paveldėjimo, savarankiškai disponuodamas savo uždirbtomis lėšomis ir kt. Vienas jų – teismo priteisto išlaikymo gavimas iš tėvų, nepriklausomai nuo priteisto išlaikymo formos. Konstitucinėje išlaikymo prievolėje nepilnamečis, kaip savarankiškas teisės subjektas, yra kreditorius, turintis teisę reikalauti iš skolininko (tėvo ar motinos) perduoti tam tikrą turtą, perduotas jis yra vaiko nuosavybė, todėl, kaip pažymi LAT, siekiant išvengti dviprasmybių, aiškus vaikų ir tėvų turto atribojimas šio pobūdžio bylų teismo sprendimų rezoliucinėse dalyse turi būti tiesiogiai įvardytas, taip pat išaiškinant tėvui ar motinai teises bei pareigas tvarkant šį vaiko turtą užufukto teisėmis, įtvirtintais LR CK 3.185–3.191 str.⁹ Paminėtina, jog vis dėlto teismų praktikoje išlaikymo vaikui priteisimo bylose pasitaiko atvejų, kada tėvų ir vaikų turto atskirumo principas bei aukščiau nurodytos LAT suformuotos taisyklės ignoruojamos, vaikui teikiama išlaikymą priteisiant kitam iš tėvų, atstovaujančiam nepilnamečiui, pastarojo turtą turinčiam tvarkyti užufukto teise¹⁰.

Apibendrinant teigtina, jog tėvų ir vaikų tarpusavio santykiai, susiję su nepilnamečių vaikų turto valdymu, naudojimu bei disponavimu, grindžiami keletu principų: absoliučiu tėvų ir vaikų turto atskirumu, iš to sekančiu atsakomybės tretiesiems asmenims atribojimu – nepilnamečiai vaikai neatsako pagal jų tėvų kreditorių reikalavimus savo turtu; kadangi nepilnamečiai vaikai dėl savo amžiaus, psichinės ir socialinės brandos stokos neturi visiško veiksnio (išskyrus emancipuotus ir santuoką sudariusius nepilnamečius), nors ir būdami lygiateisiai nuosavybės teisių santykių subjektai, jie negali savarankiškai visa apimtimi įgyvendinti savo teisių bei pareigų, susijusių jiems nuosavybės teise priklausančiu turtu, todėl dažniausiai jas įgyvendina per savo atstovus pagal įstatymą arba jų sutikimu, išskyrus įstatyme numatytas išimtis – sandorius, kuriuos nepilname-

3 Andriulis V. *Lietuvos Statutų (1529, 1566, 1588 m.) šeimos teisė*. Vilnius, 2003, p. 154.

4 LAT Civilinių bylų skyriaus 2011 06 30 teismų praktikos apžvalga „Nepilnamečių turtinių teisių apsauga paveldėjimo teisiniuose santykiuose“ // Teismų praktika, Nr. 35, p. 319.

5 EŽTT 2009 07 07 sprendimas byloje „Stagno v. Belgium“, pareiškimo Nr. 1062/07 [interaktyvus; anglų, prancūzų kalbomis]. Priega per internetą <http://hudoc.echr.coe.int/eng-praccuz?i=003-2794524-3059566#%7B%22itemid%22%3A%22003-2794524-3059566%22%7D>.

6 *Cit. Op. 4*, p. 320.

7 LAT Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 08 06 nutartis civilinėje byloje U. P. ir L. P., Nr. 3K-3-354/2010.

8 Stripeikienė J. *Vaiko, kaip savarankiško teisės subjekto, problema* // Jurisprudencija, 2003, t. 42 (34), p. 16.

9 LAT Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 04 26 nutartis civilinėje byloje I. J. (L.) v. V. U., Nr. 3K-3-302/2006.

10 Pavyzdžiui, Klaipėdos apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 12 23 nutartis civilinėje byloje R. K., L. L. v. D. R., Nr. 2A-1168-479/2010.

čiai sudaro savarankiškai (LR CK 2.7. straipsnio 3 dalis, 2.8 straipsnio 2 dalis). Prioritetinės vaiko teisių bei interesų apsaugos ir gynimo principas lemia ne tik tokį tėvų nuosavybės teisės į jiems patiems priklausantį turtą įgyvendinimo būdą, kuris nepažeidžia nepilnamečio interesų, bet ir suponuoja tam tikrus tėvų veiksmų laisvės ribojimus užtikrinant tinkamą vaiko turtinių teisių įgyvendinimą bei turtinių interesų apsaugą.

2. Nepilnamečio vaiko turto tvarkymas uzufukto teise

Analizuojant tėvų teises bei pareigas, susijusias su jų nepilnamečiui vaikui priklausančiu turto, pažymėtina, jog uzufukto teisės egzistavimas šiuose teisiniuose santykiuose iki LR CK priėmimo nebuvo teisinio reglamentavimo naujovė už Lietuvos Respublikos ribų. Europoje, pavyzdžiui, Nyderlandų Karalystėje, Italijos Respublikoje, Prancūzijos Respublikoje, tėvų uzufukto teisė buvo iki LR CK priėmimo taikomas teisinis instrumentas. Aukščiau nurodytose Europos valstybėse greta tėvų uzufukto teisės tėvai, kaip nepilnamečių atstovai pagal įstatymus, taip pat turi *expressis verbis* išreikštą teisę bei pareigą administruoti vaikų turtą (Prancūzijos Respublikos civilinio kodekso 382 straipsnis¹¹, Nyderlandų Karalystės civilinio kodekso 1:253i straipsnis ir 1:253l straipsnis¹²; Italijos Respublikos civilinio kodekso 320 straipsnis ir 324 straipsnis¹³).

Tėvų uzufukto teisė Lietuvos Respublikos civilinės teisės doktrinoje įvardijama kaip teisinis pagrindas tėvams tvarkyti nepilnamečio turtą – atlikti tuos veiksmus užtikrinant nepilnamečio nuosavybės teisės įgyvendinimą, kurių jis negali atlikti savarankiškai (LR CK 3.185 straipsnis).¹⁴ Lyginamuju požiūriu ši uzufukto teisė yra specifinė, todėl LR CK 3.185–3.191 straipsniai laikytini lex specialis LR CK 4.141–4.159 straipsnių, reglamentuojančių bendrąją uzufukto teisę, atžvilgiu: pavyzdžiui, uzufuktas į vaiko turtą įtvirtintas ne uzufuktoriaus (tėvo ir (ar) motinos) asmeninių poreikių tenkinimo tikslais, o išimtinai uzufukto objekto savininko – nepilname-

čio interesais, ir tik esant minėtų subjektų interesų sutapčiai ši teisė gali būti įgyvendinama visos šeimos naudai (LR CK 3.186 straipsnio 1 dalis, 2 dalis), be minėto skirtumo, tėvų uzufukto teisė, priešingai nei numato LR CK 4.142 straipsnio 4 dalis, pasikeitus turto savininkui neseka paskui turtą, taip pat – kitaip, nei nurodo LR CK 4.142 straipsnio 1 dalis, tėvų uzufukto teisė objekto pagrindu nėra ribojama – vadovaujantis LR CK 3.185 straipsnio 1 dalimi, atsižvelgiant į šios teisės paskirtį, tėvai uzufukto teise valdo ne tik nesunaudojamus kilnojamuosius ar nekilnojamuosius daiktus, bet ir nepilnamečio turimą turtą plačiaja prasme¹⁵. LR CK ketvirtosios knygos normos, reglamentuojančios uzufukto teisę, taikomos tiek, kiek neprieštarauja LR CK trečiosios knygos nuostatomis. Tėvų uzufukto teisės turinys, kaip įvardijama LAT praktikoje bei nurodoma prof. habil. dr. V. Mikėleno, kinta priklausomai nuo turto savininko – vaiko amžiaus ir su juo susijusio veiksnio, nes tik dėl šių priežasčių vaikas negali be atstovo pats įgyti, įgyvendinti ar atsisakyti teisių ir pareigų, o tėvų uzufukto teisę įtvirtinančios LR CK 3.185–3.191 straipsnio nuostatos sistemiskai taikytinos kartu su LR CK 2.7–2.8 straipsniais, atsižvelgiant į tėvų uzufukto teisę ribojančias nepilnamečių teises įstatymo numatytais atvejais savarankiškai sudaryti sandorius savo vardu¹⁶. Įvertinant tėvų uzufukto teisės turinį, ji negali būti įkeista, parduota ar kitokiu būdu perleista ar suvaržyta, iš jos taip pat negali būti išieškoma (LR CK 3.189 straipsnis). Tėvai uzufukto teisėmis tvarko ne visą nepilnamečiui priklausantį turtą – LR CK 3.187 straipsnis nurodo, jog tėvai šios teisės neturi į turtą, vaiko įgytą už jo paties uždirbtas pinigines lėšas, skirtą vaikui lavinti, pomėgiams tenkinti bei laisvalaikui organizuoti, taip pat – jam dovanotą ar jo paveldėtą turtą, kai sutartyje ar testamente buvo sąlyga dėl uzufukto nebuvimo. Vadovaujantis LR CK 5.40 straipsniu, testatorius, testamente nurodęs aukščiau minėtą sąlygą, taip pat gali paskirti testamentą vykdytoją bei nurodyti jam valdyti nepilnamečiui paliktą ir teisės aktų nustatyta tvarka jo priimtą palikimą iki pastarasis sulauks pilnametystės. Manytina, kad vaikui dovanoto ar testamentu su uzufukto išimtimi paliktam turtui, kurio nepilnametis negali tvarkyti savarankiškai, tvarkyti taip pat gali būti skiriamas turto administratorius, įvertinant palikimo ar dovanos sudėtį (pavyzdžiui, vertybiniai popieriai, nekilnojamieji daiktai) bei pagal analogiją taikant

11 1804 03 21 Prancūzijos Respublikos civilinis kodeksas [interaktyvus; anglų kalba]. Prieiga per internetą http://www.legifrance.gouv.fr/content/download/1950/13681/version/3/file/Code_22.pdf.

12 1992 01 01 Nyderlandų Karalystės civilinis kodeksas [interaktyvus; anglų kalba]. Prieiga per internetą <http://www.dutchcivillaw.com/civilcodebook01.htm>.

13 1942 03 16 Italijos Respublikos civilinis kodeksas [interaktyvus; italų kalba]. Prieiga per internetą http://www.jus.unitn.it/cardoza/Obiter_Dictum/codiv/Lib1.htm.

14 Mikėlenas V. *Šeimos teisė*. Vilnius, 2009, p. 387.

15 LAT senato 2005 06 23 nutarimu Nr. 54 patvirtinta Lietuvos Respublikos teismų praktikos taikant įstatymus, reglamentuojančius tėvų pareigą materialiai išlaikyti savo vaikus, apibendrinimo apžvalga // Teismų praktika, Nr. 23, p. 308.

16 *Cit. Op.* 4, p. 321; *Cit. Op.* 14, p. 388.

LR CK 3.185 straipsnio 3 dalies normą, apibrėžiančią situaciją, kada tėvai (vienas iš jų) negali užufruoto teisėmis tvarkyti savo nepilnamečio vaiko turto. LR CK trečiosios knygos komentaro autoriai nurodo, jog nors tėvai LR CK 3.187 straipsnyje numatytais atvejais ir neturi užufruoto teisės į nepilnamečiui vaikui priklausantį turtą, sandoriai, susiję su šiuo turto, sudaromi LR CK 2.7–2.8 straipsnių nustatyta tvarka.

Tėvų lygiateisiškumo idėja, įtvirtinta Konstitucijos 38 straipsnio 5 dalyje, LR CK 3.3 straipsnio 1 dalyje, 3.26 straipsnyje, 3.156 straipsnyje, EŽTPAK protokolo Nr. 7, iš dalies pakeisto protokolo Nr. 11, 3 straipsnyje, reiškia tėvų valdžios savo vaikams lygybės principą, todėl LR CK 3.185 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta nuostata, jog vaiko turto tvarkymas užufruoto teisėmis abiejų tėvų yra įgyvendinamas jų bendru sutarimu, o LR CK numatytais atvejais tėvų veiksmams reikalingas išankstinis teismo pritarimas. Tuo atveju, jeigu tėvai nepasiekia konsensuso, bet kuris iš jų gali kreiptis į teismą, kuris nustato vaiko turto tvarkymo sąlygas. Nesutarimų dėl turto tvarkymo gali kilti pirmiausia dėl to, kad tėvai patys dėl savo skirtingo amžiaus, išsilavinimo, pažiūrų, moralinių, kultūrinių bei kitų savybių gali nevienodai suprasti vaiko interesus bei juos įvertinti – tokios pozicijos laikosi ir kasacinis teismas formuojamoje praktikoje¹⁷. Vadovaujantis LR CK 3.185 straipsnio 3 dalimi, tuo atveju, jeigu vienas iš tėvų ar jie abu vaiko turto tvarko pažeisdami šio interesus, valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos, prokuroro arba vieno iš tėvų kreipimusi teismas, esant pagrindui, gali nušalinti abu tėvus ar vieną iš jų nuo nepilnamečio vaiko turto tvarkymo, panaikinti užufruoto teisę ir skirti trečiąjį asmenį vaiko turto administratoriumi, veikiantį pagal LR CK 4.236–4.252 straipsniuose įtvirtintas taisykles. Pavyzdžiui, Tauragės rajono apylinkės teismas nušalino tėvą nuo nepilnamečios dukros turto tvarkymo, panaikino užufruoto teisę, kadangi jis dukrai išlaikyti skiriamas išmokas naudojo alkoholiniams gėrimams įsigyti, o ne kasdieniams vaiko poreikiams patenkinti¹⁸. Išnykus nušalinimo pagrindams, užufruoto teisės tėvams gali būti grąžinamos, vaiko turto administravimas panaikinamas.

LR CK 3.186 straipsnio 3 dalis pateikia principinę taisyklę, jog tėvai negali nei tiesiogiai, nei per tarpininkus įgyti nuosavybės tvarkomo vaikų turto ar teisių į jį. Ši papildoma vaiko turto teisių garantija

nustatyta siekiant išvengti galimo vaiko ir jo tėvų interesų konflikto nepilnamečio turto atžvilgiu (LR CK 2.135 straipsnis), o tokie sandoriai yra nugincijami pagal vaiko (jo globėjo ar rūpintojo), jo įpėdinių, valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos ar prokuroro ieškinį¹⁹. Vadovaudamasis šiuo draudimu, pavyzdžiui, Vilniaus miesto antrasis apylinkės teismas atmetė pareiškėjos A. A. Š. prašymą, grindžiamą LR CK 3.188 straipsnio 1 dalies 6 punktu, išduoti teismo leidimą jos nepilnamečios dukros U. Š. pinigams lėšoms investuoti, padengiant pareiškėjos įsipareigojimus bankui pagal kreditavimo sutartį, sudarytą butui (jų gyvenamajai patalpai), priklausiusiam pareiškėjai, įsigyti. Teismas nurodė, jog tai, kad pareiškėjos dukros pinigai būtų panaudoti padengti pareiškėjos skolą, būtų laikoma ne jų investavimu, o LR CK 3.186 straipsnio 3 dalies nuostatoje įtvirtinto draudimo pažeidimu, kadangi nepateikta duomenų, jog padengus skolą keistųsi buto nuosavybės teisė pareiškėjos dukros – lėšų savininkės naudai, tokiu atveju konstatuojant, kad tai būtų nepilnamečios dukros pinigų pasisavinimas²⁰. Įstatymu draudžiamos ir tokios situacijos, kada tėvai įgyja turtą pagal nepilnamečio skolininko prievoles išieškant iš jam priklausančio turto pagal tėvų reikalavimus, įgytus į vaiką reikalavimo teisės perleidimo sutartimi (LR CK 3.186 straipsnio 4 dalis).

Vadovaujantis LR CK 3.190 straipsnio 2 dalimi, ištuokos ar gyvenimo skyrium (separacijos) atveju nepilnamečio turtą tvarko ir užufruoto teisę įgyvendina tas iš tėvų, su kuriuo teismo nustatyta vaiko gyvenamoji vieta, tačiau teismų praktikoje pripažįstama atskirai gyvenančio tėvo ar motinos teisė domėtis, kaip tvarkomas vaiko turtas. Vienoje nutarčių LAT pabrėžė, jog nors buvęs sutuoktinis, negyvenantis kartu su vaiku, neturi užufruoto teisės į nepilnamečio turtą, tačiau jam reikalaujant vienasmeniškai šią teisę įgyvendinantis tėvas ar motina privalo pateikti atskaitą, kaip naudojamas vaiku jo teikiamas išlaikymas (LR CK 3.203 straipsnio 1 dalis), taip pat reikalauti, kad turto, kuris nėra sunaudojamas vaiko poreikiams tenkinti, apskaita būtų tvarkoma atskirai²¹. Kaip yra nurodęs Vilniaus apygardos teismas, skyrium gyvenantis tėvas ar motina ne tik turi teisę kontroliuoti užufruoto teisę išsaugojusio kartu su vaiku gyvenančio tėvo (motinos) veiksmus, tačiau ir reikalauti tinkamai atlikti savo pareigas, sudaryti

17 LAT senato 2002 06 21 nutarimu Nr. 35 patvirtinta Įstatymų taikymo teismų praktikoje, nustatant nepilnamečių vaikų gyvenamąją vietą, tėvams gyvenant skyrium, apžvalga // Teismų praktika, Nr. 17, p. 355.

18 Tauragės rajono apylinkės teismo 2012 05 08 sprendimas civilinėje byloje „Tauragės rajono savivaldybės administracijos Vaiko teisių apsaugos skyrius v. I. D.“, Nr. 2–744–607/2012.

19 Bakanas A., et al. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Kn. 3: Šeimos teisė. Vilnius, 12002, p. 367.

20 Vilniaus miesto antrojo apylinkės teismo 2009 04 27 nutartis civilinėje byloje pagal pareiškėjos A. A. Š. prašymą, Nr. S2-8097-819/2009.

21 LAT Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 01 12 nutartis civilinėje byloje Z. A. v. G. G., Nr. 3K–3–30/2005.

sąlygas to reikalaujančiam tėvui ar motinai kontroliuoti vaiko turto, įskaitant išlaikymą, panaudojimą²². Pažymėtina, kad vis dėlto uzufuktoriumi esantis tėvas ar motina vienasmeniškai sprendžia, kaip tvarkyti vaiko turtą, jo teisės ir pareigos bei atsakomybė jas pažeidus *expressis verbis* įtvirtintos LR CK 3.185–3.191 straipsniuose, 3.203 straipsnio 2 dalyje, o kito tėvo ar motinos teisė kontroliuoti uzufuktorius veiksmus – tiesiogiai įstatyme neįtvirtinta, nėra absoliuti, taikoma esant tokį poreikį suponuojančioms aplinkybėms (pavyzdžiui, kylant abejonių, ar teikiamas išlaikymas naudojamas vaiko interesais, ar kartu su vaiku gyvenančio tėvo (motinos) asmeniniams poreikiams tenkinti), turi būti proporcinga, adekvati siekiamam tikslui – vaiko interesams užtikrinti²³. Vadovaujantis LR CK 3.190 straipsnio 2 dalimi, sudaręs naują santuoką vaiko turtą uzufukto teise tvarkantis tėvas ar motina išlaiko uzufukto teisę, tačiau privalo į vaiko sąskaitą pervesti jo turto duodamas pajamas bei atskirai tvarkyti vausių apskaitą, patenkinus vaiko poreikius. Naujajam tėvo ar motinos su tuoktiniui įsivaikinus nepilnamečių, jis įgyja uzufukto teisę į vaikio turtą.

3. Papildomos nepilnamečių turtinių interesų apsaugos garantijos

Įsigaliojus LR CK ir iš esmės pasikeitus šeimos teisių santykių reglamentavimui, bendrosios kompetencijos pirmosios instancijos teismai tapo ne tik ginčus dėl teisės sprendžiančiomis, bet ir asmenų teisių bei interesų apsauginę funkciją įgyvendinančiomis institucijomis: fizinių asmenų teisių apsaugos srityje jie perėmė dalį kompetencijos, kurią iki tuomet turėjo įvairios valstybinės ar savivaldybės institucijos (įstaigos) arba įgalioti pareigūnai. Viena jų – nepilnamečių turtinių teisių bei interesų apsauga tėvams tvarkant jų nepilnamečių vaikų turtą ir atstovaujant vaikui: LR CK 3.188 straipsnio 1 dalis numato šešias sandorių, susijusių su nepilnamečių turtu, kuriems sudaryti būtinas išankstinis teismo leidimas, grupes. EŽTT praktikoje pažymima, jog nacionaliniais teisės aktais įtvirtinta tėvų pareiga gauti išankstinį įgaliotos valstybės institucijos leidimą norimiems atlikti veiksams laikytina ne jų netinkamų ketinimų ir elgesio, galinčių padaryti žalos vaikui, prezumpcija ar jų galimybių veikti nepilnamečio interesais kvestionavimu, o viešojo intereso dalimi esančiu siekiu

maksimaliai užtikrinti vaiko turtinius interesus iki to momento, kol jis sukaks reikiamo amžiaus ir sugebės savarankiškai įgyvendinti turimas teises²⁴. Kasacinis teismas pabrėžia, jog byloje dėl leidimo išdavimo nepilnamečio interesai turi būti užtikrinami keliais aspektais: teismas, *ex officio* patikrinęs, ar besikreipiančių tėvų uzufukto teisės nėra pasibaigusios, pirmiausia turi įvertinti, ar planuojamas sandoris vaikui yra ekonomiškai naudingas, vėliau privalo informuoti tėvus bei prienamomis priemonėmis užtikrinti, jog iš sandorio atsiradusi nauda būtų naudojama išimtinai vaiko interesams įgyvendinti²⁵.

Minėta, LR CK 3.188 straipsnyje įtvirtina sandorių, kuriems privaloma gauti išankstinį teismo leidimą, sąrašą *numerus clausus* principu – nurodytos šešios jų grupės: 1) nepilnamečio vaiko turto perleidimo, įkeitimo ar teisių į jį suvaržymo kitu būdu sandoriai: LR CK trečiosios knygos komentaro autorių nuomone, šis apribojimas taikomas tuomet, kai nurodyti sandoriai sudaromi su nepilnamečiui priklausančiu nekilnojamuoju daiktu, taip pat – kilnojamuoju daiktu bei kitu turtu, kurio vertė viršija dešimt minimalių mėnesio atlyginimų, sistemiškai taikant LR CK 3.188 straipsnio 1 dalies 1 punktą ir 6 punktą²⁶, tačiau atsižvelgiant į tai, jog šioje teisės normoje, priešingai nei, pavyzdžiui, LR CK 3.244 straipsnio 2 dalyje, įtvirtinančioje globėjų bei rūpintojų pareigą gauti išankstinį teismo leidimą, nėra pateikiamas nei sandorio vertės, nei turto rūšies ar kitoks kriterijus, bet to, kitaip nei investuojant (pavyzdžiui, perkant), gali būti sudaromi sandoriai, kuriais tiesiogiai mažinama nepilnamečio turto sudėtis nieko negaunant mainais (pavyzdžiui, nepilnamečio turto dovanojimas; svetimo daikto hipoteka ar įkeitimas bei po to galimas įkeisto turto pardavimas varžytinėse, įgyjant tik reikalavimo teisę į nemokų skolininką), manytina, teismo leidimas turėtų būti gaunamas sudarant nurodytus šiame punkte sandorius su bet koku nepilnamečio turtu; 2) nepilnamečių vaikų turto nuomos sutarties ilgesniam nei penkerių metų laikotarpiui sudarymas: apribojimas taikomas tiek kilnojamųjų, tiek nekilnojamųjų daiktų nuomos atveju; 3) nepilnamečių vaikų vardu sudaryti arbitražinį susitarimą; 4) nepilnamečių vaikų vardu sudaryti paskolos sutartį, jeigu sutarties suma viršija keturių minimalių atlyginimų dydį: ši tėvų pareiga aktuali tiek tais atvejais, kai skolinamos vaikui nuosavybės teise priklausančios piniginės lėšos, tiek tada, kai pats vaikas

22 Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 08 23 nutartis civilinėje byloje G. M. v. Z. M., Nr. 2A–2217–115/2013.

23 Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 07 08 nutartis civilinėje byloje L. Š. v. L. Š., Nr. 2A–2130–464/2012.

24 EŽTT 2005 11 24 sprendimas byloje „Vladimir Lazarev, Pavel Lazarev v. Rusija“, pareiškimo Nr. 16153/03 [interaktyvus; anglų kalba]. Prieiga per internetą <https://lovdata.no/static/EMDN/emd-2003-016153.pdf>.

25 *Cit. Op.* 4, p. 322.

26 *Cit. Op.* 19, p. 368–369.

taptų skolininku iš paskolos sutarties kiliančioje prievolėje²⁷. LR CK 6.870 straipsnis nurodo, jog paskolos sutarties dalyku gali būti ir rūšies požymiais apibūdinami suvartojamieji daiktai, todėl, manytina, šis apribojimas taikomas ir tais atvejais, kai tokių daiktų vertė viršija nurodytą keturių minimalių algų dydį; 5) investuoti nepilnamečių vaikų pinigines lėšas, jeigu jų suma viršija dešimties minimalių mėnesinių atlyginimų dydį: apribojimas taikytinas už nepilnamečio vaiko pinigines lėšas įgyjant turtą, taip pat norint paimti iš kredito įstaigos vaiko vardu joje esančias pinigines lėšas, jeigu paimama suma viršija dešimties minimalių mėnesinių algų sumą; 6) nepilnamečių vaikų vardu priimti ar atsisakyti priimti palikimą.

Teismas, turėdamas pareigą būti aktyvus renkant įrodymus šios kategorijos bylose, vertindamas vaiko interesus planuojamo sandorio perspektyvoje ir išduodamas leidimą, turėtų vengti priimti abstrakčias nutartis, priešingai – derinant sutarčių laisvės bei geriausių vaiko interesų užtikrinimo principus, nutarties, kuria išduodamas leidimas, motyvuojamojoje ar rezoliucinėje dalyse teismas turėtų nurodyti esmines aplanuojamo sandorio sudarymo sąlygas, kurios savaime taptų ir leidimo galiojimo sąlygomis: pavyzdžiui, perleidimo kainą, atsiskaitymo tvarką, prievolės, kurios įvykdymas užtikrinamas vaiko turto įkeitimu, maksimalų dydį, sandorio vykdymo tvarką ir pan. Būtent šių aplinkybių įvertinimas nagrinėjant bylą leidžia teismui padaryti konkrečią išvadą dėl sandorio atitikties vaiko interesams, todėl tokią išvadą grindžiančios aplinkybės turėtų atsispindėti teismo nutartyje, taip pat jau išduodant leidimą teismas turėtų įmanomomis priemonėmis užtikrinti iš sandorio gaunamos naudos realizavimą nepilnamečio interesais bei tėvų ir vaikų turto atskirumo išlaikymą (pavyzdžiui, nurodyti gaunamą kainą už perleidžiamą nepilnamečio turtą mokėti tiesiogiai į jo vardu atidarytą sąskaitą). Nereikėtų pamiršti, jog dažnai teismui už susipažinimą su būsimo sandorio sąlygomis ne mažiau svarbu yra ir kitos sandorio šalies bei jos gebėjimo vykdyti prisiimtus įsipareigojimus įvertinimas.

Kalbant apie nepilnamečio piniginių lėšų investavimo sandorius, LAT, vadovaudamasis LR CK 1.5 straipsnyje įtvirtintais teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principais, yra išaiškinęs, jog teismo leidimas šiuo atveju reikalingas nepriklausomai nuo to, per kiek investicijų susidaro nurodyta suma: investuojant mažesnes nei nurodyta vaiko piniginių lėšų sumas, išankstinis teismo leidimas būtinas nuo

to karto, kada susidaro LR CK 3.188 straipsnio 1 dalies 6 punkte numatyta suma, o investavus pagal išduotą teismo leidimą, šis dydis pradedamas skaičiuoti iš naujo. Jeigu tėvai (ar kiti asmenys) vaiko vardu investuoja savo pinigines lėšas, teismo leidimas nėra būtinas, tačiau pažymėtina, jog investavus lėšos tampa vaiko turtu, kurio atžvilgiu taikomi LR CK 3.188 straipsnio 1 dalyje numatyti apribojimai²⁸.

Tais atvejais, kai planuojamas sandoris – notarinės formos, teismo leidime nenurodžius sandorio sudarymo sąlygų arba leidus jas nustatyti pareiškėjų nuožiūra, notaras, kaip valstybės įgaliotas asmuo, užtikrinantis, jog civiliniuose teisiniuose santykiuose nebūtų neteisėtų sandorių bei asmenų interesų pažeidimo, iš besikreipiančių asmenų pateiktos informacijos matydamas, jog prašomo tvirtinti sandorio sąlygos vaiko turtnių interesų požiūriu yra ekonomiškai nedėkingos, pernelyg rizikingos, vadovaudamasis Lietuvos Respublikos notariato įstatymo (toliau – Notariato įstatymas) 40 straipsnio 1 dalimi, turėtų atsisakyti jį tvirtinti, tačiau, nors ir gali patarti, neturi teisės pats diktuoti šalims planuojamo sudaryti sandorio sąlygų²⁹.

Vienas iš galimų nepilnamečių turto įgijimo nuosavybės būdų yra paveldėjimas. Nepilnametis vaikas gali būti įpėdiniu tiek pagal testamentą, tiek pagal įstatymus. Notaras, kaip valstybės įgaliotas asmuo, yra viena centrinių figūrų paveldėjimo teisiniuose santykiuose: tvarkydamas paveldėjimo bylą jis kiekvienu atveju turi patikrinti, ar nėra nepilnamečių įpėdinių, paveldinčių, be kita ko, ir transmisijos būdu (LR CK 5.58 straipsnis), atstovavimo teise (LR CK 5.12 straipsnis) ar kaip privalomosios dalies įpėdinis (LR CK 5.20 straipsnis). Nustatęs, jog nepilnametis turi teisę paveldėti, notaras apie tai privalo informuoti vaiko atstovą pagal įstatymą. Atsižvelgiant į LR CK 3.163 straipsnio 4 dalies nuostatas, tuo atveju, jeigu tėvai nesiima priemonių nepilnamečio interesams užtikrinti, notaras turėtų pateikti informaciją apie vaiko teisę paveldėti vaiko teisių apsaugos tarnybai, padedančiai įgyvendinti šią teisę atstovams pagal įstatymus, o prireikus – pačiai besikreipiančiai į teismą dėl teismo leidimo paveldėti turtą išdavimo bei turto administratoriaus paskyrimo. Į teismą dėl leidimo paveldėti bei turto administratoriaus skyrimo teisę kreiptis turi ir prokuroras, gindamas viešąjį interesą.

Remiantis LR CK 5.60 straipsnio 2 dalį, palikimo

²⁸ LAT civilinių bylų skyriaus 2002 12 05 konsultacija „Dėl kai kurių Civilinio kodekso normų taikymo“, Nr. A3-77 // Teismų praktika, Nr. 18, p. 287–288.

²⁹ Svirbutienė D. *Nepilnamečių interesų apsauga notaro veikloje*, in: *Šeimos bylų nagrinėjimo ir teismo sprendimų vykdymo ypatumai*: monografija. Vilnius, 2013, p. 177.

²⁷ *Ibidem*.

atsisakymas sukelia tokius pačius padarinius kaip ir palikimo nepriėmimas. Palikimo nepriėmimas – pasyvus elgesys neįgyvendinant subjektinės įpėdinio teisės bei suponuojantis situaciją, jog įpėdinis neįgyja jam priklausančios palikimo dalies. Prioritetinės vaiko teisių bei interesų apsaugos principas reiškia, jog tėvai, pagal LR CK 3.163 straipsnio 1 dalį turėdami užtikrinti nepilnamečio vaiko teisių įgyvendinimą, privalo pasirinkti tokį veikimo būdą, kuris geriausiai atitinka nepilnamečio interesus. Vaiko tėvams kyla pareiga tinkamai įgyvendinti nepilnamečio paveldėjimo procedūrą – taip, kaip tai numato LR CK 3.188 straipsnio 1 dalies 2 punktą, o šios pareigos nevykdydami, t. y. neveikdami ir nesikreipdami dėl teismo leidimo palikimui priimti ar jo atsisakyti išdavimo, tėvai negali būti laikomi tinkamai įgyvendinantys minėtoje LR CK 3.163 straipsnio 1 dalyje numatyta pareigą, už jos netinkamą vykdymą, kaip nurodo LAT, tėvams gali kilti civilinė atsakomybė bendraisiais civilinės atsakomybės pagrindais. Nepilnamečio tėvams kreipiantis į notarą dėl paveldėjimo teisės liudijimo išdavimo (LR CK 5.66 straipsnio 1 dalis) ar į teismą dėl juridinio fakto nustatymo apie palikimo priėmimą faktiniu valdymu (LR CPK 444 straipsnis) savo vardu, remiantis bendroju teisės principu, jog iš neteisės (šiuo atveju neteisėtas elgesys kyla iš netinkamo tėvų elgesio užtikrinant vaiko teisių įgyvendinimą) teisė kilti negali (*ex in jura non oritur jus*), notaras ar teismas turėtų atsisakyti tenkinti tėvų reikalavimus tuo pagrindu, jog nėra išspręstas vaiko paveldėjimo klausimas (nėra gautas leidimas remiantis LR CK 3.188 straipsnio 1 dalies 2 punktą)³⁰.

Priklausomai nuo palikimo priėmimo būdo nepilnametis už palikėjo skolas gali atsakyti arba visu turimu turtu, arba tik tuo, kurį paveldi. Atsižvelgiant į tai, kaip nurodo LAT, siekiant, jog paveldėjimas nesukeltų nepilnamečiui daugiau turčinės žalos negu naudos, įvertinant LR CK 3.3 straipsnyje apibrėžtus teisinio reguliavimo tikslus, geriausi vaiko interesai užtikrinami būtent teismui sprendžiant dėl leidimo priimti arba atsisakyti priimti nepilnamečio įpėdinio palikimą³¹. Ilgą laiką tiek teismų praktikoje, tiek teisės doktrinoje nebuvo vieningos nuomonės dėl LR CK 3.188 straipsnyje įtvirtintų reikalavimų taikymo tais atvejais, kai pastarajame straipsnyje nurodyti sandoriai susiję su nepilnamečio nuo 14 metų turčiniais interesais. Pavyzdžiui, dar 2003 m. LAT yra išaiškinęs, jog, vadovaujantis LR CK 2.8 straipsniu, šio amžiaus nepilnamečio sudaromiems sandoriams, kurių jis neturi teisės sudaryti savarankiškai (LR CK 2.7–2.8

straipsniai), reikalingas tėvų sutikimas, o ne teismo leidimas³², šiais išaiškinimais atitinkamai pasekė ir apylinkės teismų praktika leidimų išdavimo bylose. Vėlesnėje praktikoje – 2004 metais – LAT motyvuotai išaiškino, jog teismų praktika, kuria atsisakoma išduoti leidimą dėl nepilnamečio nuo keturiolikos metų palikimo priėmimo ir atsisakymo argumentuojant LR CK 2.8 straipsnyje nurodytu reikalavimu gauti tėvų (rūpintojų) sutikimą, o ne teismo leidimą, yra keistina. Įvertindamas LR CK 3.3 straipsnyje įtvirtintą vaiko teisių bei interesų viršenybės principą, kaip viešojo intereso dalį, taip pat šiame LR CK straipsnyje tiesiogiai įstatymų leidėjo įvardytą poreikį bei siekį šeimos įstatymais ir jų taikymu apsaugoti nepilnamečius vaikus nuo netinkamos kitų šeimos narių bei kitų asmenų ir kitokių veiksnių įtakos, atsižvelgiant į tai, jog LR CK – vientisas ir kompleksiškas taikomas teisės aktas, teismas pabrėžia, kad LR CK 3.188 straipsnis nedaro išimčių dėl dalinio veiksnio nepilnamečių, šio straipsnio 1 dalies 2 punktą yra *lex specialis* kitų LR CK normų atžvilgiu, ir teismo leidimas yra būtina sąlyga (*conditio sine qua non*) tiek priimant, tiek atsisakant priimti palikimą nepilnamečio vaiko vardu nepaisant jo amžiaus – tokiu atveju LR CK 2.8 straipsnio norma netaikoma³³. Tą patį išaiškinimą kasacinis teismas atkartojė 2011 m. iniciatyvoje subendrinti teismų praktiką bylose dėl teismo leidimų palikimui priimti ar jo atsisakyti išdavimo – apžvalgoje „Nepilnamečių turčinį interesų apsauga paveldėjimo teisiniuose santykiuose“. Remdamasis aukščiau nurodytu LAT teisiniu argumentavimu Lietuvos apeliacinis teismas (toliau – LAPT) savo praktikoje LR CK 2.8 straipsnio, kaip *lex generalis*, atžvilgiu specialiąja norma pripažino LR CK 3.188 straipsnio 1 dalies 6 punktą, numatantį reikalauti teismo leidimo investuojant nepilnamečio pinigines lėšas³⁴.

Teisės doktrinoje A. Vileita, aiškindamas LR CK 5.56 straipsnio ir LR CK 2.8 straipsnio 1 dalies taikymo apimtį, pateikia poziciją, jog šiuo atveju teismo leidimas nėra privalomas – reikalingas tik tėvų sutikimas³⁵, tuo tarpu V. Gaivenis ir A. Valiulis išreiškia nuomonę, jog teismo leidimas palikimui priimti arba jo atsisakyti yra privalomas nepaisant nepilnamečio amžiaus, be to, pabrėžia, jog analizuojama teisės norma yra *lex specialis*, lyginant ją su LR CK 2.8

32 LAT senato 2003 06 20 nutarimu Nr. 41 patvirtinta Lietuvos Respublikos teismų praktikos, nagrinėjant bylas dėl teismo leidimų išdavimo pagal Civilinio proceso kodekso XXXIX skyriaus taisykles, apibendrinimo apžvalga // Teismų praktika, Nr. 19, p. 190.

33 *Cit. Op.* 4, p. 323.

34 LAPT Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 12 19 nutartis civilinėje byloje P. M. v. P. Z., B. Z., Kauno miesto savivaldybės administracija, Nr. 2A-1157/2013.

35 Vileita A. *Paveldėjimo teisė*. Vilnius, 2003, p. 120.

30 *Cit. Op.* 4, p. 343.

31 *Cit. Op.* 4, p. 323.

straipsnio 1 dalimi, todėl šis vienašalis sandoris, nepriklausomai nuo įpėdinio amžiaus, yra sudaromas tėvų atstovaujamo vaiko vardu³⁶.

Pareiga gauti teismo leidimą paveldint dalinio veiksnio nepilnamečiams pažymima Lietuvos notarų rūmų rekomendacijoje³⁷, sudarant kitus LR CK 3.188 straipsnio 1 dalyje nurodytus sandorius – Lietuvos notarų rūmų leidinyje „Notariato teisė“³⁸, tačiau ne dalinio veiksnio nepilnamečiams atstovauti ir sudaryti jų vardu, o sutikimui sudarant konkretų sandorį suteikti (LR CK 2.8 straipsnio 1 dalis).

Išankstinių teismo leidimų mechanizmas nėra vienintelė įstatyme įtvirtinta vaiko turtinių interesų apsaugos garantija. Tėvai, tvarkydami nepilnamečio turtą uzufrukto teisėmis bei veikdami kaip jo atstovai, negali sudaryti su vaiko turtu susijusio sandorio, kurio sudarymas reikštų jų interesų konfliktą. LR CK 3.188 straipsnio 2 dalis nurodo, jog tuo atveju, jeigu kyla interesų konfliktas tarp tų pačių tėvų nepilnamečių vaikų ar tėvų ir nepilnamečio vaiko, bet kuris iš tėvų gali kreiptis į teismą prašydamas konkrečiam sandoriui sudaryti paskirti laikinąjį (*ad hoc*) atstovą, kurio įgaliojimai baigiasi šį sandorį sudarius. Nors šioje teisės normoje nėra *expressis verbis* įtvirtinta, tačiau, remiantis LR CK 3.163 straipsnio 4 dalimi manytina, tokią galimybę, siekiant užtikrinti vaiko interesus tėvams to nesiimant, turi ir valstybinė vaiko teisių apsaugos institucija bei prokuroras. Tais atvejais, kai interesų konfliktas kyla tarp vaiko ir vieno iš tėvų, vaiko interesams, remiantis LR CK 3.188 straipsnio 3 dalimi, konkrečiam sandoriui sudaryti atstovauja tik tas iš tėvų, tarp kurio ir vaiko interesų konfliktas negresia.

Apibendrinamas tai, kas nagrinėta aukščiau šiaame straipsnyje, noriu pabrėžti, jog tėvų ir jų nepilnamečių vaikų tarpusavio turiniai santykiai grindžiami absoliutaus pobūdžio jų turto atskirumo bei tam turinčios įtakos atsakomybės prieš trečiuosius asmenis atribojimo (tėvai pagal savo prievoles atsako tik atskirai nuo vaikų nuosavybės teise turimu turtu) principais. Nepilnametis turi būti traktuojamas kaip savarankiškas nuosavybės teisių santykių subjektas, nediskriminuojant jo nei materialinės, nei proceso teisės požiūriu. Kadangi nepilnamečiai vaikai dėl savo amžiaus negali savarankiškai įgyvendinti turimos nuosavybės teisės bei užtikrinti savo turtinių interesų, išskyrus LR CK numatytas išimtis, įstatymų leidėjas suteikia tėvams teisinį pagrindą tvar-

kyti jų nepilnamečio vaiko turtą – specifinio turinio uzufrukto teisę, kurios atžvilgiu LR CK 4.141–4.159 straipsniuose taikomi iš dalies ir tik tiek, kiek atitinka šių teisių santykių prigimtį bei turinį. Atsižvelgiant į tiek tarptautinėje, tiek nacionalinėje teisėje įtvirtintą prioritetinę vaiko teisių bei interesų apsaugos ir gynimo principą, esantį viešojo intereso dalimi, LR CK įtvirtintos papildomos nepilnamečių turtinių interesų garantijos, tėvams įgyvendinant teises bei atliekant pareigas, susijusias su šių nepilnamečių savininkų turtu. Bendrosios kompetencijos apylinkės teismai leidimų išdavimo bylose tais atvejais, kai kreipiamasi dėl LR CK 3.188 straipsnio 1 dalyje nurodyto leidimo, turi būti aktyvūs, patys rinkti reikalingą informaciją, įvertindami turimus įrodymus ir priimdami nutartis, derindami sutarčių laisvės bei geriausių vaiko interesų principus, turi apibrėžti konkrečias esmines leidžiamo sudaryti sandorio sąlygas, turinčias įtakos išduodamo leidimo galiojimui, įvertinti kitą planuojamo sandorio šalį. Atsižvelgiant į LR CK 3.3 straipsnyje įtvirtintus principus, straipsnyje analizuotą EŽTT, nacionalinių teismų praktiką, teisės doktriną, svarbu, jog LR CK 3.188 straipsnio 1 dalyje nurodytiems sandoriams sudaryti teismo leidimas yra privaloma sąlyga (*conditio sine qua non*) nepriklausomai nuo nepilnamečio amžiaus. ■

36 Gaivenis V., Valiulis A. *Turto paveldėjimas. Klausimai ir atsakymai*. Vilnius, 2002, p. 64.

37 2014 05 29 Lietuvos notarų rūmų prezidento nutarimu Nr. 3.5 patvirtintos „Testamentų tvirtinimo ir paveldėjimo bylų vedimo rekomendacijos“.

38 Majūtė V., et al. *Notariato teisė*. Vilnius, 2002, p. 221.

KONSULTACIJOS

ŽEMĖS KLAUSIMAI

PATVIRTINTA

2014 m. spalio 30 d.

Notarų rūmų prezidiumo nutarimu Nr. 14.2

KONSULTACIJA

Dėl žemės konsolidacijos sutarčių tvirtinimo

Lietuvos Respublikos žemės įstatymo 52 straipsnyje numatyta, kad žemės sklypų, konsoliduotų (pertvarkytų) pagal žemės konsolidacijos projektą, savininkai sudaro žemės konsolidacijos sutartį. Pagal žemės konsolidacijos sutartį Nekilnojamojo turto registre registruoti valstybinės, savivaldybės ir privačios žemės sklypai, įtraukti į žemės konsolidacijos projekto teritoriją, konsoliduojami – kompleksiskai pertvarkomi (padalijami, atidalijami, sujungiami, atliekamas jų perdalijimas) į žemės sklypus, suformuotus pagal patvirtintą žemės konsolidacijos projektą. Žemės konsolidacijos sutartis tvirtinama notaro.

Vadovaujantis Žemės įstatymo 49 straipsnio 2 ir 7 dalimis, žemės konsolidacijos projektas rengiamas, jei projektą rengti pageidauja ne mažiau kaip 5 žemės sklypų, esančių vienoje arba keliose bendrą ribą turinčiose kadastro vietovėse, ne mažiau kaip 5 savininkai, ir žemės konsolidacijos projekto teritorija yra ne mažesnė kaip 100 ha.

Žemės įstatymas ir Žemės konsolidacijos projektų rengimo ir įgyvendinimo taisyklės detaliau nenumato, kokia tvarka turi būti sudaroma žemės konsolidacijos sutartis, kai yra didelis skaičius konsoliduojamų žemės sklypų ir žemės savininkų. Kai žemės konsolidacijos sutartį tvirtinti sudėtinga dėl didelio žemės konsolidacijos projekte dalyvaujančių asmenų skaičiaus, to paties žemės konsolidacijos projekte dalyvaujančių asmenų gali būti sudaromos kelios žemės

konsolidacijos sutartys. Suinteresuoti asmenys gali būti suskirstomi į atskiras grupes, atsižvelgiant į jų žemės sklypų pertvarkymo pobūdį (t. y. vieną žemės konsolidacijos sutartį pasirašytų asmenys, kurių žemės sklypai žemės konsolidacijos metu yra pertvarkomi, sukeičiami vietomis ar pan.).

Dokumentai, reikalingi konsolidacijos sutarčiai patvirtinti (konsoliduotų žemės sklypų planai, kreditorių sutikimai, kai konsoliduojami žemės sklypai įkeisti, žemės ūkio paskirties žemės pirkėjo deklaracija ir kt.), ir sutartis gali būti sudaroma žemės konsolidacijos projekto dalyvių arba jų atstovų (Civilinio kodekso 2.132 straipsnis).

PATVIRTINTA

2013 m. birželio 27 d.

Notarų rūmų prezidiumo nutarimu Nr. 13

(pakeista Notarų rūmų prezidiumo 2013 m. spalio 24 d. nutarimu Nr. 4.5)

(pakeista Notarų rūmų prezidiumo 2013 m.

lapkričio 28 d. nutarimu Nr. 3.2,

papildyta Notarų rūmų prezidiumo 2015 m. kovo 19 d. nutarimu Nr. 14.1)

KONSULTACIJA

Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.394 straipsnio taikymo

KLAUSIMAS.

Kokiais atvejais reikia žemės sklypo savininko sutikimo parduodant tame žemės sklype kitam savininkui priklausantį nekilnojamąjį daiktą?

ATSAKYMAS.

Vadovaujantis Civilinio kodekso 6.394 straipsnio 1 dalimi, pagal nekilnojamojo daikto pirkimo-pardavimo sutartį pirkėjui kartu su nuosavybės teise į tą daiktą pardavėjas perduoda ir teises į tą žemės sklypo dalį, kurią tas daiktas užima ir kuri būtina jam naudoti pagal paskirtį. Vadovaujantis Civilinio kodekso 6.394 straipsnio 3 dalimi, jeigu nekilnojamojo daikto savininkas nėra žemės sklypo, kuriame tas daiktas yra, savininkas, tai nekilnojamąjį daiktą jis gali perduoti be žemės sklypo savininko sutikimo tik tuo atveju, jeigu tai neprieštarauja įstatymų ir (ar) sutarties nustatytoms to žemės sklypo naudojimo sąlygoms. Kai toks nekilnojamasis daiktas perduodamas, pirkėjas įgyja teisę naudotis atitinkama žemės sklypo dalimi tokiomis pat sąlygomis, kaip nekilnojamojo daikto pardavėjas.

Civilinio kodekso 6.394 straipsnio 3 dalies nuostata reiškia, kad nekilnojamąjį daiktą, esantį kito asmens žemėje, leidžiama perduoti be žemės sklypo savininko sutikimo. Žemės sklypo savininko sutikimas reikalingas tik tuo atveju, kai nekilnojamojo daikto pardavimas prieštarautų įstatymų ir (ar) nustatytoms to žemės sklypo naudojimo sąlygoms. Dėl žemės sklypo savininko sutikimo perduodant nekilnojamąjį daiktą yra pasisakęs Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas 2006 m. birželio 16 d. sprendime administracinėje byloje Nr. A14-1057-06. Pagal teisės normų konkurencijos taisyklės ginčo teisiniam santykiams taikytinos specialios teisės normos, reguliuojančios vienos iš daiktų rūšių – žemės sklypų – nuomos teisių perleidimą (t. y. Civilinio kodekso 6.394 str.). Pagal Civilinio kodekso 6.394 straipsnio 3 dalį perduodant nekilnojamąjį daiktą, kai sutarties šalys neturi ketinimų keisti žemės sklypo, ant kurio yra šis daiktas, naudojimo sąlygų, teisė naudotis atitinkama žemės sklypo dalimi pereina pirkėjui įstatymo pagrindu. Tai reiškia, kad žemės sklypo savininko sutikimo teisėms į žemės sklypą perleisti nereikia, be to, jis iš viso neturi valios leisti ar drausti tokį perleidimą.

Taigi, kai žemės sklypas yra suformuotas ir išnuomotas arba teisė juo naudotis suteikta kitos sutarties pagrindu, nekilnojamojo daikto pirkimo-pardavimo sutartyje nurodoma, kad pirkėjas įgyja teisę naudotis atitinkama žemės sklypo dalimi tokiomis pat sąlygomis, kaip ir nekilnojamojo daikto pardavėjas. Siekiant ateityje išvengti ginčų, sutartyje nurodytinos konkrečios pirkėjo teisės į žemės sklypą.

Naudojamų kitos paskirties valstybinės žemės sklypų pardavimo ir nuomos taisyklių, patvirtintų Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1999 m. kovo 9 d. nutarimu Nr. 260, 45 punkte numatyta, kad žemės nuomos teisė gali būti perleidiama kitiems asmenims, kai valstybinės žemės sklypo nuomininkas tinkamai

vykdo pagal nuomos sutartį prisiimtus įsipareigojimus. Pateikti valstybinės žemės nuomotojui žemės sklypo planą, kuriame pagal Taisyklių 8 punktą būtų išskirta perleidžiamam statiniui ar įrenginiui eksploatuoti reikalinga žemės sklypo dalis, kurios nuomos teisę prašoma perleisti kartu su statiniu ar įrenginiu, įpareigojamas valstybinės žemės nuomininkas (jeigu pagal pridėtą prie valstybinės žemės nuomos sutarties žemės sklypo planą ši žemės sklypo dalis negali būti nustatyta). Todėl perleidžiant nuomos teisę į valstybinės žemės sklypą ar jo dalį, notarui turi būti pateikiamas Nacionalinės žemės tarnybos sutikimas dėl žemės nuomos teisės perleidimo, kuriuo patvirtinama, kad nuomos sutartis tinkamai vykdoma ir nuomininkas nėra įsiskolinęs pagal nuomos sutartį. Jei perleidžiama nuomos teisė į dalį žemės sklypo, prie sutarties turi būti pridodamas žemės sklypo planas, kuriame išskirta žemės sklypo dalis, reikalinga perleidžiamam statiniui ar įrenginiui eksploatuoti. Planas turi būti suderintas su Nacionalinės žemės tarnybos teritoriniu padaliniu pagal žemės sklypo buvimo vietą (Nekilnojamojo turto kadastro nuostatų 32.1.8 p.).

Kai žemės sklypas yra suformuotas, bet nekilnojamojo daikto savininkas nėra sudaręs sutarties dėl teisės naudotis žemės sklypu, žemės nuomotojo sutikimo dėl nekilnojamojo daikto perleidimo neturi būti reikalaujama. Nekilnojamojo daikto pirkėjas įgyja teisę sudaryti nuomos sutartį su žemės nuomotoju.

Žemės sklypo savininko sutikimas reikalingas tuo atveju, kai žemės sklypas nėra teisės aktų nustatyta tvarka suformuotas ir įregistruotas Nekilnojamojo turto registre. Kai nekilnojamasis daiktas yra valstybinėje žemėje, turi būti gautas Nacionalinės žemės tarnybos sutikimas perduoti nekilnojamąjį daiktą.

Kai perduodama nekilnojamojo daikto dalis, reikalavimai žemės sklypo naudojimo teisei perleisti taikomi žemės sklypo daliai, reikalingai nekilnojamojo daikto daliai eksploatuoti.

Įkeičiant žemės sklypo ar jo dalies nuomos teisę, turi būti pateikiamas nuomotojo sutikimas. Perleidžiant įkeistus statinius su įkeista žemės sklypo ar jo dalies nuomos teise, turi būti pateikiama informacija iš Nacionalinės žemės tarnybos teritorinio padalinio arba savivaldybės (pagal LRV 1999 m. kovo 9 d. nutarimo Nr. 260 2.12 p. savivaldybės taryba kontroliuoja, kaip vykdoma valstybinės žemės nuomos sutarties, sudarytos kito valstybinės žemės nuomotojo, sąlyga dėl žemės nuomos mokesčio mokėjimo) apie tai, kad nuomininkas tinkamai vykdo įsipareigojimus pagal nuomos sutartį ir neturi skolų už žemės nuomą.

Kai statiniai, esantys kitam asmeniui priklausančiame žemės sklype, yra dovanojami, reikalavimai perduodant statinius dėl teisių į žemės sklypą perleidimo netaikomi.

PATVIRTINTA
Lietuvos notarų rūmų prezidiumo
2015 m. rugsėjo 17 d. nutarimu Nr. 14.1

KONSULTACIJA

Dėl žemės ūkio paskirties žemės ir miškų ūkio paskirties žemės pardavimo sąlygų

KLAUSIMAS.

Kas yra pirmumo teisės objektas, kai parduodamas žemės sklypų kompleksas – ar atskiri kompleksą sudarantys žemės sklypai, ar visas sklypų kompleksas?

Atsakymas.

Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.156 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad šalis turi teisę laisvai sudaryti sutartis ir savo nuožiūra nustatyti tarpusavio teises bei pareigas. Šio straipsnio 4 dalyje pasisakyta, kad sutarties sąlygas šalis nustato savo nuožiūra, išskyrus atvejus, kai tam tikras sutarties sąlygas nustato imperatyviosios teisės normos.

Lietuvos apeliacinis teismas 2006 m. balandžio 4 d. nutartyje civ. b. Nr. 2A-183/2006 yra pasisakęs dėl akcininko teisės savo nuožiūra nustatyti akcijų pardavimo sąlygas. Teismas pažymėjo, kad akcininko teisė savo nuožiūra nustatyti akcijų pardavimo sąlygas negali būti ribojama kitaip, kaip įstatymu. Kadangi įstatymas šios teisės neriboją, išskyrus pareigą sudaryti galimybę tomis pačiomis sąlygomis įsigyti akcijas pirmumo teisę turinčiam asmeniui pirmiau už kitus pretendentes, tai draudimas akcininkams susitarti parduoti akcijas kartu vienam pirkėjui už susitartą kainą būtų nepagrįstas akcininkų teisių apribojimas bei pažeidimas.

Lietuvos Respublikos žemės ūkio paskirties žemės įsigijimo įstatymo (toliau – ŽŪPŽĮ) bei Lietuvos Respublikos miškų įstatymo (toliau – MĮ) nuostatos, reglamentuojančios žemės ūkio bei miškų ūkio paskirties žemės pardavimą, nenumato apribojimų, kokiomis sąlygomis žemė gali būti parduodama pirmumo teisę ją įsigyti turintiems ar kitiems asmenims.

Notarų rūmų prezidiumo 2014 m. vasario 13 d. nutarimu Nr. 4.4 patvirtintoje konsultacijoje „Dėl LR žemės ūkio paskirties žemės įsigijimo įstatymo ir LR miškų įstatymo pakeitimų taikymo“ pasisakyta, kad ŽŪPŽĮ 5 straipsnyje numatytiems asmenims pirmumo teisė išlieka ir tais atvejais, kai kartu su žemės sklypu parduodami jame esantys pastatai ar statiniai, o pardavėjas tokiu atveju turi teisę nustatyti sąlygą, kad žemės sklypas parduodamas tik kartu su jame esančiais pastatais ar statiniais. T. y. žemės sklypo savininkas turi teisę pats nustatyti sąlygas, kuriomis

parduodamas žemės sklypas (tiek kartu su juose ar esančiais statiniais, tiek kartu su kitais objektais).

Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta aukščiau, laikytina, kad pardavėjas, norėdamas parduoti du ar daugiau jam priklausančių žemės sklypų (t. y. žemės sklypų kompleksą), turi teisę nustatyti, kad yra parduodamas tik visas konkrečiai apibrėžtas žemės kompleksas, o ne atskiri jį sudarantys žemės sklypai, taip pat nustatyti viso tokio komplekso, o ne atskirų jį sudarančių žemės sklypų pardavimo sąlygas. Tokiu atveju, esant asmenų, kurie pagal teisės aktus turi pirmumo teisę pirkti atskirus kompleksą sudarančius žemės sklypus, pastarieji asmenys laikytini turinčiais pirmumo teisę pardavėjo nustatytomis sąlygomis pirkti atskirus kompleksą sudarančius žemės sklypus tik kartu su visu parduodamu žemės sklypų kompleksu, nes (jei) tokia yra viena iš pardavėjo esminių pardavimo sąlygų. Atitinkamai žemės sklypų komplekso pardavėjas neprivalo skaidyti komplekso ir jį parduoti dalimis, pavyzdžiui, pirma parduodant žemės sklypus (ar jų grupes) juos pirkti pirmumo teisę turintiems ir pageidaujantiems asmenims, o tokių nelikus ar jiems atsisakius pirkti – parduodant likusius kompleksą sudarančius žemės sklypus.

Apibendrinant, jeigu yra parduodamas žemės sklypų kompleksas ir pirmumo teisę pirkti visus ar tam tikrus kompleksą sudarančius žemės sklypus turi teisės aktuose numatyti asmenys (pirmumo teisės turėtojai), tokiu atveju pirmumo teisės įgyvendinimo objektas yra ne atskiri kompleksą sudarantys žemės sklypai, o visas parduodamas žemės sklypų kompleksas, jei tokią sąlygą yra aiškiai nurodęs žemės sklypų komplekso pardavėjas.

1. Jei aukščiau nurodytomis sąlygomis pirmumo teisės įgyvendinimo objektas yra visas sklypų kompleksas, esant dviems ir daugiau pirmumo teisės turėtojui:
 - 1.1. Ar pirmumo teisės turėtojų tarpusavio pirmenybė turi būti nustatoma pagal ŽŪPŽĮ 5 straipsnio 1 dalį ir (arba) MĮ 4¹ straipsnio 1 dalį?
 - 1.2. Ar pardavėjas gali pasirinkti, kuriam tos pačios eilės pirmumo teisės turėtojui parduoti visą kompleksą?
 - 1.3. Kaip turėtų būti nustatoma pirmumo teisės turėtojų eilės tvarka, jeigu kompleksą sudaro:
 - a) du ar daugiau žemės ūkio paskirties žemės sklypų, kurių bendras plotas yra didesnis kaip 10 ha, ir kurie yra išnuomoti Žemės ūkio paskirties žemės įsigijimo įstatymo 5 straipsnio 1 dalies 2 punkte numatytam asmeniui, kuris pageidauja pirkti visą kompleksą; ir
 - b) du ar daugiau miškų ūkio paskirties žemės sklypų, kurie ribojasi su miškų ūkio paskirties žemės sklypais, kurių savininkai taip pat pageidauja pirkti visą kompleksą?

Dėl 2.1 punkto

ŽŪPŽĮ 5 straipsnio 5 dalyje numatyta, kad tais atvejais, kai pirkti parduodamą žemės ūkio paskirties žemės sklypą pirmumo teise pageidauja keli asmenys, Nacionalinės žemės tarnybos teritorinis padalinys raštu informuoja asmenis, pageidavusius įsigyti žemės ūkio paskirties žemės sklypą, apie tai, kad šis žemės sklypas bus parduodamas asmenims **pagal šiame įstatyme nustatytą eilę**. Manytina, kad šia taisykle turėtų būti vadovujamasi ir žemės sklypų komplekso pardavimo atveju (t. y. kai pirmumo teisės įgyvendinimo objektas yra visas parduodamas žemės sklypų kompleksas, o ne atskiri jį sudarantys žemės sklypai). Atitinkamai tais atvejais, kai parduodamas žemės sklypų kompleksas ir pirmumo teisę pirkti atskirus jį sudarančius žemės sklypus turi du ar daugiau asmenų, tokių asmenų tarpusavio pirmenybė turi būti nustatoma atitinkamai pagal ŽŪPŽĮ 5 straipsnio 1 dalyje ir (arba) MĮ 4¹ straipsnio 1 dalyje numatytas pirmumo teisės turėtojų eiles.

Pavyzdžiui, jei parduodamas kompleksas, kurį sudaro trys žemės ūkio paskirties žemės sklypai ir:

- vieną j kompleksą patenkančią žemės sklypą pirmumo teisę pirkti turi jo bendraturtis,
- antrą j kompleksą patenkančią žemės sklypą pirmumo teisę pirkti turi ŽŪPŽĮ 5 straipsnio 1 dalies 2 punkte numatytus pirmumo kriterijus atitinkantis asmuo, o
- trečiąjį j kompleksą patenkančią žemės sklypą pirmumo teisę pirkti turi ŽŪPŽĮ 5 straipsnio 1 dalies 3 punkte numatytus pirmumo kriterijus atitinkantis asmuo,
- ir visi šie trys asmenys (t. y. skirtingos eilės pirmumo teisės turėtojai) išreiškia pageidavimą pirkti visą parduodamą žemės sklypų kompleksą, tokiu atveju visas kompleksas turėtų būti parduodamas aukščiausią pirmumo teisę turinčiam asmeniui, t. y. bendraturčiui, su sąlyga, kad jis atitinka žemės ūkio paskirties žemės pirkėjui pagal ŽŪPŽĮ keliamus reikalavimus. Bendraturčiui atsisakius įsigyti parduodamą kompleksą, jį turi teisę pirkti paskesnėje pirmumo eilėje esantis pirmumo teisės turėtojas, t. y. ŽŪPŽĮ 5 straipsnio 1 dalies 2 punkte numatytus pirmumo kriterijus atitinkantis asmuo, ir t. t.

Dėl 2.2 punkto

Pagal ŽŪPŽĮ 5 straipsnio 5 dalį ir MĮ 4¹ straipsnio 5 dalį, kai pirkti parduodamą žemės (miškų) ūkio paskirties žemės sklypą pirmumo teise pageidauja keli vienodą pirmumo teisę turintys asmenys, Nacionalinės žemės tarnybos teritorinio padalinio išduo-

damoje pažymoje išvardijami visi vienodą pirmumo teisę turintys asmenys ir žemės savininkas pats nusprendžia, kuriam asmeniui arba asmenims, kai parduodama keliems asmenims bendrosios nuosavybės teise, pasiūlytomis sąlygomis parduoti žemės ūkio paskirties žemės sklypą. Šia taisykle turėtų būti vadovujamasi ir žemės sklypų komplekso pardavimo atveju, t. y. kai pirmumo teisės įgyvendinimo objektas yra visas parduodamas žemės sklypų kompleksas, o ne atskiri jį sudarantys žemės sklypai. Atitinkamai tais atvejais, kai yra parduodamas žemės sklypų kompleksas ir jį pirkti pageidauja keli vienodą pirmumo teisę turintys asmenys, tokiu atveju žemės sklypų komplekso pardavėjas turi teisę savo nuožiūra pasirinkti, kuriam iš tokių pirmumo teisės turėtojų parduoti visą kompleksą.

Nei ŽŪPŽĮ 5 straipsnyje, nei MĮ 4¹ straipsnyje nėra pasisakyta dėl pirmumo teisės įgyvendinimo, kai žemės pardavėjas nustato sąlygą, kad keli žemės sklypai parduodami vienu metu tam pačiam asmeniui, ir siūlomų pirkti skirtingų sklypų pirmumo teisę juos įsigyti turi skirtingi asmenys. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra išaiškinęs, kad įstatyme neribojama pardavėjo (bendraturčio) teisė pasirinkti, kuriam iš bendraturčių parduoti savo dalį esančią bendrąja nuosavybe (LAT 2009 m. spalio 16 d. nutartis c. b. Nr. 3K-3-451/2009). Taip pat turėtų būti vertinama ir žemės sklypų naudotojų, besiribojančių sklypų savininkų bei valstybės atžvilgiu.

Dėl 2.3 punkto

Skirtingos paskirties – žemės ūkio paskirties žemės ir miškų ūkio paskirties žemės – įsigijimą reglamentuoja skirtingi įstatymai, kurie taip pat numato šiek tiek kitokią pirmumo teisę turinčių asmenų eilę. Kai sklypų *kompleksą* sudaro du *ar daugiau žemės ūkio paskirties žemės sklypų*, kurių bendras plotas yra didesnis kaip 10 ha, ir kurie yra išnuomoti ŽŪPŽĮ 5 straipsnio 1 dalies 2 punkte numatytus pirmumo kriterijus atitinkančiam asmeniui, kuris pageidauja pirkti visą kompleksą, **ir du ar daugiau miškų ūkio paskirties žemės sklypų**, kurie ribojasi su miškų ūkio paskirties žemės sklypais, kurių savininkai taip pat pageidauja pirkti visą kompleksą, laikytina, kad savininko teisė savo nuožiūra pasirinkti, kuriam iš pirmumo teisę turinčių asmenų parduoti visą žemės sklypų kompleksą, išlieka. Šiuo atveju papildomai turėtų būti įvertintas potencialių pirkėjų atitikimas žemės ūkio paskirties žemės pirkėjui pagal ŽŪPŽĮ keliamais reikalavimams. ■

PAVELDĖJIMAS

PATVIRTINTA

2009 m. gegužės 15 d. Notarų rūmų prezidiumo nutarimu Nr. 13.4.
(pakeista ir papildyta 2014 m. spalio 30 d. nutarimu Nr. 10.5)

KONSULTACIJA

Dėl notaro, kuris turėtų išduoti papildomą paveldėjimo teisės liudijimą, kai notaro veiklos teritorija paveldėjimo atvejams buvo perduota kitam notarui

KLAUSIMAS.

Notaras A, kuriam pagal teisingumo ministro nutartą veiklos teritoriją paveldėjimo atvejams buvo priskirta tvarkyti paveldėjimo bylą, įpėdiniam išdavė paveldėjimo teisės liudijimą į visą mirusiojo B turtą. Po to tą veiklos teritoriją teisingumo ministras pakeitė ir priskyrė ją kitam notarui C. Po kiek laiko išaiškėjo, kad mirusysis B turi papildomo turto, kuris nebuvo žinomas išduodant pagrindinį paveldėjimo teisės liudijimą. Kuris notaras, ar notaras A, kuris tvarkė paveldėjimo bylą ir išdavė paveldėjimo teisės liudijimą, ar notaras C, kuriam šiuo metu priklausytų tvarkyti paveldėjimo bylą pagal mirusiojo gyvenamąją vietą ir pagal jam priskirtą veiklos teritoriją, turėtų išduoti papildomą paveldėjimo teisės liudijimą?

ATSAKYMAS.

Notaras, kuris pagal jam teisingumo ministro nutartą veiklos teritoriją paveldėjimo atvejams užvedė paveldėjimo bylą ir išdavė paveldėjimo teisės liudijimą mirusiojo įpėdiniam į mirusiojo turtą, turi išduoti ir papildomą paveldėjimo teisės liudijimą, kai išaiškėjo, jog mirusysis turėjo papildomo turto, kuris buvo nežinomas išduodant paveldėjimo teisės liudijimą. Tas notaras, kuris išdavė paveldėjimo teisės liudijimą, taip pat turi išduoti ir papildomą paveldėjimo teisės liudijimą, jeigu veiklos teritorija paveldėjimo atvejams po paveldėjimo teisės liudijimo

išdavimo buvo perduota kitam notarui.

Tuo atveju, jeigu nebėra to notaro (baigė, sustabdė notaro įgaliojimus ar perkeltas į kitą miestą ar rajoną), kuris buvo išdavęs paveldėjimo teisės liudijimą, papildomą paveldėjimo teisės liudijimą turi išduoti tas notaras, kuriam buvo perduota veiklos teritorija paveldėjimo atvejams.

Pastaba: paskutinis konsultacijos sakinyvis pakeistas ir papildytas 2014 m. spalio 30 d. Notarų rūmų prezidiumo nutarimu Nr. 10.5.

PATVIRTINTA

2014 m. balandžio 17 d.
Notarų rūmų prezidiumo nutarimu Nr. 7.6

KONSULTACIJA

Dėl turtinių teisių ir pareigų paveldėjimo, kylančių iš sutarčių dėl palikėjo narystės lojalumo programoje (UAB „Lyonesse Lietuva“ prašymas)

KLAUSIMAS.

Notarui buvo pateiktas UAB „Lyonesse Lietuva“ prašymas dėl paveldėjimo teisės liudijimo, kuriame pažymima, jog nurodytas miręs fizinis asmuo dalyvavo „Lyonesse“ lojalumo programoje ir, remiantis standartinėmis sutarčių su „Lyonesse“ nariais sąlygomis, visos turtinės teisės ir pareigos, kylančios iš sutarties dėl narystės „Lyonesse“ lojalumo programoje, pereina paveldėtojiui. Taip pat prašoma pateikti paveldėjimo teisės liudijimo, kuriame atsispindėtų teisių ir pareigų, kylančių dalyvaujant „Lyonesse“ lojalumo programoje, perleidimą paveldėtojiui. Jokia mirusiojo asmens rašytinė sutartis su UAB „Lyonesse Lietuva“ nėra pateikiama. Ar gali notaras išduoti paveldėjimo teisės liudijimą?

ATSAKYMAS.

Pagal Civilinio kodekso 5.1 straipsnio 2 dalį paveldimi materialūs dalykai (nekilnojamieji ir kilnojamieji daiktai) ir nematerialūs dalykai (vertybinių popierių, patentų, prekių ženklų ir kt.), palikėjo turtinės reikalavimo teisės ir palikėjo turtinės prievolės, įstatymų numatytais atvejais intelektinė nuosavybė (autorių turtinės teisės į literatūros, mokslo ir meno kūrinius, gretutinės turtinės teisės bei teisės į pramoninę nuosavybę) ir kitos įstatymų nustatytos turtinės teisės bei pareigos.

UAB „Lyoness Lietuva“ internetinėje svetainėje (<http://www.lyoness.net/lt/wie-funktioniert-lyoness.aspx#tab-1>) nurodoma, kad: „Lyoness“ įkurta 2003 metais, siekiant „Lyoness“ nariams grąžinti dalį pinigų, kiekvieną kartą perkant“. Norint užsiregistruoti, reikalinga: drauge su savo rekomenduotoju užpildyti registracijos formą internetu. Patvirtinus registraciją, išsiunčiamas asmeninis nario ID numeris bei internetinio biuro prieigos duomenys trumpąja SMS bei e. pašto žinutėmis. Jokia rašytinė sutartis su nariu nėra sudaroma.

Atsižvelgiant į tai, notarui nepateikus mirusiojo asmens pasirašytos sutarties, kuri būtų neįvykdyta ir iš kurios palikėjui kiltų palikėjo turtinės reikalavimo teisės ir turtinės prievolės, notaras įpėdiniams negalėtų išduoti paveldėjimo teisės liudijimo į tokias palikėjo turtines reikalavimo teises ir turtines prievoles.

PATVIRTINTA

Notarų rūmų prezidentui

2011 m. liepos 14 d. nutarimu Nr. 6.1

(pakeista 2014 m. lapkričio 27 d. nutarimu

Nr. 12.1.2)

Dėl palikimo priėmimo termino skaičiavimo

Civilinio kodekso 5.50 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad palikimas turi būti priimtas per tris mėnesius nuo palikimo atsiradimo dienos. Vadovaujantis Civilinio kodekso 5.3 straipsniu, palikimo atsiradimo laiku laikomas palikėjo mirties momentas. Civilinio kodekso 1.118 straipsnis nustato, kad terminas prasideda rytojaus dieną nuo nulio valandų nulio minučių po tos kalendorinės datos arba to įvykio, kuriais apibrėžta termino pradžia, jeigu įstatymų nenumatyta kita. Pagal Civilinio kodekso 1.119 straipsnį mėnesiais skaičiuojamas terminas pasibaigia atitinkamą termino paskutinio mėnesio dieną dvidešimt ketvir-

tą valandą nulio minučių.

Atsižvelgiant į nurodytą teisinį reguliavimą, palikimo priėmimo terminas pradedamas skaičiuoti nuo dienos, einančios po mirties dienos. Pvz., jei asmens mirties data yra birželio 15 d., tai palikimo priėmimo terminas pradedamas skaičiuoti birželio 16 d., o paskutinė palikimo priėmimo termino diena yra rugsėjo 16 d. Kadangi palikimo priėmimas paduodant pareiškimą notarui turi būti atliekamas notaro biure, išskyrus Notariato įstatymo nustatytas išimtis, terminas palikimui priimti baigiasi paskutinės termino dienos notaro biuro darbo laiko paskutinę valandą.

Civilinio kodekso 5.11 straipsnio 2 dalis numato, kad antros eilės įpėdiniai paveldi pagal įstatymą tik tai nesant pirmos eilės įpėdinių arba jiems nepriėmus ar atsakius palikimo, taip pat tuo atveju, kai iš visų pirmos eilės įpėdinių atimta paveldėjimo teisė. Trečios, ketvirtos, penktos ir šeštos eilės įpėdiniai paveldi, jeigu nėra pirmesnės eilės įpėdinių, jeigu šie įpėdiniai atsisakė palikimo arba iš jų atimta paveldėjimo teisė. Pagal Civilinio kodekso 5.50 straipsnio 4 dalį asmenys, kuriems paveldėjimo teisė atsiranda tik tuo atveju, kai kiti įpėdiniai palikimo nepriima, gali pareikšti sutikimą priimti palikimą per tris mėnesius nuo teisės priimti palikimą atsiradimo dienos. Tokie asmenys teisę priimti palikimą įgyja nuo savo teisės priimti palikimą atsiradimo dienos ir trijų mėnesių terminas palikimui priimti jiems skaičiuojamas ne nuo palikėjo mirties dienos, o nuo teisės priimti palikimą atsiradimo dienos, t. y. nuo tos dienos, kai palikimas atsisako prieš tai turėjęs teisę priimti palikimą įpėdinis arba baigiasi tokio įpėdinio terminas palikimui priimti (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. lapkričio 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-523/2014).

Praktikoje gali susiklostyti tokios situacijos:

1. Tam tikros eilės įpėdinių iš viso nėra. Šiuo atveju neturi būti skaičiuojamas trijų mėnesių terminas tokiai įpėdinių eilei. Pavyzdžiui, notaras iš Gyventojų registre esančių duomenų nustato, kad pirmos ir antros eilės įpėdinių nėra. Vadinasi, trečios eilės įpėdiniui teisė priimti palikimą atsiranda nuo palikėjo mirties dienos ir jis turi priimti palikimą per tris mėnesius nuo palikimo atsiradimo dienos.

2. Aukštesnės eilės įpėdiniai nepriima palikimo. Šiuo atveju žemesnės eilės įpėdiniui terminas palikimui priimti skaičiuojamas tik tada, kai baigiasi palikimo priėmimo terminas aukštesnės eilės įpėdiniams. Pavyzdžiui, Gyventojų registre matyti, kad palikėjas turi vaikų (pirmos eilės įpėdinių). Tačiau jie palikimo nepriima. Antros eilės įpėdiniui teisė priimti palikimą atsiranda suėjus trimis mėnesiams nuo palikėjo mirties ir palikimą jis gali priimti iki kol sueis šeši mė-

nesiai nuo palikėjo mirties.

3. Aukštesnės eilės įpėdiniai atsisako palikimo. Šiuo atveju žemesnės eilės įpėdiniui palikimo priėmimo terminas skaičiuojamas nuo aukštesnės eilės įpėdinio palikimo atsisakymo dienos. Pavyzdžiui, jeigu palikėjo, mirusio birželio 15 d., vienintelis vaikas (nesant sutuoktinio) atsisakė palikimo liepos 5 d., antros eilės įpėdiniui palikimo priėmimo terminas skaičiuojamas nuo liepos 6 d. ir jis gali priimti palikimą iki spalio 6 d.

Jeigu aukštesnės eilės įpėdiniai yra keli, tai žemesnės eilės įpėdiniui terminas palikimui pradedamas skaičiuoti nuo tos dienos, kai paskutinis iš aukštesnės eilės įpėdinių palikimo atsisakė, arba, kai baigėsi terminas aukštesnei eilei palikimui priimti (jei dalis aukštesnės eilės įpėdinių palikimo atsisakė, o dalis neatliko jokių veiksmų palikimui priimti).

Skaičiuojant palikimo priėmimo terminą, turi būti atsižvelgiama ne tik į pirmos ir antros eilės įpėdinių buvimą / nebuvimą ar jų atsisakymą nuo palikimo, bet taip pat ir į sutuoktinio buvimą / nebuvimą ar jo atsisakymą nuo palikimo.

Palikėjo sutuoktiniui teisė priimti palikimą atsiranda nuo palikėjo mirties momento, todėl jis turi priimti palikimą per tris mėnesius nuo palikimo atsiradimo dienos. Kadangi, vadovaujantis Civilinio kodekso 5.13 straipsniu, palikėją pergyvenęs sutuoktinis paveldi pagal įstatymą arba su pirmos ar antros eilės įpėdiniais (jeigu jų yra), notaras paveldėjimo teisės liudijimą sutuoktiniui gali išduoti tik tada, kai nustato, ar yra pirmos ir (ar) antros eilės įpėdinių bei yra žinoma jų valia dėl palikimo priėmimo (nepriėmimo). Pavyzdžiui, palikėjui mirus, yra palikėjo vaikų, vaikaičių ir sutuoktinis. Per tris mėnesius nuo palikėjo mirties palikėjo vaikai palikimo nepriėmė, o sutuoktinis palikimą priėmė. Kadangi šiuo atveju palikėjo vaikaičiams terminas palikimui priimti pradedamas skaičiuoti tik tada, kai baigiasi terminas palikimui priimti vaikams (t. y. praėjus trims mėnesiams nuo palikėjo mirties), notaras paveldėjimo teisės liudijimą sutuoktiniui gali išduoti tada, kai palikėjo vaikaičiai palikimo atsisako arba jo nepriima.

Notaras faktą, kad tam tikros eilės įpėdinių nėra, gali nustatyti pagal Gyventojų registro duomenis. Jeigu tokių duomenų pagal Gyventojų registro duomenis nustatyti negalima, notaras negali prežiuruoti, kad tos eilės įpėdinių nėra ir turėtų skaičiuoti trijų mėnesių terminą tos eilės įpėdiniams.

Atsižvelgiant į tai, kad antros ir žemesnių eilių įpėdiniams yra sudėtinga nustatyti, kada jiems atsiranda teisė priimti palikimą, notaras gali priimti pareiškimus dėl palikimo priėmimo iš antros ir žemesnių eilių įpėdinių nuo palikimo atsiradimo dienos (t. y.

palikėjo mirties dienos) iki tos dienos, kurią baigiasi terminas tiems asmenims palikimui priimti. Rekomenduojama anksčiau valią dėl palikimo priėmimo išreiškiantiems antros ir žemesnių eilių įpėdiniams paaiškinti, kad palikimą įstatymo nustatytais terminais priėmus aukštesnės eilės įpėdiniams, jų pareiškimas neturės teisinės galios.

Vadovaujantis Civilinio kodekso 5.50 straipsnio 6 dalimi, notaras per tris darbo dienas nuo palikimo priėmimo dienos privalo pranešti Centrinei hipotekos įstaigai apie palikimo priėmimą.

Paaiškėjus, kad Testamentų registruui perduoti duomenys apie palikimą priėmusį įpėdinį, kuris neturi teisės paveldėti, nes palikimą įstatymo nustatytu terminu priėmė aukštesnės eilės įpėdinis ar įpėdinis pagal testamentą, notaras, vadovaudamasis Testamentų registro nuostatų 54 punktu, pateikia Testamentų registruui duomenis, kad prie palikimo priėmimo fakto būtų įrašyta pastaba, kurioje nurodoma, kad įpėdinis neteko teisės paveldėti.

Testamentų tvirtinimo ir paveldėjimo bylų vedimo rekomendacijų pakeitimai ir papildymai

2014 m. gegužės 29 d. nutarimu Nr. 3.5 rekomendacijos papildytos 65° punktu:

„65°. Jeigu įpėdinis – užsienio subjektas, atitinkantis Lietuvos pasirinktos europinės ir transatlantinės integracijos kriterijus, priėmė palikimą (kurį be kito turto sudarė ir žemės ūkio ir (ar) miškų ūkio paskirties žemės sklypas), atsiradusį iki 2014 m. balandžio 30 d., ir kreipiasi į notarą dėl paveldėjimo teisės liudijimo išdavimo po šios dienos, notaras, atsižvelgdamas į tai, kad įpėdinis paveldi visą mirusiajam mirties dieną priklausiusį turtą, taip pat į tai, kad teisių į paveldimą turtą įforminimo metu įpėdinis jau turi teisę paveldėti žemės ir (ar) miškų ūkio paskirties žemę ir į protingumo principą, gali išduoti tokiam įpėdiniui paveldėjimo teisės liudijimą ne į pinigų sumą, gautą pardavus paveldėtą žemės sklypą, o į patį žemės sklypą.“ ■

TURTAS

PATVIRTINTA

2013 m. lapkričio 28 d.

Notarų rūmų prezidento nutarimu Nr. 3.5

PATVIRTINTA

2014 m. kovo 13 d.

Notarų rūmų prezidento nutarimu Nr. 9

KONSULTACIJA

Dėl areštuoto nekilnojamojo turto perleidimo esant antstolio patvarkymui turtą perleisti su sąlyga

Vadovaujantis Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 691 straipsniu areštuotas turtas realizuojamas priverstinai parduodant iš varžytynių. Civilinio proceso kodekso 704 straipsnyje numatyta, kad iki varžytynių pradžios skolininkas gali pats arba pavesti kitiems asmenims surasti iš varžytynių parduodamo turto pirkėją, areštuotas turtas skolininko pasiūlytam pirkėjui parduodamas surašant turto pardavimo skolininko pasiūlytam pirkėjui akta. Pagal Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2005 m. spalio 27 d. įsakymu Nr. 1R-352 patvirtintos Sprendimų vykdymo instrukcijos 9 punktą antstolis gali turtą realizuoti, jei pats jį areštavo, išskyrus atvejį, kai, areštavus skolininko turtą, vykdomasis dokumentas persiunčiamas vykdyti kitam antstoliui.

Antstolis, turintis teisę realizuoti areštuotą turtą, gali numatyti, kad areštuotas turtas gali būti perleistas su sąlyga, kad lėšos už perleistą nekilnojamąjį daiktą bus įmokėtos į antstolio arba notaro depozitinę sąskaitą. Šios sąlygos turi būti numatytos turto arešto akte ir įregistruotos Turto arešto aktų registro duomenų bazėje, kurioje esantys duomenys laikomi teisingais ir išsamiais, kol jie nenuginčyti įstatymų nustatyta tvarka (LR turto arešto aktų registro įstatymo 4 straipsnio 2 dalis). Esant minėtoms sąlygoms, notaras gali tvirtinti areštuoto nekilnojamojo turto perleidimo sandorį.

KONSULTACIJA

Dėl sutarčių sąlygų įsigyjant turtą bendrosios jungtinės nuosavybės teise

Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.88 straipsnyje ir Lietuvos Respublikos nekilnojamojo turto registro įstatymo 19 straipsnyje numatyta, kad turto, kuris yra bendroji jungtinė sutuoktinių nuosavybė, savininkai viešame registre turi būti nurodyti abu sutuoktiniai. Nekilnojamojo turto registro 23 straipsnio 4 dalyje nustatyti reikalavimai dokumentui, kurio pagrindu Nekilnojamojo turto registre registruojama nuosavybės teisė į nekilnojamąjį daiktą, t. y. turi būti visų nekilnojamojo turto įgijėjų vardai, pavardės, asmens kodai. Nekilnojamojo turto registro įstatymo 29 straipsnio 2 punktas numato galimybę atsisakyti registruoti daiktines teises, jei pateikti registravimui dokumentai neatitinka šio įstatymo reikalavimų. Taigi, nekilnojamojo turto įgijimo sandoryje, kuriuo turtas įgyjamas bendrosios jungtinės nuosavybės teise, turi būti nurodomi abiejų sutuoktinių duomenys.

Kai nekilnojamojo turto įgijėjas (sutuoktinis) yra Lietuvos Respublikos pilietis arba užsienietis, turintis leidimą gyventi Lietuvos Respublikoje ir yra deklaravęs Lietuvos Respublikoje gyvenamąją vietą, duomenys apie sutuoktinį yra Gyventojų registro tarnybos duomenų bazėje. Kai nekilnojamojo turto įgijėjas (sutuoktinis) yra užsienietis ir jo duomenų nėra Gyventojų registro tarnybos duomenų bazėje, nekilnojamojo turto įgijimo sandoryje turi būti įrašytas daikto įgijėjo pareiškimas apie šeiminių padėčių ir įgyjamo turto nuosavybės formą. Jei įgijėjas turi sutuoktinį, notarus turi būti pateikiami sutuoktinio identifikuojantys duomenys, kurie turi būti nurodomi nekilnojamojo turto įgijimo sutartyje.

PATVIRTINTA
2014 m. rugpjūčio 28 d.
Notarų rūmų prezidiumo nutarimu Nr. 3.4

KONSULTACIJA

Dėl pranešimo bendraturčiui dėl pirmumo teisės įsigyti parduodamą dalį nekilnojamojo daikto

Pagal Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 4.79 straipsnį, kai parduodama dalis nekilnojamojo daikto, į kurį turima bendrosios nuosavybės teisė, apie tai pranešama per notarą. Jei notaro persiųstas pranešimas nepasiekia adresato, tada gali būti pranešama kitais būdais. Kadangi konkrečiai bendraturčiui pranešimo po to, kai notaro pranešimas nebuvo gautas, tvarka teisės aktais nėra nustatyta, tinkamu pranešimu gali būti laikomas pranešimas per antstolį arba skelbiant spaudoje, kai nežinoma bendraturčio gyvenamoji vieta (deklaruotas išvykimas iš Lietuvos, įtrauktas į savivaldybės nuolatinės gyvenamosios vietos neturinčių duomenų apskaitą, ar kt.). Dokumentų perdavimo ir įteikimo per antstolius tvarką nustato Lietuvos Respublikos antstolių įstatymo 24 straipsnis, kuriame sakoma, kad dokumentai asmeniui perduodami ir įteikiami asmeniškai, siunčiant registruotu laišku arba kitu Dokumentų įteikimo ir perdavimo tvarkoje nustatytu būdu, informuojant, kad dokumentą perduoda antstolis.

Pagal Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 124 straipsnio 2 dalį atsisakymas priimti procesinį dokumentą arba pasirašyti dėl jo gavimo prilyginamas procesinio dokumento įteikimui. Jei pateikiamas antstolio aktas dėl galimybės įteikti dokumentus, kuriame yra aprašyta aplinkybė, kad asmuo, kuriam turėjo būti įteiktas pranešimas, susipažino su dokumentu ir pareiškė, kad jo nepriims, ir jam buvo paaiškinta, kad atsisakymas priimti dokumentus tolygus jų įteikimui, laikytina, kad pranešimas bendraturčiui yra įteiktas.

Tuo atveju, kai notarui pateikiama informacija, kad adresatas nerastas, o palikus pranešimą, kad yra gautas laiškas, tačiau adresatui pranešimo neatsiėmus, laikytina, kad asmuo negavo pranešimo, todėl reikėtų papildomai pranešti kitais būdais. Šis atvejis negali būti prilyginamas atsisakymui priimti pranešimą, kadangi nėra duomenų, kad adresatas apskritai žino apie pranešimo gavimą.

Jei pranešimas įteikiamas kuriam nors iš kartu su juo gyvenančių pilnamečių šeimos narių (vaikams (įvaikiams), tėvams (įtėviams), sutuoktiniui ir pan.),

o jeigu ir jų nėra, – darbovietės administracijai, tai laikoma, kad pranešimas įteiktas tinkamai (Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 123 straipsnio 3 dalis).

Jei apie parduodamą nekilnojamojo daikto dalį pranešimo bendraturtis negavo, pranešimas gali būti skelbiamas viešai. Tais atvejais, kai bendraturtis yra miręs ir nė vienas iš įpėdinių nėra priėmęs palikimo, taip pat yra suėjęs terminas palikimui priimti, pranešimas gali būti skelbiamas viešai, t. y. viešas skelbimas skelbiamas paskutinės žinomos kitos sandorio šalies gyvenamosios ar verslo vietos arba viešai išreiškiančio savo valią asmens gyvenamosios ar verslo vietos laikraštyje (jeigu toks yra) ir viename iš nacionalinių Lietuvos Respublikos laikraščių (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 1.65 straipsnio 2 dalis).

Išnaudojus minėtas galimybes, siekiant neapsunkinti bendraturčio teisės parduoti savo daikto dalį, galima tvirtinti pirkimo-pardavimo sutartį daikto dalį parduodant pardavėjo pasirinktam asmeniui. ■

DOKUMENTAI

PATVIRTINTA

Lietuvos notarų rūmų

2015 m. balandžio 23 d. nutarimu Nr. 6

KONSULTACIJA

Dėl PVM sąskaitos faktūros išrašymo

Notarinio registro, tvirtinamųjų įrašų ir notarinių liudijimų formų pildymo taisyklių 7.3 punkte numatyta, kad notarinio registro duomenų lapo 3-ioje grafoje įrašomi visų asmenų, kuriems buvo atliktas notarinis veiksmas ar suteikta teisinė pagalba, ir kitų notariniame veiksme dalyvavusių asmenų (už asmenį, kuriam atliktas notarinis veiksmas, pasirašiusių asmenų, notarinio veiksmo atlikimo metu dalyvavusių liudytojų, vertėjų) vardai ir pavardės, asmens kodai arba gimimo datos, juridinio asmens pavadinimas, juridinio asmens kodas, fizinio ar juridinio asmens atstovo vardas ir pavardė, asmens kodas arba gimimo data.

Pagal Gyventojų, besiverčiančių individualia veikla (išskyrus gyventojus, įsigijusius verslo liudijimus), buhalterinės apskaitos taisyklių 17 punktą notariai naudoja tokius apskaitos dokumentus: grynųjų pinigų priėmimo kvitą, sąskaitą faktūrą, PVM sąskaitą faktūrą (jeigu notaras yra PVM mokėtojas), kitus apskaitos dokumentus (mokėjimo pavedimus ir pan.).

Pagal Pridėtinės vertės mokesčio įstatymo 79 ir 80 straipsnius PVM sąskaitos faktūros išrašomos paslaugų (prekių) pirkėjams, nedelsiant suteikus paslaugas (patiekus prekes). PVM sąskaitos faktūros privalomas rekvizitas yra paslaugų pirkėjo (kliento) duomenys. Tvirtinant asmens prašymą nutraukti pensijų kaupimo sutartį, nutraukiantis pensijų kaupimo sutartį asmuo yra notaro paslaugų pirkėjas (gavėjas). Nurodytas paslaugas įforminantis dokumentas (PVM sąskaita faktūra) turi būti išrašomas asmens, nutraukio pensijų kaupimo sutartį, vardu. Išrašytame apskaitos dokumente (PVM sąskaitoje faktūroje) pensijų kaupimo bendrovės (mokėtojos už paslau-

gas) duomenys gali būti nurodomi kaip papildoma informacija. Tokiu atveju pensijų kaupimo bendrovė papildomai gali būti įrašoma notarinio registro duomenų lapo 3-ioje grafoje, nors faktiškai sandoryje ir nedalyvavo, o tik apmokėjo už notarinio veiksmo atlikimą. Tam, kad pensijų kaupimo bendrovė galėtų būti įrašyta notarinio registro duomenų lapo 3-ioje grafoje ir jai surašytas apskaitos dokumentas, notariui gali būti pateikiamas pensijų kaupimo bendrovės apmokėjimą už suteikiamą paslaugą garantuojantis dokumentas.

PATVIRTINTA

2014 m. gegužės 29 d.

Notarų rūmų prezidento nutarimu Nr. 3.6

KONSULTACIJA

Dėl teismų nutarčių, pasirašytų elektroniniu parašu, galiojimo ir naudojimo

KLAUSIMAS.

Ar klientui pateikus elektroniniu parašu pasirašytą teismo nutartį elektroniniu formatu, turi būti pateikta ir rašytinė nutartis su teismo atspaudu ir teisėjo parašu?

ATSAKYMAS.

Pagal Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 1751 straipsnio 9 dalį advokatams, advokatų padėjėjams, antstoliams, antstolių padėjėjams, notarams, valstybės ir savivaldybių įmonėms, įstaigoms ir organizacijoms, finansų įstaigoms, draudimo įmonėms teismas procesinius dokumentus įteikia elektroninių ryšių priemonėmis.

Kai notaras nėra proceso dalyvis konkrečioje byloje ir teismo procesinį sprendimą notariui pateikia asmuo, kuriam atliekamas notarinis veiksmas, ar kitas

sinteresuotas asmuo, neregistruotas naudotojas (notaras) gali patikrinti, ar priimtas teismo procesinis sprendimas, kuris pasirašytas kvalifikuotu procesiniu parašu, yra įsiteisėjęs Lietuvos teismų viešųjų elektroninių paslaugų svetainės www.e.teismas.lt skiltyje „Dokumento tikrinimas“. Toliau atsiveriančioje nuorodoje „Pasirinkti failą“ pasirenkamas dokumentas, išsaugotas kompiuteryje, bei spaudžiama „Tikrinti“.

Teismo elektroninio procesinio dokumento kvalifikuotų elektroninių parašų galiojimą notariai gali patikrinti interneto svetainėje:

1) <https://signa.mitssoft.lt/signa-web> – šioje interneto svetainėje, pasirinkus nuorodą „Patikrinti ADOC dokumentą“, bei toliau atsiveriančioje nuorodoje „Pasirinkti dokumentą“ pasirinkus dokumentą, kurio elektroninį parašą norima patikrinti, programa automatiškai patikrina dokumento turinį, metaduomenis ir parašo galiojimą. Šioje interneto svetainėje Signa Web vartotojo vadovą galima rasti paspaudus „Signa Web vartotojo vadovas“ arba paspaudus nuorodą <https://signa.mitssoft.lt/signa-web/webResources/docs/SignaWeb-VartotojoVadovas.pdf> (pridedamas);

2) http://www.archyvai.lt/lt/paslaugos_53/adoc-dokumentai.html – šioje interneto svetainėje elektroninio parašo tikrumas tikrinamas automatiškai. Norint patikrinti elektroninio parašo tikrumą šioje interneto svetainėje, reikia pasirinkti nuorodą „ADOC dokumento peržiūra ir tikrinimas“ bei toliau atsiveriančiame lange „ADOC dokumento įkėlimas“ pasirinkti norimą patikrinti dokumentą. Programos naudojimosi instrukcija pateikiama nuorodoje „Paaiškinimai“ (pridedama).

Atsižvelgiant į tai, kad notariai teismų nutartis gali gauti elektroninių ryšių priemonėmis, asmenys, kuriems ruošiamasi atlikti notarinį veiksma, neprivalo pateikti rašytinių teismo nutarčių su teismo antspaudu ir teisėjo parašu.

PATVIRTINTA

Notarų rūmų prezidiumo

2013 m. gruodžio 19 d. nutarimu Nr. 7.1

KONSULTACIJA

Dėl klientų pateikiamų dokumentų tinkamumo asmens tapatybei nustatyti

KLAUSIMAS.

Kokie dokumentai yra tinkami Lietuvos Respub-

likos piliečio asmens tapatybei nustatyti, atliekant notarinį veiksma?

ATSAKYMAS.

Fizinių asmenų tapatybė nustatoma pagal jų pateikiamus asmens dokumentus. Notariato įstatymo 31 straipsnio 1 dalyje nurodyta, kad Lietuvos Respublikos piliečių asmens tapatybė nustatoma pagal asmens tapatybės kortelę arba kitą asmens tapatybę patvirtinantį dokumentą, kuriame yra asmens kodas ir nuotrauka. Pagal Lietuvos Respublikos teisės aktus dokumentai, skirti asmens tapatybei patvirtinti, yra asmens tapatybės kortelė (Lietuvos Respublikos asmens tapatybės kortelės įstatymo 2 straipsnio 1 dalis), pasas (Lietuvos Respublikos paso įstatymo 2 straipsnio 1 dalis) ir tarnybinis pasas (Lietuvos Respublikos tarnybinio paso įstatymo 2 straipsnio 1 dalis). Šie dokumentai yra tinkami asmens tapatybei nustatyti, atliekant visus notarinius veiksmus.

Tais atvejais, kai notariniam veiksmui atlikti nėra svarbu nustatyti asmens pilietybę, asmens tapatybė taip pat gali būti nustatoma pagal vairuotojo pažymėjimą, kuriame yra visi reikalingi duomenys ir yra galimybė patikrinti jo galiojimą VĮ „Regitra“ duomenų bazėje. Kadangi kitų dokumentų, kuriuose yra asmens kodas ir nuotrauka, galiojimo patikrinti valstybės registruose ar duomenų bazėse negalima, tokie dokumentai neturėtų būti naudojami asmens tapatybei nustatyti, atliekant notarinius veiksmus.

PATVIRTINTA

2013 12 19 Notarų rūmų

prezidiumo nutarimu Nr. 7.2

KONSULTACIJA

Dėl parašų ir antspaudų notarų sudaromuose dokumentuose

KLAUSIMAS.

Kokia spalva turi būti pasirašoma notarinuose dokumentuose: kokia spalva gali pasirašyti notarinio veiksmo dalyviai ir notaras. Kokios spalvos gali būti notaro antspaudas.

ATSAKYMAS.

1995 m. balandžio 5 d. teisingumo ministro įsakymu Nr. 19 patvirtintų „Lietuvos Respublikos notaro (ų) biuro notaro antspaudo aprašymas, jo gamini-

mo, naudojimo, saugojimo ir sunaikinimo taisyklių“ 3 punkte nustatyta, kad spaudams atspausti naudojami violetinės spalvos spaudų dažai.

Nors formaliai šis teisingumo ministro įsakymas nebuvo panaikintas atskiru įsakymu, tačiau 2002 m. liepos 2 d. buvo priimtas Antspaudų apyvartos įstatymas, reglamentuojantis antspaudų apyvartą ir nustatantis institucijas, atliekančias antspaudų apyvartos priežiūrą. Taigi, žiūrint sistemiskai, turėtų būti remiamasi aukštesnės teisinės galios teisės aktu – įstatymu.

2011 08 01 buvo priimta nauja Antspaudų apyvartos įstatymo redakcija, kurioje nėra nustatyta, kokia privalo būti antspaudo atspaudimo dažų spalva. To taip pat nenustato ir 2011 m. liepos 20 d. Lietuvos policijos generalinio komisaro įsakymu Nr. 5-V-684 patvirtintas „Antspaudų saugojimo, apskaitos ir sunaikinimo tvarkos aprašas“.

Notaro antspaudo dažų spalvos, taip pat ir notaro parašo bei notarinio veiksmo dalyvių parašų rašalo spalvos tiesiogiai neregamentuoja jokie įstatymai bei kiti teisės aktai. Tačiau pažymėtina, kad Notarinio registro, tvirtinamųjų įrašų ir notarinių liudijimų formų pildymo taisyklių 10 punkte nustatyta, jog tvirtinamojo įrašo ar notarinio liudijimo spaudas turi būti juodos, mėlynos arba violetinės spalvos. Notaro antspaudo spaudo ar parašo spalva šiame teisės akte nėra reglamentuota.

Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta aukščiau, reikia vadovautis teisės akto analogija ir notaro antspaudo spaudo, notaro parašo ir / ar notarinio veiksmo dalyvių parašų rašalo (dažų) spalva turi būti tokia pati, kaip ir reglamentuota notaro tvirtinamojo įrašo ar notarinio liudijimo spaudo spalva, t. y. notaro antspaudo spaudo, notaro parašo ir / ar notarinio veiksmo dalyvių parašų rašalo (dažų) spalva turi būti juodos, mėlynos arba violetinės spalvos.

PATVIRTINTA

2014 m. kovo 13 d.

Notarų rūmų prezidiumo nutarimu Nr. 13

KONSULTACIJA

Dėl asmens pageidavimo palaikyti panaudoti mokymo tikslams

Vadovaujantis Lietuvos Respublikos žmonių palaikyti laidojimo įstatymo 17 straipsniu, kai mirties

priežastis pakankamai aiški ir įrodyta medicininiais tyrimų duomenimis, neįtariama, kad mirties priežastimi gali būti nusikalstama veika, ir yra nustatyta asmens tapatybė, turintiems teisę atlikti balzamavimą universitetams žmogaus palaikai perduodami, kai tai nurodyta mirusiojo asmens testamentu ar kitu valios pareiškimo dokumentu. Taigi, jei asmuo pageidauja, kad jo palaikai po mirties būtų perduoti naudoti mokymo tikslais, savo valią gali nurodyti testamente. Jei asmuo nėra sudaręs testamento, kuriame jis yra pareiškęs valią dėl palaikų perdavimo naudoti mokymo tikslais, savo valią gali pareikšti ir kitu valios pareiškimo dokumentu.

Pareiškimu, kuriuo asmuo išreiškia pageidavimą, kad jam mirus jo palaikai būtų panaudoti mokymo tikslams ir būtų perduoti turinčiam teisę atlikti balzamavimą universitetui, asmuo išreiškia valią ir sukuria civilines teises ir pareigas. Pagal Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 1.63 straipsnį sandoriais laikomi asmenų veiksmai, kuriais siekiama sukurti, pakeisti arba panaikinti civilines teises ir pareigas. Atsižvelgiant į tai, kad sandoryje negali būti liudijamas parašo tikrumas, pareiškimas, kuriame asmuo išreiškia pageidavimą dėl palaikų perdavimo naudoti mokymo tikslais, turi būti tvirtinamas kaip vienašalis sandoris (pavyzdys pridedamas).

PATVIRTINTA

Lietuvos notarų rūmų prezidiumo

2015 m. birželio 17 d. nutarimu Nr. 9.3

KONSULTACIJA

Dėl informacijos dėl notaro patvirtintų sutarčių teikimo teismui

KLAUSIMAS.

Ar esant teismo nutarčiai, kuria notaras įpareigojamas pateikti teismui rašytinius įrodymus apie kliento sudarytas paskolos sutartis, nurodant sudarytų paskolos sutarčių kiekį, ar paskolos sutartys yra atlygintinės, taip pat ar sutartyse nustatytos netesybos paskolos gavėjui už sutarties tinkamą nevykdymą?

ATSAKYMAS.

Lietuvos Respublikos notariato įstatymo 14 straipsnio 3 dalyje pasisakyta, kad teisėjo, prokuroro ar ikiteisminio tyrimo pareigūno reikalavimu pažymos apie notarinius veiksmus ir dokumentai išduodami dėl jų

_____, a/k _____, gyv. _____
 (vardas, pavardė) (asmens kodas) (gyvenamoji vieta)

kurio asmens tapatybė nustatyta pagal _____

PAREIŠKIMAS

 (data, vieta)

Kam: _____

Aš, _____, pageidauju, kad man mirus mano palaikai būtų
 (vardas, pavardė)

panaudoti mokslo ir mokymo tikslams ir būtų perduoti _____.

Šį pageidavimą išreiškiu laisva valia, neturėdamas jokių kitų motyvų, išskyrus norą padėti Lietuvos medicinos mokslui bei Lietuvos gydytojų mokymui.

Prašyčiau apie mano palaikų priėmimą į _____

informuoti mano artimuosius (_____) ir palaidoti mane specialiai šiam
 (vardai, pavardės)

tikslui skirtose kapinėse, informavus apie laidotuves mano artimuosius. Neprieštarauju, kad mano vidaus organai būtų panaudoti studijų tikslams (preparatams).

Pareiškimas garsiai perskaitytas, suprastas dėl turinio bei pasekmių ir, kaip atitinkantis mano valią, pasirašytas.

 (vardas, pavardė, parašas)

20 _____ m. _____ d.

Aš, _____,
 vienašalį sandorį, pasirašytą _____, tvirtinu.

Notarinio registro Nr. _____

Notaro atlyginimas _____

Kompensacijos už patikrą registruose dydis _____

VĮ Registrų centro darbų kainos dydis _____

Kompensacijos (-ų) už kitas kliento prašymu

notaro atliktas paslaugas dydis _____

Notaro parašas _____

žinioje esančių baudžiamųjų ir civilinių bylų, taip pat kitais Lietuvos Respublikos įstatymų nustatytais atvejais.

Įrodymai civilinėje byloje yra bet kokie faktiniai duomenys, kuriais remdamasis teismas įstatymų nustatyta tvarka konstatuoja, kad yra aplinkybių, pagrindžiančių šalių reikalavimus ir atskirtimus, ir kitokių aplinkybių, turinčių reikšmės bylai teisingai išspręsti, arba kad jų nėra (LR civilinio proceso kodekso 177 straipsnio 1 dalis). Teismas priima nagrinėti tik tuos įrodymus, kurie patvirtina arba paneigia turinčias reikšmės bylai aplinkybes (LR civilinio proceso kodekso 180 straipsnis). Rašytiniai įrodymai – tai dokumentai, dalykinio ir asmeninio susirašinėjimo medžiaga, kitokie raštai, kuriuose yra duomenų apie aplinkybes, turinčias reikšmės bylai (LR civilinio proceso kodekso 197 straipsnio 1 dalis).

Teismo nutartyje, kuria notaras yra įpareigotas pateikti rašytinius įrodymus apie paskolos davėjo sudarytas sutartis, nurodyti teismo motyvai, kuriais vadovaujantis teismas ieškovo prašymu įpareigoja notarą suteikti konkrečią informaciją. Teismui siekiant įvertinti, ar paskolos davėjas iš teikiamų paskolų siekia naudoti ir veikia kaip verslininkas, ši informacija reikšminga sprendžiant, ar šalių santykiams turi būti taikomos vartojimo paskolos sutarties santykius reglamentuojančios teisės normos. Prašoma pateikti informaciją ne tik apie tarp atsakovo ir ieškovo sudarytą sandorį (-ius) yra reikšminga nagrinėjamoje byloje, todėl informacija teismui turi būti suteikiama.

PATVIRTINTA

Notarų rūmų prezidentui

2012 m. gruodžio 20 d. nutarimu Nr. 9.1

(pavadinimas pakeistas

Notarų rūmų prezidentui

2013 m. sausio 24 d. nutarimu Nr. 4.2,

papildyta Notarų rūmų prezidentui

2013 m. gruodžio 19 d. nutarimu Nr. 7.3)

Taisyklės dėl parašų dokumentuose tikrumo liudijimo

Bendrosios nuostatos

1. Notaras, liudydamas asmens parašo dokumente tikrumą, privalo nustatyti dokumentą pasirašančiojo asmens tapatybę. Notaras neatsako už dokumente nurodytus faktus ir netikrina jų atitikimo teisės aktų reikalavimams, išskyrus, kai dokumento

turinys prieštarauja viešajai tvarkai ir gerai moralei. Siekdamas atkreipti asmens, kuriems pateikiamas dokumentas, dėmesį į tai, kad dokumente yra tik paliudytas pasirašiusio asmens parašas, notaras gali naudoti spaudą „Notaras faktų netvirtina“.

2. Notaras liudija asmens parašo tikrumą tik dokumentuose, kurie turi juridinę reikšmę.
3. Notaras neliudija asmens parašo tikrumo dokumento kopijoje.
4. Notaras neliudija parašų tikrumo sandoriuose. Išimtis iš šios taisyklės numatyta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. vasario 28 d. nutarimu Nr. 302 patvirtintame Vaiko laikino išvykimo į užsienio valstybes, nepriklausančias Šengeno erdvei, tvarkos apraše, kurio 5 punkte nurodyta, kad sutikime parašo tikrumas turi būti paliudytas notaro arba Lietuvos Respublikos diplomatinės atstovybės ar konsulinės įstaigos pareigūno, arba seniūno. Taigi, nors šis sutikimas yra sandoris, jame yra tik liudijamas parašas, o netvirtinamas pats sandoris. Notaras, liudydamas asmens parašo sutikime vaikui išvykti į užsienį tikrumą, privalo įsitikinti, kad sutikimą duodantis asmuo turi tokią teisę, t. y. yra vaiko, dėl kurio išvykimo duodamas sutikimas, tėvas ar motina arba globėjas (rūpintojas).
5. Atsižvelgiant į tai, kad Administracinių teisės pažeidimų kodekso 91-5 straipsnyje reglamentuojama atsakomybė už dokumentų nevalstybine kalba arba be vertimo į valstybinę kalbą pateiktą valstybės valdžios ir valdymo įstaigoms, taip pat Lietuvos Respublikos įmonėms, įstaigoms ir organizacijoms bei piliečiams, išskyrus įstatymų numatytus atvejus, notaras liudija parašus tik dokumentuose lietuvių kalba. Notaras liudija parašus dokumentuose ne lietuvių kalba tik tais atvejais, kai jam pateikiamas dokumentas lietuvių kalba ir jo vertimas į užsienio kalbą, kuriame liudijamas dokumentą išvertusio asmens parašas.
6. Notaro tvirtinamas įrašas dokumente visais atvejais rašomas lietuvių kalba.
7. Notaras, paliudijęs asmens parašo tikrumą, registruoja šį notarinį veiksmažodį notariame registre ir, vadovaudamasis Notarinio registro, tvirtinamųjų įrašų ir notarinių liudijimų formų pildymo taisyklių 7.5 punktu, jame aprašo dokumentą, kuriame buvo paliudytas asmens parašas, taip, kad pagal notarinio registro įrašą būtų galima suprasti, koks konkretus veiksmas ir kokia apimtimi buvo atliktas.

Parašų tikrumo vertimuose liudijimas

8. Atsižvelgiant į tai, kad nei Notariato įstatyme, nei kituose teisės aktuose nėra išskiriamas dokumen-

tus išvertusių asmenų parašų tikrumo dokumentuose liudijimas kaip atskiras notarinis veiksmas, dokumentus išvertusiems asmenims pateikiant liudyti jų parašo tikrumą dokumentuose, yra taikomos bendrosios parašų tikrumo dokumentuose liudijimo nuostatos, su šiame skyriuje numatytais ypatumais.

9. Kai notarui pateikiamas išverstas tekstas, kurio pabaigoje yra prierasas, kad vertimas yra teisingas, notaras, nereikalauja dokumentų, įrodančių, kad dokumento vertimą pasirašantis asmuo turi kvalifikaciją versti.
10. Notaro tvirtinamasis įrašas turi atitikti teisingumo ministro nustatytąjį, todėl jame negali būti įrašomas žodis „vertėjo“.
11. Dokumente, kuriame notaras liudija dokumentą išvertusio asmens parašo tikrumą, turi būti nurodyti šio asmens, kaip ir bet kurio kito asmens, duomenys (vardas, pavardė, asmens kodas, gyvenamoji vieta). Asmens kodas ir gyvenamoji vieta nenurodomi tvirtinamajame įrašė.
12. Liudijant dokumentą išvertusio asmens parašo tikrumą, tekste turi būti nuoroda, kad jis prisiima atsakomybę už vertimo iš vienos kalbos į kitą teisingumą, gali būti nurodoma iš kokios į kokią kalbą verčiama, tačiau neturi būti cituojamas Baudžiamojo Kodekso 235 straipsnis, kadangi jame reglamentuojama atsakomybė tik už melagingą ar žinomai neteisingą vertimą ikiteisminio tyrimo metu ir (ar) teisme arba Tarptautiniame baudžiamajame teisme ar kitoje tarptautinėje teisminėje institucijoje.
13. Dokumentą išvertęs asmuo, prašantis paliudyti jo parašo tikrumą vertime, pateikia notarui susiūtus verčiamą dokumentą ir jo vertimą. Jeigu notarui pateikiami nesusiūti dokumentai, notaras juos susiūna pats. Visais atvejais susiūtų lapų skaičius patvirtinamas notaro parašu ir antspaudu.

(Papildyta Notarų rūmų prezidiumo 2013 m. gruodžio 19 d. nutarimu Nr. 7.3)

14. Notaras liudija dokumentą išvertusio asmens parašo tikrumą, tik jeigu vertimo tekstas, kuriame liudijamas vertimą atlikusio asmens parašo tikrumas, yra prisiūtas prie dokumento originalo arba notariškai patvirtintos dokumento kopijos. Teisės aktų numatytais atvejais dokumentas (ar jo notariškai patvirtinta kopija) turi būti legalizuotas ar patvirtintas pažyma Apostille. ■

KITI NOTARINIAI VEIKSMAI

Hipotekos (įkeitimo) sandorių tvirtinimo ir vykdomųjų įrašų atlikimo taisyklių pakeitimai ir papildymai

2013 m. lapkričio 28 d. nutarimu Nr. 3.1 taisyklės papildytos 15⁸ ir 33 punktais:

„15⁸. Ar galima vienašaliu hipotekos kreditoriaus prašymu pakeisti Hipotekos registre skolininką ir (ar) įkaito davėją?

Lietuvos Respublikos hipotekos registro nuostatų, patvirtintų Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2012 m. gegužės 23 d. nutarimu Nr. 571, 44 punkte nurodyta, kad tiesiogiai ar per notarą Hipotekos registruui gali būti teikiami duomenys apie įkeisto turto savininko pasikeitimą ar skolininko, kreditoriaus, įkaito davėjo ar asmens, kuriam perduotas įkeitimo objektas, vardo (vardų), pavardės ar pavadinimo, gyvenamosios vietos adreso (buveinės) pasikeitimą.

Atsižvelgiant į šią nuostatą bei į Civilinio kodekso 4.170 straipsnio 6 dalies nuostatą, kad hipoteka seka paskui daiktą, vienašaliu kreditoriaus prašymu gali būti pakeisti duomenys Hipotekos registre, kai pasikeičia įkeisto turto savininkas. Kartu su prašymu turi būti pateikti dokumentai, patvirtinantys įkeisto turto savininko pasikeitimą (pvz., paveldėjimo teisės liudijimas) bei duomenys apie pasikeitusį įkeisto turto savininką turi būti įregistruoti Nekilnojamojo turto registre ar kitame turto registre (jei turtas privalo būti jame registruojamas). Šalys taip pat gali, sudarydamos hipotekos sandorio pakeitimą, susitarti ir dėl duomenų apie įkeisto turto savininką pakeitimo.

Atsižvelgiant į tai, kad Hipotekos registro nuostatuose nenumatytas duomenų apie skolininko pasikeitimą įregistravimas vienašaliu hipotekos kreditoriaus prašymu, skolininko pasikeitimo atveju turi būti sudaromas hipotekos sandorio pakeitimas. Vienašaliu kreditoriaus prašymu gali būti pakeisti tik duomenys apie Hipotekos registre jau įrašytą skolininką (skolininko vardas, pavardė, pavadinimas ar gyvenamosios vietos adresas (buveinė)).“

33. Kokios formos sandoriu ir kokia tvarka perleidžiama hipotekos teisė?

Civilinio kodekso 4.189 straipsnio 1 dalyje nurodyta, kad perleidžiant hipoteka užtikrintą reikalavimą, perleidžiama ir hipotekos teisė. Atsižvelgiant į šią Civilinio kodekso nuostatą, hipotekos teisė turi būti perleidžiama, t. y. turi būti sudaromas jos perleidimo sandoris. Civilinio kodekso 6.103 straipsnyje numatyta, kad reikalavimo perleidimo sutarties formai taikomi tokie pat reikalavimai, kaip ir pagrindinei prievolei. Kadangi hipotekos sandoriui privaloma notarinė forma, tai ir hipotekos teisės perleidimo sandoriui privaloma notarinė forma.

2014 m. gegužės 29 d. nutarimu Nr. 3.3 taisyklės papildytos 15⁵ ir 25⁹ punktais:

„15⁵. Ar gali daikto savininkas įkeisto jam priklausančio daikto dalį? O jam priklausančios dalies bendrojoje nuosavybėje dalį?

Civilinio kodekso 4.171 straipsnio 2 dalyje nurodyta, kad hipotekos objektu gali būti nekilnojamojo daikto dalis. Civiliniame kodekse nebeliko nuostatos, kad norint įkeisti tam pačiam savininkui priklausančio daikto dalį, toji dalis turi būti tiksliai apibrėžta ir įregistruota viešame registre kaip atskiras objektas. Atsižvelgiant į tai, asmuo, esantis viso daikto savininku, gali įkeisti jo dalį, neregistruodamas jos viešame registre kaip atskiro objekto. Ši daikto dalis turi būti pakankamai apibrėžta, kad vėliau būtų galima ją parduoti iš viešųjų varžytynių ar perduoti kreditoriui administruoti.

Vadovaujantis Civilinio kodekso 4.171 straipsnio 6 dalimi, įkeičiant bendrosios dalinės nuosavybės teise priklausančio daikto dalį, kitų bendraturčių sutikimas nereikalingas, tačiau įkeičiama daikto dalis turi būti tiksliai nustatyta bendraturčių sudarytoje

ir notaro patvirtintoje naudojimosi daiktu tvarkos nustatymo sutartyje. Atsižvelgiant į tai, vienas iš bendraturčių gali įkeisti visą jam priklausančią dalį bendrojoje nuosavybėje, jeigu ji tiksliai nustatyta bendraturčių sudarytoje ir notaro patvirtintoje naudojimosi daiktu tvarkos nustatymo sutartyje. Bendraturčio dalis bendrojoje nuosavybėje laikoma nustatyta ne tik tais atvejais, kai konkrečia daikto dalimi naudojasi tik vienas bendraturtis, bet ir tais atvejais, kai naudojimosi daiktu tvarkos nustatymo sutartyje yra nustatyta, kad daikto dalį įkeičiantis bendraturtis tam tikra daikto dalimi naudojasi kartu su kitais bendraturčiais. Įkeitus taip apibrėžtą daikto dalį, prireikus parduoti ją iš varžytynių, naujasis įgijėjas naudosis ta pačia daikto dalimi ir tokia pačia apimtimi kaip ir daikto dalį įkeitęs bendraturtis. Tais atvejais, kai bendraturčiai nėra sudarę naudojimosi daiktu naudojimo tvarkos nustatymo sutarties, vienas iš bendraturčių savo dalį bendrojoje nuosavybėje gali įkeisti gavęs kitų bendraturčių sutikimus dėl jo dalies įkeitimo. Šie sutikimai gali būti duodami ir iš anksto (pavyzdžiui, įsigijimo sandoryje).

Galimi atvejai, kad bendraturčių sudarytoje ir notaro patvirtintoje naudojimosi daiktu tvarkos nustatymo sutartyje yra tiksliai nustatyta bendraturčio dalies dalis, tokiu atveju, jis ją gali įkeisti be kitų bendraturčių sutikimo.“

Papildyti Hipotekos (įkeitimo) sandorių tvirtinimo ir vykdomųjų įrašų atlikimo taisyklės šiuo 25° punktu:

„25°. Ar gali notaras atlikti vykdomąjį įrašą pagal hipotekos kreditoriaus prašymą, kai skolininkas (kuris nėra įkaito davėjas) yra bankrutuojanti įmonė? Ar gali notaras atlikti vykdomąjį įrašą pagal hipotekos kreditoriaus prašymą, kai skolininkas (kuris yra kartu ir įkaito davėjas) yra bankrutuojanti įmonė?

Civilinio kodekso 4.196 straipsnio 1 dalies 3 punkte nurodyta, kad hipotekos kreditorius turi teisę reikalauti patenkinti hipoteka užtikrintą reikalavimą prieš terminą ir *kreiptis į notarą dėl vykdomojo įrašo atlikimo ta pačia tvarka, kaip ir suėjus skolos grąžinimo terminui*, kai pradedama skolininko ar įkeisto daikto savininko bankroto procedūra. Būtent bankroto procedūros skolininkui ar įkeisto daikto savininkui pradėjimas yra pagrindas kreditoriui kreiptis į notarą dėl vykdomojo įrašo atlikimo. Pažymėtina, kad Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2010 m. gegužės 27 d. nutartyje civilinėje byloje NR. 3K-3-249/2010 išaiškino, kad bankroto byla iškelta reikalingi du svarankiški teismo procesiniai veiksmai: 1) priimti rezoliuciją dėl pareiškimo priėmimo; 2) priimti nutartį dėl bankroto bylos iškėlimo. Tik esant abiem teigiamais procesiniams veiksams, pripažintina, kad

bankroto byla iškelta.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2012 m. liepos 3 d. nutartyje civilinėje byloje Nr. 3K-3-336/2012 nurodė, kad tuo atveju, kai skolininkui, kurio įsipareigojimo įvykdymas yra užtikrintas tretiesiems asmenims, ne jam priklausančio nekilnojamojo turto įkeitimu, iškeliami bankroto byla, kreditorius įgyja teisę reikalauti patenkinti savo reikalavimą iš įkeisto turto bendra CK 4.192 straipsnyje nustatyta tvarka, t. y. kreiptis į hipotekos teisėją dėl priverstinės išieškojimo procedūros iš įkeisto turto pradėjimo, ir neturi pareigos pareikšti kreditoriaus reikalavimą skolininko bankroto byloje. Kadangi šiuo metu išieškojimą įkeisto turto ne ginčo tvarka vykdo notarai, kreditorius turėtų kreiptis į notarą.

Įmonių bankroto įstatymo 10 straipsnio 7 dalies 3 punkte nurodyta, kad įsiteisėjus teismo nutarčiai iškelti bankroto byla, draudžiama išieškoti skolas iš šios įmonės teismo ar ne ginčo tvarka. Šis draudimas reiškia, kad negali būti atliekami jokie vykdymo veiksmai, išskyrus įstatymų numatytas išimtis. Vykdomo veiksmus atlieka antstolis. Notaro atliekamas vykdomasis įrašas nėra laikytinas išieškojimu šio straipsnio prasme.

Atsižvelgiant į išdėstytą, notaras gali išduoti vykdomąjį įrašą tiek tuo atveju, kai skolininkui, kuris yra kartu ir įkaito davėjas, yra pradėta bankroto procedūra, tiek tuo atveju, kai skolininkui, kuris nėra įkaito davėjas, yra pradėta bankroto procedūra.

Teisės aktuose nėra reglamentuoti vykdomojo įrašo atlikimo ypatumai tokiu atveju, kai skolininkui ir (ar) įkaito davėjui pradėta bankroto procedūra. Rekomenduojama pranešimus apie hipotekos kreditoriaus kreipimąsi siųsti visiems skolininkams ir įkaito davėjams (nepriklausomai nuo to, ar jiems pradėta bankroto procedūra, ar ne) ir juos visus nurodyti vykdomajame įrašė. Rekomenduojama vykdomajame įrašė nurodyti informaciją, kad skolininkui ir (ar) įkaito davėjui yra pradėta bankroto procedūra.“

2014 m. rugsėjo 25 d. nutarimu Nr. 5.1 taisyklės papildytos 15° punktu:

„15°. Ar galima vienašaliu kreditoriaus prašymu pakeisti Hipotekos registre duomenis apie hipoteką užtikrintą prievolę, tais atvejais, kai hipoteka buvo užtikrinta būsima prievolė su vėlesniais pakeitimais? Ar tokių duomenų pakeitimo atveju turi būti sudaromas hipotekos sandorio pakeitimas?

Jeigu hipotekos sandoriu buvo užtikrinta būsima prievolė, hipotekos kreditoriui pageidaujant išviešinti Hipotekos registre duomenis apie tai, kad hipoteka užtikrinta prievolė yra nebe būsima, o esama

prievolė, tokie duomenys gali būti vienašaliu hipotekos kreditoriaus prašymu įrašyti Hipotekos registre. Šiuo atveju hipoteka užtikrinta prievolė nepakeičiama kita, o būsima prievolė tampa esama prievole. Todėl, pagal analogiją su sąlygine hipoteka, Hipotekos registre būtų įregistruojama informacija apie tai, kad prievolė tapo esama, o duomenys laukelyje „Hipoteka užtikrinta prievolė“ nebūtų keičiami. Kartu su prašymu hipotekos kreditorius turi pateikti dokumentus, patvirtinančius, kad būsima prievolė tapo esama.

Informacija apie tai, kad būsima prievolė tapo esama taip pat gali būti įrašoma Hipotekos registre remiantis šalių sudarytu hipotekos sandorio pakeitimu.“

2014 m. spalio 30 d. nutarimu Nr. 10.3 taisyklės papildytos 25¹⁰ punktu:

„25¹⁰. Ar Civilinio kodekso 4.192 straipsnio 4 dalyje numatytas dvidešimties dienų terminas yra imperatyvus, ar gali būti šalių susitarimu trumpinamas?

Civilinio kodekso 4.192 straipsnio 4 dalyje yra numatytas dvidešimties dienų terminas (skaičiuojamas nuo pranešimo skolininkui išsiuntimo dienos), per kurį siūloma skolininkui sumokėti kreditoriui skolą ir apie prievolės įvykdymą raštu pranešti notarui arba pateikti notarui duomenis dėl hipotekos kreditoriaus reikalavimo nepagrįstumo. Teisės aktuose nėra numatyta galimybės šį terminą sutrumpinti arba teisės skolininkui atsisakyti šio termino taikymo. Dvidešimties dienų terminas yra skirtas skolininkui skolai sumokėti arba duomenims apie kreditoriaus reikalavimo nepagrįstumą pateikti. Šio termino netaikymas (net ir su skolininko sutikimu) gali būti pripažįstamas pažeidžiančiu skolininko kaip silpnesniosios hipotekos sandorio šalies interesus. Civilinio kodekso Kėtvirtosios knygos „Daiktinė teisė“ XI skyriaus „Hipoteka“ komentare taip pat nurodyta, kad notaras turi atlikti arba motyvuotai atsisakyti padaryti vykdomąjį įrašą, „tik praėjus dvidešimties dienų nuo tokio pranešimo išsiuntimo dienos terminui“ (p.100).“

2015 m. gegužės 28 d. nutarimu Nr. 6.2 taisyklės papildytos 25¹¹ punktu:

„25¹¹. Notarui yra pateiktas hipotekos kreditoriaus prašymas dėl vykdomojo įrašo atlikimo, kuriuo prašoma išieškoti negrąžintą paskolą, nesumokėtas palūkanas bei delspinigius, kurie yra paskaičiuoti už 10 metų laikotarpį. Ar notaras turėtų taikyti ieškinio dėl netesybų senaties terminą bei kokį vykdomąjį įrašą delspinigių atžvilgiu išduoti kreditoriui?

Vadovaujantis Civilinio kodekso 4.192 straipsnio

3 dalimi, už prašyme atlikti vykdomąjį įrašą nurodytų duomenų teisingumą atsako hipotekos kreditorius. Notariato įstatymo 49¹ straipsnio 2 dalyje taip pat nurodyta, kad notaras netikrina kitų duomenų (išskyrus šio straipsnio 1 dalyje išvardintus duomenis, į kuriuos neįeina delspinigių dydis) atitiktis ir neatsako už juos. Taip pat ir Civilinio kodekso IV knygos „Daiktinė teisė“ XI skyriaus „Hipoteka“ komentare nurodyta, kad „Įstatymų leidėjas tiesiogiai įtvirtina, kad būtent hipotekos kreditorius atsako už savo prašyme nurodytų duomenų teisingumą. Notaras, gavęs hipotekos kreditoriaus prašymą išduoti vykdomąjį įrašą, neprivalo tikrinti hipotekos kreditoriaus pateiktų duomenų teisingumo, notaras turi tik patikrinti jų atitiktį Hipotekos registro duomenims.“.

Civilinio kodekso 1.124 straipsnyje nustatyta, kad ieškinio senatis yra įstatymų nustatytas laiko tarpas (terminas), per kurį asmuo gali apginti savo pažeistas teises pareikšdamas ieškinį. Taigi, šis terminas yra skirtas pažeistos teisės gynimui teisme. Be to, net ir svarstant taikyti analogiją, atsižvelgiant į tai, kad notaro išduodamas vykdomasis įrašas yra priverstinis teisių įgyvendinimas padedant valstybei, būtina atkreipti dėmesį į kitas ieškinio senatį reglamentuojančias Civilinio kodekso normas, kuriose numatyta, kad reikalavimą apginti pažeistą teisę teismas priima nagrinėti nepaisant to, kad ieškinio senaties terminas pasibaigęs (Civilinio kodekso 1.126 straipsnio 1 dalis) ir kad ieškinio senatį teismas taiko tik tuo atveju, kai ginčo šalis reikalauja (Civilinio kodekso 1.126 straipsnio 2 dalis).

Išieškojimo tvarka pagal hipotekos sandorius nustatyta tokia, kad terminas skolininkui įvykdyti prievolę arba pateikti notarui duomenis dėl hipotekos kreditoriaus reikalavimo nepagrįstumo yra skaičiuojamas nuo pranešimo skolininkui išsiuntimo (o ne įteikimo) dienos (Civilinio kodekso 4.192 straipsnio 4 dalis). Teisingumo ministro 2012 m. gegužės 22 d. įsakymu Nr. 1R-144 patvirtinto Vykdomųjų įrašų dėl priverstinio skolos išieškojimo pagal hipotekos (įkeitimo) kreditoriaus prašymą atlikimo tvarkos aprašo (toliau – Aprašas) 12 punkte nustatyta, kad pranešimo su siūlymu sumokėti kreditoriui skolą neįteikimas nestabdo notaro vykdomojo įrašo išdavimo. Aprašo 10 punkte nurodyta, kad pranešimas skolininkui siunčiamas registruotu laišku hipotekos (įkeitimo) sandoryje nurodytu skolininko gyvenamosios vietos (buveinės) adresu. Skolininkas turi būti pats rūpestingas ir pateikti teisingus duomenis apie savo gyvenamąją vietą, taip užtikrinamas, kad jis laiku gautų visą reikalingą informaciją. Jeigu kreditorius pateiktų kitą jam žinomą skolininko adresą, notaras galėtų nusiųsti papildomai pranešimą ir tuo adresu.

Suėjus 20 dienų terminui ir skolininkui nepateikus duomenų apie hipotekos kreditoriaus reikalavimų nepagrįstumą, notarui nebūtų pagrindo atsisakyti išduoti vykdomąjį įrašą. Skolininkas ir po vykdomojo įrašo išdavimo galėtų kreiptis į teismą, pareikšdamas ieškinį kreditoriui, ir ginčyti išieškumą sumą bei prašyti sustabdyti išieškojimą pagal notaro išduotą vykdomąjį įrašą.

Atsižvelgiant į tai, notaras gali išduoti vykdomąjį raštą, kuriame būtų nurodytas toks delspinigių dydis, koks yra nurodytas hipotekos kreditoriaus prašyme atlikti vykdomąjį įrašą.“

PATVIRTINTA

2014 m. vasario 13 d.

Notarų rūmų prezidento nutarimu Nr. 4.5

KONSULTACIJA

Dėl notaro biuro informacijos skelbimo

KLAUSIMAS.

Ar notaro biuro informacijos skelbimas internetinėje duomenų bazėje, suteikiant pirmenybę notaro užsakymui, laikomas notaro profesinės veiklos reklama?

ATSAKYMAS.

Pagal Lietuvos Respublikos notariato įstatymo 201 straipsnį notarui draudžiama tiesiogiai ar netiesiogiai reklamuoti savo profesinę veiklą. Šis draudimas netaikomas, kai duomenys apie notarą, jo biurą nurodomi informaciniuose biuleteniuose (telefonų knygoje, įmonių kataloguose), oficialiuose blankuose ir vizitinėse kortelėse. Informacijos pateikimas internetinėje informacinėje sistemoje taip pat nėra laikytinas reklama. Kai informacija skelbiama notaro užsakymu ir notaras apmoka už notaro biuro duomenų skelbimą pirmiau nei kitų notarų biurais, tai laikytina notaro profesinės veiklos reklama, draudžiama Notariato įstatymo 201 straipsnyje.

PATVIRTINTA

2014 m. vasario 13 d.

Notarų rūmų prezidento nutarimu Nr. 4.7

KONSULTACIJA

Dėl nebaigto statyti statinio perleidimo ir registravimo

KLAUSIMAS.

Ar perleidžiant nebaigtą statyti ar rekonstruoti statinį notarui turi būti pateikta pažyma, patvirtinanti, kad statinys statomas, rekonstruojamas be esminių nukrypimų nuo statinio projekto?

ATSAKYMAS.

2014 m. sausio 1 d. įsigaliojus Statybos įstatymo 34 straipsnio pakeitimams, atsisakyta reikalavimo, kad nebaigto statyti, rekonstruoti ar kapitališkai remontuoti statinio perleidimo kitam asmeniui sutartis gali būti notaro patvirtinta tik pateikus Valstybinės teritorijų planavimo ir statybos inspekcijos prie Aplinkos ministerijos pažymą, kad statinys statomas be esminių nukrypimų nuo statinio projekto, o kai perleidžiami kultūros paveldo statiniai, taip pat už nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugą atsakingos institucijos tokio pat turinio pažymą. Nuo 2014 m. sausio 1 d. nebaigto statyti, rekonstruoti ar kapitališkai remontuoti statinių perleidimo sutartys gali būti tvirtinamos nepateikus pažymų, kad statinys statomas, rekonstruojamas ar kapitališkai remontuojamas be esminių nukrypimų nuo statinio projekto.

Statybos įstatymo 34 straipsnio 4 dalyje numatyta, kad kai nebaigtas statyti statinys perleidžiamas kitam asmeniui, šį statinį įsigijęs asmuo turi teisę vykdyti statinio projekte, pagal kurį buvo išduotas statybą leidžiantis dokumentas, numatytus darbus po to, kai Aplinkos ministerijos supaprastinta statybą leidžiančio dokumento išdavimo tvarka gauna statybą leidžiantį dokumentą.

Nuo 2014 m. sausio 1 d. įsigaliojusioje Statybos įstatymo 34 straipsnio 1 dalies redakcijoje nurodyta, kad nebaigtas statyti ar rekonstruoti ypatingas ar neypatingas statinys, taip pat nebaigtas rekonstruoti į ypatingą ar neypatingą statinį nesudėtingas statinys gali būti įregistruotas Nekilnojamojo turto registre Valstybinės teritorijų planavimo ir statybos inspekcijos prie Aplinkos ministerijos išduotos pažymos apie tai, kad statinys statomas be nukrypimų nuo esminių statinio projekto sprendinių, pagrindu.

PATVIRTINTA
Lietuvos notarų rūmų prezidiumo
2014 m. spalio 30 d. nutarimu Nr. 10.2

KONSULTACIJA

Dėl UAB vadovo pareigų atlikimo jo atostogų metu ar kitais atvejais

KLAUSIMAS.

Ar gali uždarnosios akcinės bendrovės vadovas savo atostogų metu ar kitais atvejais įsakymu įgalinti / paskirti kitą asmenį, pavyzdžiui, administracijos direktorių, laikinai eiti bendrovės vadovo pareigas?

ATSAKYMAS.

Civilinio kodekso (toliau – CK) 2.81 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad juridiniai asmenys civilines teises įgyja, civilines pareigas prisiima ir jas įgyvendina per savo organus, kurie sudaromi ir veikia pagal įstatymus ir juridinių asmenų steigimo dokumentus. Vadovaujantis CK 2.82 straipsnio 1 dalimi, juridinių asmenų organų kompetenciją ir funkcijas nustato atitinkamos teisinės formos juridinius asmenis reglamentuojantys įstatymai ir juridinio asmens steigimo dokumentai. Taigi juridinio asmens veikla yra siejama su jo organais, kurie yra struktūrinės juridinio asmens dalys. Visi juridinio asmens organai turi būti išvardinti steigimo dokumentuose, paprastai yra sudaromi tam tikram laikui ir veikia pagal nustatytą kompetenciją.

Pažymėtina, kad pagal CK 2.66 straipsnio 1 d. 5, 6, 7 punktus juridinio asmens organai, valdymo organų nariai, taip pat valdymo organų nariai, turintys teisę juridinio asmens vardu sudaryti sandorius ir jų teisių ribos yra skelbiami viešai Juridinių asmenų registre. Pasikeitus nurodytiems duomenims, vadovaujantis CK 2.66 straipsnio 3 dalimi, pakeitimai taip pat turi būti įregistruoti Juridinių asmenų registre. Be to, pagal minėto straipsnio 5 dalį duomenų pakeitimai įsigalioja tik nuo jų įregistravimo Juridinių asmenų registre, išskyrus įstatymų nustatytas išimtis.

Pagal CK 2.82 straipsnio 2 dalį kiekvienas juridinis asmuo turi turėti vienasmenį ar kolegialų valdymo organą ir dalyvių susirinkimą, jeigu steigimo dokumentuose ir juridinių asmenų veiklą reglamentuojančiuose įstatymuose nenustatyta kitokia organų struktūra.

Juridinio asmens valdymo organas yra pagrindinis juridinio asmens organas, kuris rūpinasi kasdienine juridinio asmens veikla ir per kurį juridinis asmuo įgyja civilines teises, prisiima civilines pareigas ir jas

įgyvendina. Kaip yra nurodęs Lietuvos apeliacinis teismas 2006 m. balandžio 27 d. nutartyje civilinėje byloje Nr. 2-247/2006, „juridinio asmens dalyviai juridinio asmens valdymą patiki juridinio asmens valdymo organams, kurie ir turi siekti juridinio asmens įstatuose nurodytų tikslų“. Tarp valdymo organo nario ir juridinio asmens susiklosto pasitikėjimo santykiai – valdymo organas veikia kaip juridinio asmens patikėtinis, kuris turi tam tikras teises ir pareigas bei kuris yra atsakingas už neteisėtus ar juridiniam asmeniui nenaudingus sprendimus bei savo pareigų nevykdymą ar netinkamą vykdymą.

Juridinio asmens valdymo organas atlieka dvejopas funkcijas: 1) išorines, kurios apima juridinio asmens atstovavimą šiam turint santykių su trečiaisiais asmenimis (įvairių sutarčių ir kitokių sandorių sudarymas, atstovavimas juridinio asmens interesams įvairiose institucijose, įstaigose ir pan.); 2) vidines, kurios apima kasdienį juridinio asmens valdymą ir su tuo susijusių sprendimų priėmimą (pavyzdžiui, valdymo organas, vykdydamas šią funkciją, atsako už CK 2.82 straipsnio 3 dalyje nurodytų veiksmų atlikimą). Pažymėtina, kad valdymo organas juridinio asmens interesams santykiuose su kitais asmenimis atstovauja be specialaus įgaliojimo.

Uždarnosios akcinės bendrovės organai, jų kompetencija, šių organų rinkimo ir atšaukimo tvarka, vadovaujantis Akcinių bendrovių įstatymo (toliau – ABĮ) 4 straipsnio 2 dalies 8 punktu, nurodomi bendrovės įstatuose. Pagal ABĮ 19 straipsnio 1 dalį bendrovė turi turėti vienasmenį valdymo organą – bendrovės vadovą, kuris pagal minėto straipsnio 6 dalį vienvaldiškai veikia bendrovės vardu bendrovės santykiuose su kitais asmenimis, taip pat vykdo kitas pareigas, numatytas ABĮ, kituose teisės aktuose, taip pat bendrovės įstatuose ir bendrovės vadovo pareiginiuose nuostatuose.

Paminėtina, kad pagal ABĮ 19 straipsnio 9 dalį, kiekvienas kandidatas į bendrovės vadovo pareigas privalo pranešti jį renkančiam organui, kur ir kokias pareigas jis eina, kaip jo veikla yra susijusi su bendrove ir su bendrove susijusiais kitais juridiniais asmenimis. Be to, vadovaujantis ABĮ 37 straipsniu, bendrovės vadovu negali būti asmuo, kuris pagal teisės aktus neturi teisės eiti tokių pareigų.

Pažymėtina, kad, kaip yra nurodęs Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2009 m. lapkričio 20 d. nutartyje civilinėje byloje Nr. 3K-7-444/2009, bendrovės vadovo ir bendrovės santykiams būdingi atstovavimo pagal įstatymus bruožai. Vadovas yra specialus subjektas, kuriam taikomi aukštesni veiklos ir atsakomybės standartai nei eiliniam bendrovės darbuotojui; įmonę ir vadovą sieja pasitikėjimo (fiduciariniai)

santykiai; o tai reiškia, kad įmonės vadovas privalo ex officio veikti išimtinai įmonės interesais; jam keliami lojalumo pareiga (duty of loyalty); vadovas atstovauja bendrovei, atsako už įmonės kasdienės veiklos organizavimą; jis turi veikti rūpestingai, sąžiningai, atidžiai, kvalifikuotai bei daryti viską, kas nuo jo priklauso, kad jo vadovaujama įmonė veiktų pagal įstatymus ir kitus teisės aktus. Tai taip pat reiškia, kad bendrovė, kartu ir jos akcininkai turi teisę reikalauti iš bendrovės vadovo, kad jis veiktų bendrovės interesais kvalifikuotai, rūpestingai ir apdairiai (žr., pavyzdžiui, LAT 2002 m. birželio 19 d. nutartį civilinėje byloje Nr. 3K-3-880/2002).

Pagal ABĮ 37 straipsnį, bendrovės vadovą renka ir atšaukia bei atleidžia iš pareigų, tvirtina pareiginius nuostatus, bendrovės valdyba (jei valdyba nesudaroma, – stebėtojų taryba, o jei nesudaroma ir stebėtojų taryba – visuotinis akcininkų susirinkimas). Bendrovės vadovas pradeda eiti pareigas nuo jo išrinkimo dienos, jeigu su juo sudarytoje sutartyje nenustatyta kitaip. Su bendrovės vadovu sudaroma darbo sutartis.

Taigi, atsižvelgiant į bendrovės vadovo teisinį statusą, bendrovės vadovo pareigos yra nuolatinės ta prasme, kad bendrovės vadovas, negalėdamas vykdyti visų ar dalies savo funkcijų dėl komandiruotės, ligos ar kt. atvejais, negali pavesti laikinai bendrovės vadovo pareigų eiti kitam asmeniui, t.y. paskirti laikinai einančio vadovo pareigas asmens (l. e. p.). Tuo atveju, jeigu bendrovės vadovas negali vykdyti savo pareigų, jis turi teisę, vadovaujantis ABĮ 37 straipsnio 5 dalimi, atsistatydinti, pateikdamas rašytinį atsistatydinimo pranešimą jį išrinkusiam bendrovės organui. Atitinkamai bendrovės vadovą išrinkęs organas taip pat gali priimti sprendimą atšaukti bendrovės vadovą iš pareigų ir nutraukti su juo sudarytą darbo sutartį. Tuo atveju, kai bendrovės vadovas negali vykdyti savo pareigų laikinai, vadovaujantis CK 2.176 straipsniu juridinis asmuo gali išduoti prokurą (tačiau tokiu atveju pagal CK 2.177 straipsnio 1 dalyje prokuros išdavimo tvarka turi būti numatyta bendrovės steigimo dokumentuose), kuri turėtų būti įregistruota teisės aktų nustatyta tvarka. Su prokuros įregistravimu, kaip nurodyta CK 2.181 straipsnio 2 dalyje, siejamas prokuros įgaliojimo prokuristo ir trečiųjų asmenų santykiams (tačiau net ir neįregistruota, prokurą galioja atstovaujamojo ir prokuristo tarpusavio santykiams). Atkreiptinas dėmesys, kad įstatymas numato tam tikrus prokuros ribojimus, kuriais siekiama apsaugoti atstovaujamąjį nuo galimų nesąžiningų ar nepagrįstų prokuristo veiksmų. Konkretūs veiksmai, kurių negali atlikti prokuristas, yra nurodyti Civilinio kodekso 2.179 straipsnyje. Pa-

vyzdžiui, prokuristas neturi teisės ir jam negali būti pavedama perleisti atstovaujamojo nekilnojamojo daikto (įmonės) ar suvaržyti teisių į jį. Tokiu atveju bendrovės vadovas turėtų išduoti įgaliojimą pagal bendrąsias atstovavimo taisykles. Įgaliojimą bendrovės vadovas galėtų išduoti ir tuo atveju, jeigu laikinai negalėtų vykdyti savo pareigų, pavyzdžiui, dėl atostogų ar ligos.

Pagal CK 2.140 straipsnio 1 dalį juridinio asmens duodamą įgaliojimą pasirašo jo vadovas ir ant įgaliojimo dedamas to juridinio asmens antspaudas, jeigu jis antspaudą privalo turėti. Pažymėtina, kad bendrovės vadovas išduoti įgaliojimą galėtų tik jei to jam nedraustų bendrovės įstatai ir pareiginiai nuostatai. Tuo atveju, jeigu bendrovės vadovas savo įsakymu pavestų bendrovės vardu veikti trečiajam asmeniui, o įsakymo turinys atitiktų reikalavimus, keliamus įgaliojimui, nepaisant kitokio dokumento pavadinimo, turėtų būti taikytinos CK nuostatos, reglamentuojančios atstovavimą. Taip pat pažymėtina, kad sudarant įgaliojimą turėtų būti laikomasi CK numatytų notarinės formos reikalavimų, pavyzdžiui, įgaliojimas sudaryto sandorius, kuriems būtina notarinė forma (CK 2.138 straipsnio 1 dalies 1 punktą).

Vadovaujantis ABĮ 37 straipsnio 6 punktu bei Juridinių asmenų registro nuostatų 17 punkto duomenys apie bendrovės vadovą yra registruojami Juridinių asmenų registre. Kaip numatyta ABĮ 12 straipsnio 5 punkte, bendrovė, turėdama santykių su trečiaisiais asmenimis, gali remtis Juridinių asmenų registro duomenimis, informacija ir dokumentais tiksliai po to, kai jie buvo viešai paskelbti Juridinių asmenų registro nuostatų nustatyta tvarka, išskyrus atvejus, kai bendrovė įrodo, kad tretieji asmenys apie juos žinojo. Atsižvelgiant į tai ir, vadovaujantis CK 4.262 straipsniu, pagal kurį tik įrašyti į Juridinių asmenų registrą duomenys laikomi teisingais ir išsamiais, kol nenuginčijami įstatymų nustatyta tvarka, tretieji asmenys, taip pat ir notarai, turėtų vadovautis Juridinių asmenų registro skelbiamais duomenimis apie bendrovės vadovą. Pažymėtina, kad Juridinių asmenų registre nėra registruojami bendrovės vadovo išduoti įgaliojimai, išskyrus prokurą. Bendrovės vadovo išduoti ir notarine tvarka patvirtinti įgaliojimai yra registruojami įgaliojimų registre. Todėl notaras, kuriam pateikiamas bendrovės vadovo išduotas įgaliojimas, turėtų įvertinti, ar jį išdavė bendrovės vadovas, nurodytas Juridinių asmenų registre, ir ar jis galėjo būti išduotas, atsižvelgiant į teisės aktų reikalavimus, taip pat bendrovės įstatus bei bendrovės vadovo pareiginius nuostatus. Atitinkamai notaras turėtų įvertinti ir išduoto įgaliojimo turinį.

PATVIRTINTA

Lietuvos notarų rūmų prezidento

2014 m. gruodžio 18 d. nutarimu Nr. 11.3

KONSULTACIJA**Dėl paskolos sutarčių sudarymo notarine tvarka**

2015 m. sausio 1 d. įsigalios Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 1.74, 1.105 ir 6.871 straipsnių pakeitimo įstatymas, kuriame numatyta papildyti 6.871 straipsnį 4 dalimi: „Jeigu paskolos suma viršija tris tūkstančius eurų ir šis sandoris yra vykdomas grynaisiais pinigais, paskolos sutartis turi būti notarinės formos.“

Vadovaujantis Civilinio kodekso 6.870 straipsnio 2 dalimi, paskolos sutartis pripažįstama sudaryta nuo pinigų arba daiktų perdavimo momento (realinė sutartis). Atsižvelgiant į tai, pinigai ar daiktai, esantys paskolos objektu, turi būti perduoti paskolos gavėjui iki notarinio paskolos sutarties patvirtinimo. Pinigai gali būti įnešami į notaro deponicinę sąskaitą, perduodami notaro akivaizdoje arba paskolos gavėjas gali ranka rašytu pakvitavimu patvirtinti, kad pinigus gavo iki notarinio sutarties patvirtinimo.

Jeigu po paskolos sutarties sudarymo ir notarinio patvirtinimo paskolos davėjas ir paskolos gavėjas susitaria dėl papildomų pinigų (ar rūšies požymiais apibūdintų suvartojamųjų daiktų) paskolinimo, turi būti sudaroma nauja paskolos sutartis, o ne galiojanti paskolos sutartis pakeitimas.

Paskolos sutarties dalyku gali būti ne tik pinigai, bet ir rūšies požymiais apibūdinti suvartojamieji daiktai. Paskolos sutarties dalykas nuo jo perdavimo paskolos gavėjui momento tampa paskolos gavėjo nuosavybe.

Siekiant išvengti ginčų ateityje, sutartyje būtina aptarti palūkanų mokėjimo klausimą. Pažymėtina, kad, priklausomai nuo paskolos sutarties dalyko, skiriasi paskolos sutarties atlygintinumo (neatlygintinumo) prezumpcija:

- preziumuojama, kad paskolos sutartis yra atlygintinė, jeigu paskolos dalykas yra pinigai;
- preziumuojama, kad paskolos sutartis yra neatlygintinė, jeigu paskolos sutarties dalykas yra rūšies požymiais apibūdinti daiktai, o paskolos sutartis nenustato ko kita.

Notarinės formos reikalavimas nėra taikomas, jeigu sudaroma kreditavimo sutartis. Remiantis Civilinio kodekso 6.881 straipsnio 1 dalimi, kreditavimo sutartį gali sudaryti tik specialus subjektas – kreditoriui gali būti tik bankas ar kita kredito įstaiga. Kre-

ditavimo sutartis nėra realinė. Bendrosios paskolos sutarties nuostatos kreditavimo sutartims taikomos tiek, kiek neprieštaruja kreditavimo sutarties esmei ir šio skirsnio nustatytoms taisyklėms. Vadovaujantis Civilinio kodekso 6.882 straipsniu, kreditavimo sutartis privalo būti rašytinė. Todėl notarinės formos reikalavimas joms netaikomas nepriklausomai nuo paskolos sumos ir vykdymo grynaisiais ar negrynaisiais pinigais.

Su vartojimo kreditu susiję santykiai reglamentuojami Vartojimo kredito įstatyme. Šio įstatymo 11 straipsnyje nurodyta, kad vartojimo kredito sutartis sudaroma raštu patvariojoje laikmenoje. Taigi, notarinė forma šiai sutarčiai neprivaloma. Remiantis Civilinio kodekso 6.886 straipsnio 1 dalimi, vartojimo kredito sutartis gali būti ir realinė, ir konsensualinė. ■

SOCIOLOGINIS TYRIMAS

Notarai – jau dešimt metų pasitikėjimo viršūnėje

Dešimtus metus iš eilės rengiamas sociologinis tyrimas rodo, kad notarai užima aukščiausią pasitikėjimo poziciją tarp teisinių profesijų. Per pastaruosius metus pasitikinčiųjų notariais gyventojų skaičius paaugo nuo 61 iki 67 proc.

Dauguma gyventojų notariais pasitiki labiausiai tarp visų teisinių profesijų ir institucijų.

Tai rodo išsamus reprezentatyvus sociologinis tyrimas, kurį Lietuvos notarų rūmų užsakymu atliko visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimų centras „Vilmorus“.

2015 m. spalio 1–10 dienomis centro tyrėjai apklausė 1000 Lietuvos gyventojų, kurių amžius – 18 ir daugiau metų. Tyrimas vyko 21 mieste ir 24 kaimuose.

Anketoje buvo pateiktas sąrašas, kuriame išvardintos 8 teisinės profesijos, o taip pat Teisingumo ministerija. Buvo prašoma nurodyti, ar respondentai pasitiki šių profesijų atstovais, o taip pat – kiek pasitikima Teisingumo ministerija.

Tarp teisinių profesijų, be jokios abejonės, pagal pasitikėjimą pirmauja notarai: jais pasitiki 67 proc., o nepasitiki 7 proc. gyventojų. Notariais yra pasitikima visose socialinėse demografinėse grupėse.

Kiek mažiau yra pasitikinčių policininkais, jais pasitiki 61 proc. (nepasitiki 11 proc.) gyventojų.

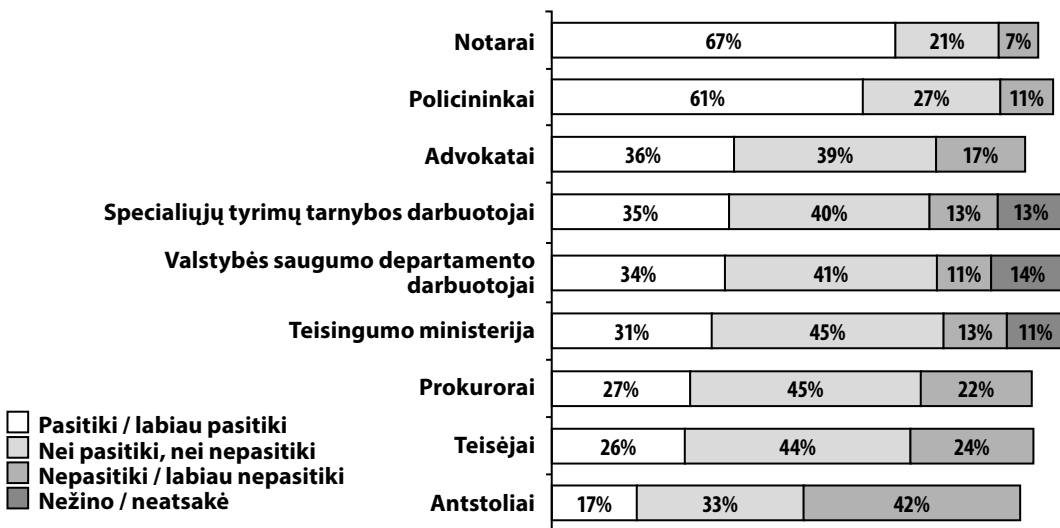
Daugeliu kitų teisinių profesijų yra pasitikima mažiau, tačiau ir jomis yra labiau pasitikima, nei nepasiti-

kima: advokatais, Specialiųjų tyrimų tarnybos darbuotojais, Valstybės saugumo departamento darbuotojais, prokurorais, teisėjais. Vienintelė profesija, kurios atstovais yra nepasitikima – tai antstoliai (17 proc. pasitiki ir 42 proc. nepasitiki). Be to buvo vertinama Teisingumo ministerija. Daugelis (45 proc.) negalėjo įvertinti jos darbo, o atsakiusieji ją vertino greičiau teigiamai (31 proc.), nei neigiamai (13 proc.).

Nepasitikinčiųjų notariais yra 7 proc. (N=69), jiems buvo pateiktas atviras klausimas apie nepasitikėjimo priežastis.

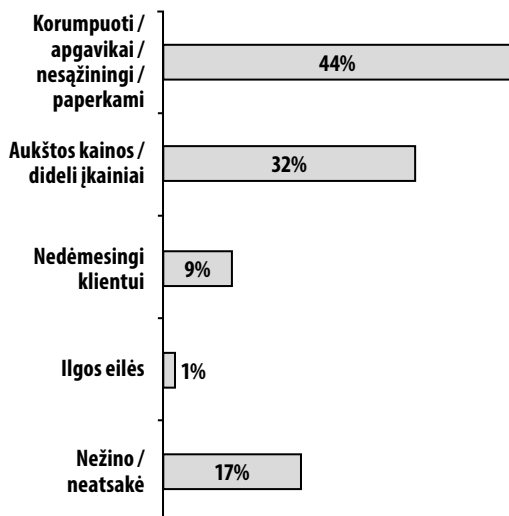
Daugeliu kitų teisinių profesijų yra pasitikima mažiau, tačiau ir jomis yra labiau pasitikima, nei nepasitikima: advokatais, Specialiųjų tyrimų tarnybos darbuotojais, Valstybės saugumo departamento darbuotojais, prokurorais, teisėjais. Vienintelė profesija, kurios atstovais yra nepasitikima – tai antstoliai (17 proc. pasitiki ir 42 proc. nepasitiki). Be to buvo vertinama Teisingumo ministerija. Daugelis (45 proc.) negalėjo įvertinti jos darbo, o atsakiusieji ją vertino greičiau teigiamai (31 proc.), nei neigiamai (13 proc.).

1 pav. Kaip vertinate (pasitikite ar nepasitikite) šių teisinių profesijų darbuotojus?

2 pav. Kodėl Jūs nepasitikite notarais? (atviras klausimas, galimi keli atsakymai)

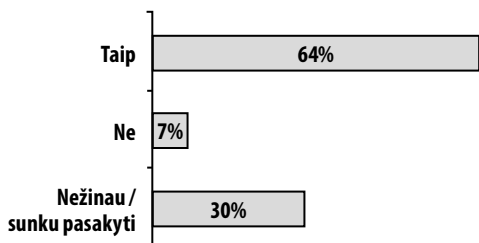
Į šį klausimą atsakinėjo respondentai, kurie nepasitikti notarais (N=69)

Dažniausiai nepasitikintys notarais minėjo nesąžiningumą – 44 proc. ir didelius įkainius – 32 proc.

Respondentų taip pat buvo klausama, kokia institucija jie pasitiki labiausiai. Buvo galima paminėti tik vieną instituciją.

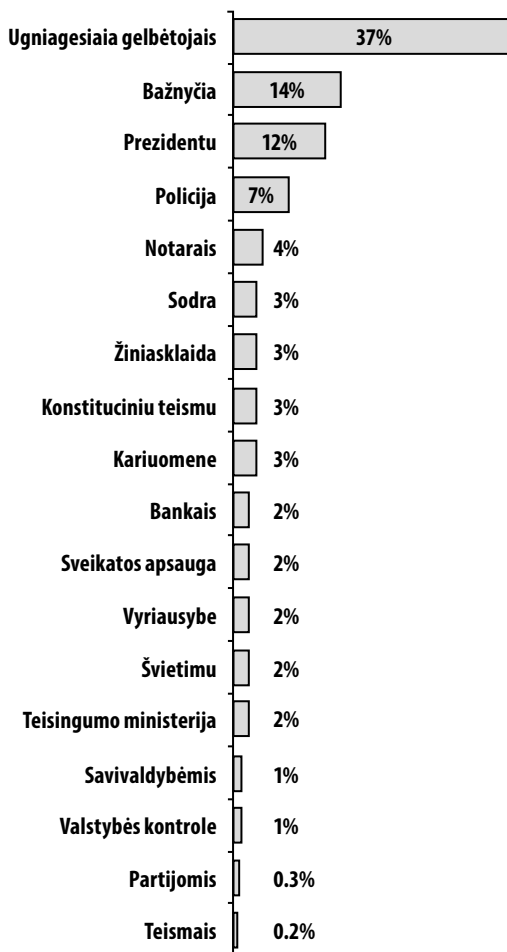
4 pav. Ar Lietuvoje, Jūsų manymu, pakanka notarų?

Didelė dalis apklaustųjų (30 proc.) į šį klausimą neatsakė. Apie tai, kad notarų trūksta, paminėjo 7 proc. respondentų.

Respondentų buvo klausama, ką jie galvoja apie 6 pasiūlymus, susijusius su santuokos nutraukimu, partnerystės/ santuokos registravimu, ribojimu atsiskaityti grynaisiais pinigais ir t.t.

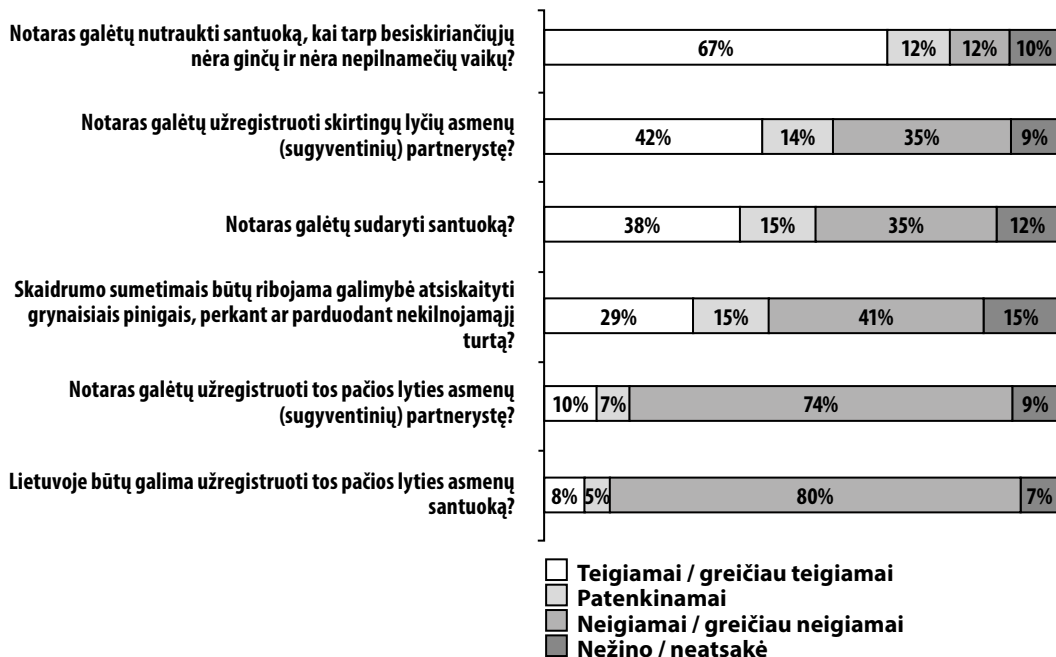
3 pav. Kuria iš šių institucijų labiausiai pasitikite? (vienas atsakymas)

Kaip ir ankstesnių tyrimų metu, didžiąją dalį pozityvių atsakymų apie pasitikėjimą sutelkia trys institucijos: ugniagesiai gelbėtojai – 37 proc., Bažnyčia – 14 proc. ir Prezidento institucija – 12 proc. Nurodžiusių išskirtinį pasitikėjimą notarais nėra daug – 4 proc., tačiau čia iš sąrašo reikėjo pasirinkti tik vieną instituciją ir tokiu atveju nėra paprasta pasitikėjimu aplenkti ugniagesius gelbėtojus, Bažnyčią ir Prezidento instituciją. Bet kuriuo atveju šiame sąrašo notari yra 5-oje vietoje ir lenkia 13 kitų institucijų.

Dauguma respondentų mano, kad Lietuvoje notarų yra pakankamai – 64 proc. (4 pav.)

5 pav. Kaip vertinate siūlymus, kad...

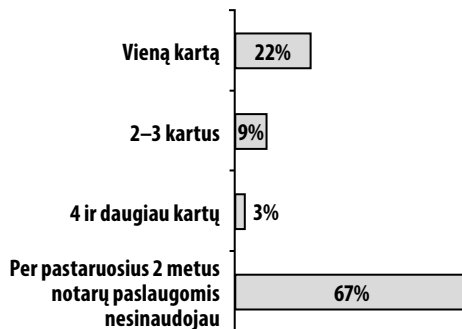

Kaip matome, daugiausia buvo pritariančių pasiūlymui, kad notaras galėtų nutraukti santuoką, kai tarp besiskiriančiųjų nėra ginčų ir nėra nepilnamečių vaikų – 67 proc.

Yra pritariama dar dviems teiginiams: kad notari galėtų užregistruoti skirtingų lyčių partnerystę (42 proc. „už“ ir 35 proc. „prieš“), o taip pat, kad notaras galėtų sudaryti santuoką (38 proc. „už“ ir 35 proc. „prieš“). Dėl kitų teiginių buvo pasisakoma greičiau neigiamai: kad būtų ribojama galimybė atsiskaityti grynaisiais pinigais perkant ar parduodant nekilnojamąjį turtą (29 proc. „už“ ir 41 proc. „prieš“); kad būtų galima registruoti tos pačios lyties asmenų partnerystę (10 proc. „už“ ir 74 proc. „prieš“); kad būtų galima užregistruoti tos pačios lyties asmenų santuoką (8 proc. „už“ ir 80 proc. „prieš“).

Respondentų buvo klausama, ar jiems yra tekę per pastaruosius dvejus metus tvarkyti reikalus notaro biure.

6 pav. Kiek kartų per pastaruosius 2 metus Jūs tvarkėte reikalus notaro biure?

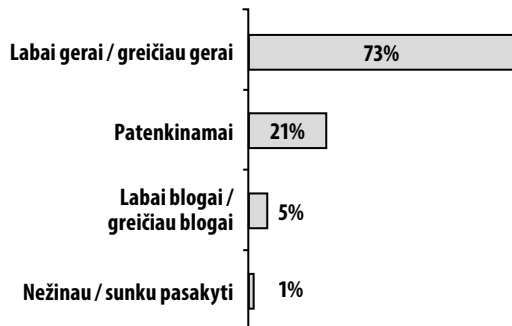

34 proc. gyventojų yra tvarkę reikalus notaro biure. Dažniau tai turintys aukštąjį išsilavinimą – 44 proc., aukštesnių pajamų (351 euras ir daugiau šeimos nariui) respondentai – 46 proc.

Tiems respondentams, kurie tvarkė reikalus notaro biure, buvo pateiktas klausimas apie paslaugų kokybę.

7 pav. Kaip vertinate notarų paslaugų kokybę?

(atsakinėjo tvarkingieji reikalus notarų biure per 2 metus, N=332)

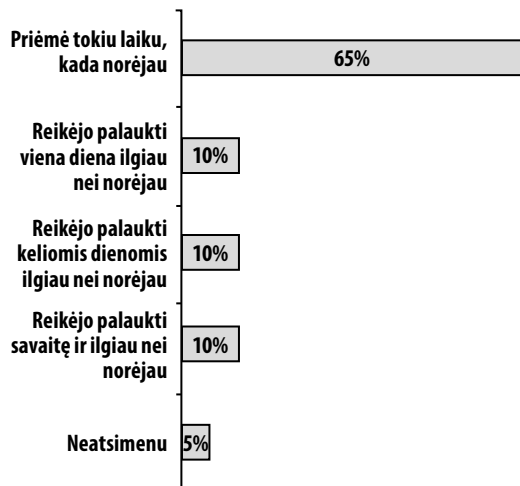

Dauguma notarų klientų yra patenkinti jų paslaugomis – 73 proc., nepatenkintų – 5 proc.

Notarų biurų klientų buvo klausama, kiek jiems teko laukti priėmimo.

8 pav. Kiek laiko paskutinį kartą teko laukti priėmimo pas notarą?

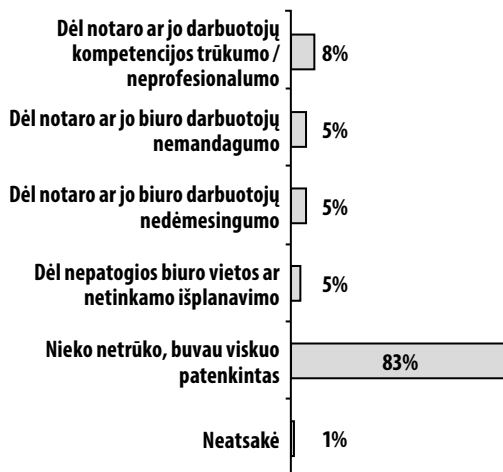
(atsakinėjo tvarkingieji reikalus notarų biure per 2 metus, N=332)

Dauguma klientų notaro biure buvo priimti iš karto – 65 proc.

9 pav. Jei susitikimas su notaru paliko blogą įspūdį, tai įvyko dėl...

[Šį klausimą atsakinėjo respondentai, kurie lankėsi pas notarą per pastaruosius 2 m. (N=332)]

Kai kurie respondentai, kurie lankėsi pas notarą per 2 metus, minėjo notaro ar jo darbuotojų kompetencijos stoką (8 proc.), nedėmesingumą (5 proc.), nemandagumą (5 proc.), nepatogią biuro vietą ar išplanavimą (3 proc.). Didžioji dauguma (83 proc.) nurodė, kad nieko netrūko.

Respondentų buvo klausama, kas, jų manymu, turėtų tvarkyti paveldėjimo reikalus.

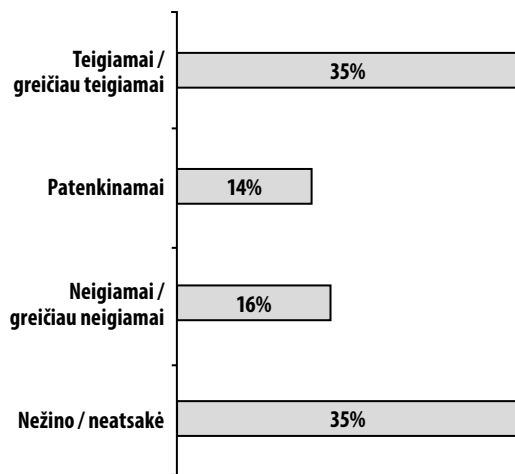
10 pav. Pagal šiuo metu galiojančią tvarką, mirus asmeniui, paveldėjimo reikalus tvarko notaras. Jei tvarka būtų keičiama, kas, jūsų nuomone, turėtų tvarkyti paveldėjimo reikalus?

Dauguma apklaustųjų – 79 proc. – nurodė, kad paveldėjimo reikalus turėtų tvarkyti notaras.

Anketoje buvo klausama apie saugiklius perleidžiant žemės ūkio paskirties žemę.

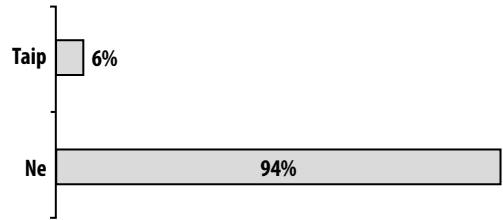
11 pav. Kaip jūs vertinate 2014 metais įsigaliojusius vadinamuosius saugiklius perleidžiant žemės ūkio paskirties žemę (reikalavimus, kad asmuo, pageidaujantis įsigyti žemės ūkio paskirties žemės, privalo užpildyti specialią deklaraciją, sudarius sandorį turimos žemės ūkio paskirties žemės plotas negali viršyti 500 hektarų ploto, žemės ūkio paskirties žemės gali įsigyti tik profesinių įgūdžių ir kompetencijos turintys fiziniai asmenys, o sandoris leidžiamas tik gavus Nacionalinės žemės tarnybos leidimą)?

Gana didelė dalis – 35 proc. – neturėjo nuomonės apie šią problemą. Virš trečdaliao (35 proc.) šį saugiklį vertino teigiamai, 14 proc. – patenkinamai, o 16 proc. – neigiamai. Kaime šis siūlymas vertinamas greičiau neigiamai: 22 proc. teigiamai/ greičiau teigiamai, 17 proc. patenkinamai ir 25 proc. neigiamai/ greičiau neigiamai.

Prieš klausimą apie papildomas procedūras perkant žemės ūkio paskirties žemę buvo taip pat pateiktas klausimas – filtrai, ar respondentui teko pirkti/ parduoti žemės ūkio paskirties žemę.

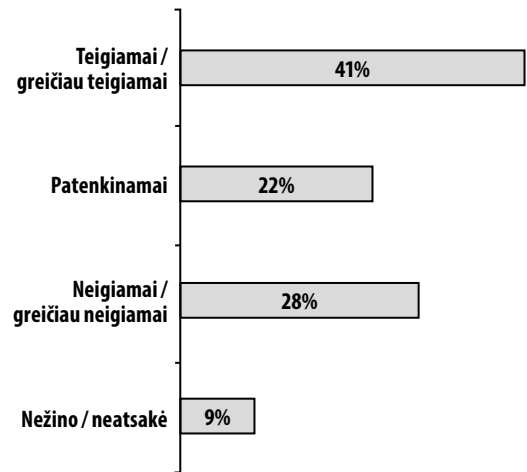
12 pav. Ar jums teko 2015 metais pirkti arba parduoti žemės ūkio paskirties žemę?

6 proc. respondentų nurodė, kad 2015 m. jiems teko pirkti/ parduoti žemės ūkio paskirties žemę, kaime tokių buvo kiek daugiau – 8 proc.

13 pav. Kaip jūs vertinate papildomas procedūras perkant žemės ūkio paskirties žemę: kreipimąsi į Nacionalinę žemės tarnybą, pirkėjo deklaracijos pildymą, laiką, kurį užtruko tos procedūros?

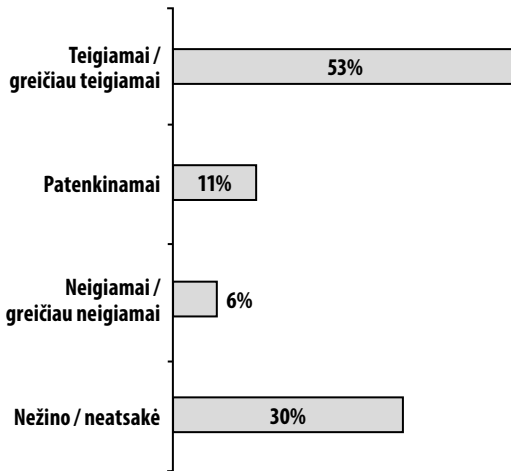
Į šį klausimą atsakinėjo respondentai, kuriems 2015 m. teko pirkti arba parduoti žemės ūkio paskirties žemę (N=58).

Beveik pusė tų, kuriems teko pirkti/ parduoti žemės ūkio paskirties žemę papildomas procedūras įvertino teigiamai: 41 proc. teigiamai/ greičiau teigiamai, 22 proc. – patenkinamai ir 28 proc. neigiamai/ greičiau neigiamai.

Respondentų buvo klausama apie siūlomus naujus sandorių patvirtinimo papildymus.

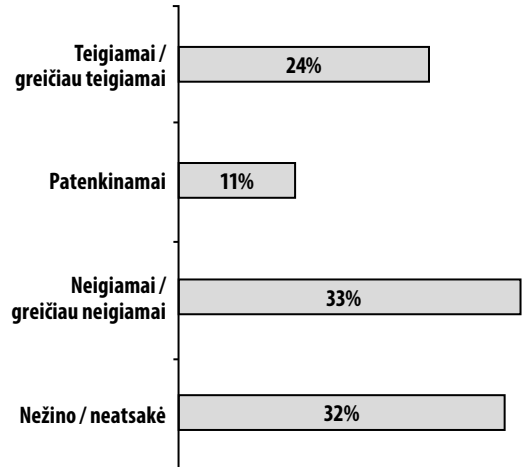
14 pav. Kaip vertinate siūlymus, kad notaras galėtų išduoti vykdomąjį įrašą pagal notariškai patvirtintą sandorį, t.y. vienai iš notariškai patvirtinto sandorio šalių neįvykdžius prievolės, kitai sandorio šaliai nereikėtų kreiptis į teismą, o prievolės išieškojimui pakaktų notaro išduoto vykdomojo dokumento?

Dauguma – 53 proc. – respondentų pritarė, kad notaras galėtų išduoti vykdomąjį įrašą pagal notariškai patvirtintą sandorį, t.y. vienai iš notariškai patvirtinto sandorio šalių neįvykdžius prievolės, kitai sandorio šaliai nereikėtų kreiptis į teismą, o prievolės išieškojimui pakaktų notaro išduoto vykdomojo dokumento.

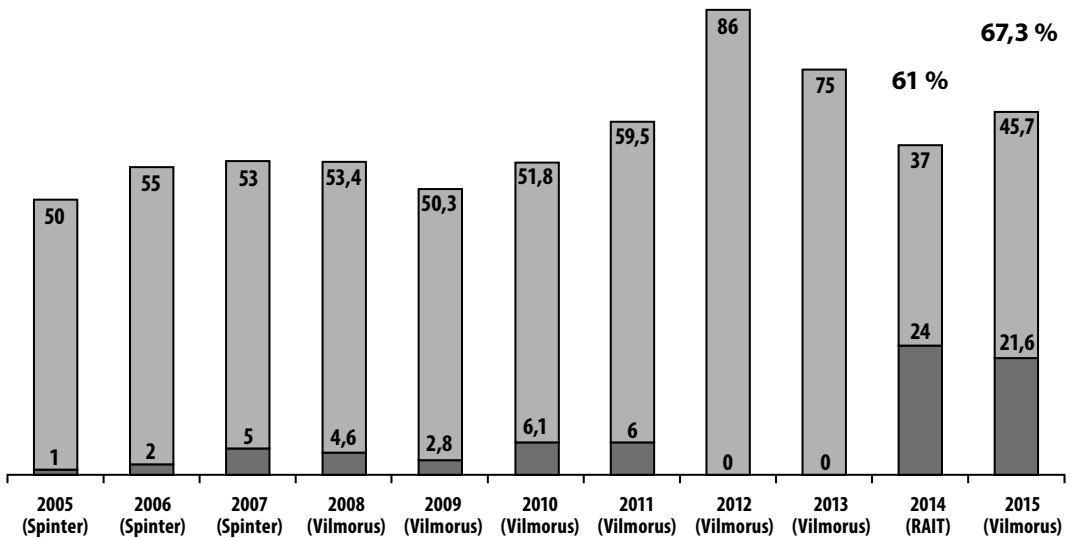
Buvo klausama ir apie kitą siūlomą pakeitimą (kad parašų ir nuorašų paliudijimas būtų perduotas iš notarų advokatams).

15 pav. Kaip vertinate siūlymus, kad parašų ir nuorašų paliudijimas būtų perduotas iš notarų advokatams?

33 proc. neigiamai įvertino siūlymą, kad parašų ir nuorašų paliudijimas būtų perduotas iš notarų advokatams (teigiamai – 24 proc., patenkinamai – 11 proc.).

Sociologiniai tyrimai – pasitikėjimo notariais pokyčiai 2005–2015 m.

Pasitikiu
 Visiškai pasitikiu

Užsienyje dokumentus nuo suklastojimo apsaugos Saugus notaro antspaudas

Lietuvos notarai prisijungė prie tarptautinės Saugus notaro antspaudo iniciatyvos, kurios tikslas – specialiomis žymomis apsaugoti tarp valstybių judančius notariškai patvirtintus dokumentus nuo klastojimo.

Saugus notaro antspaudo projektą inicijavo Tarptautinė notariato sąjunga, vienijanti 86 valstybių notarų. Šiuo metu vykstančioje eksperimentiniame projekto etape savanoriškai sutiko dalyvauti beveik trys dešimtys – dešimtadalis – Lietuvos notarų.

„Saugus notaro antspaudas – speciali ir unikalų numerį turinti priklijuojama žyma, kurios neįmanoma pašalinti nesunaikinus dokumento. Lietuvoje tokios notarinė dokumentų apsaugos priemonės jau nebėra aktualios, nes gerai išplėtoti registrai ir duomenų bazės, kuriuose realiu laiku galima patikrinti notarinė dokumentų autentiškumą ir atitikimą originalui. Tačiau daugelyje pasaulio valstybių technologijų pažanga nėra tokia sparti, todėl notariniai dokumentai reikalauja papildomų apsaugos priemonių“, – sako Lietuvos notarų rūmų prezidentas Marius Stračkaitis. Saugus notaro antspaudas suteikia dokumentui papildomų patikimumo garantijų, informacijos apie dokumentą patvirtinusį notarą ir apsaugo nuo suklasto-

jimo ar kopijų padirbimo. Tai ypač aktualu, kai vienos valstybės notaro patvirtinti dokumentai – pažymos, įgaliojimai, dokumentų išrašai ir jų kopijos bei kt. – juda per sienas.

Notaras įklijuoja saugų notaro antspaudą į savo patvirtintus dokumentus ar jų, kurios judės toje pačioje arba kitose užsienio valstybėse. Kiekvienas saugus notaro antspaudas turi savo eilės numerį, sudarytą iš skaičių ir vienos ar keleto raidžių, kuris leidžia identifikuoti antspaudą išdavusį notarą.

Dokumento gavėjas – kitas notaras, bankas ar bet kuri kita suinteresuota šalis gali interneto svetainėje www.uinlans.com patikrinti, ar šį antspaudą įklijuoja tikrai tas notaras, kuris ir patvirtino tą dokumentą ar dokumento kopiją.

Saugus notaro antspaudas – tai Ispanijoje pagamintos dvigubos, apvalios, lipnios 88 x 45 mm dydžio etiketės, kurių neįmanoma suklastoti, o užklijavus – nuimti nuo dokumento ar perklijuoti.

Norint patikrinti, kuris notaras išdavė saugų antspaudą, tai galima padaryti prisijungus prie svetainės www.uinlans.com arba, perskaityti lipduke esantį QR kodą su išmaniuoju telefonu arba planšetiniu kompiuteriu, turinčiu QR kodo skaitymo programą.

LIETUVOS NOTARŲ RŪMAI

9 771822 812003